

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТОВАРИСТВО
В М. ОДЕСІ

ЗАПИСКИ
УКРАЇНСЬКОГО
БІБЛІОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА
В ОДЕСІ

Ч. 4

ОДЕСА

1930

Пет.
3709

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І. П. МЕЧНИКОВА

Філер

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТОВАРИСТВО
В М. ОДЕСІ

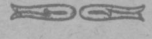
ЗАПИСКИ
УКРАЇНСЬКОГО
БІБЛІОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА
В ОДЕСІ

Ч. 4.

ОДЕСА

1930

ЗАМОВЛЕННЯ НАДСИЛАТИ:
Одеса, вул. Пастера, 13, Українське бібліографічне товариство.

Чайківський, М. і Васишин, Т. Матеріали до української математичної бібліографії. Вип. 1. Збірник Укр. біол. т-ва в Одесі, вип. 2.
Горещкий, О. М. Кошубинський. Бібліографічний показник. Вид. 2-е, значно доповнене. Збірник Укр. біол. т-ва в Одесі, вип. 3.

ДРУКУЮТЬСЯ:

Записки Українського бібліографічного товариства, ч. 1. Од., 1928. Ц. 80 коп.
Записки Українського бібліографічного товариства, ч. 2—3. Од., 1929. Ц. 1 крб.
Записки Українського бібліографічного товариства, ч. 4. Од., 1930. Ц. 1 крб.
Семенів, М. Мовознавство в У. С. Р. Р. в 1929 р. Система-тизований показник мовознавчої літератури. Одеса, 1930. Збірник Українського бібліографічного товариства в Одесі, вип. 1. Ц. 50 коп.

Вийшли з друку:

Бібліографічний опис та шифри для бібліотечних каталогів на цю книгу вміщено в „Літопису Українського Друку“ та „Картковому репертуарі“ Української Книжкової Палати.

Міськвіт (Одеса) № 1007.
31-VIII-30 р.
Друкарня школи ФЗУ
„УКРПОЛІГРАФОВ'ЄДН.“
Одеса, Пастера, 15
Зам. № 2438—30 прим.
6¹/₄ аркуш.

Пет.
3709

990150
Наукова бібліотека
Одеського університету
М. І. Мечникова

М. І. Пірогов і „Одесский Вестник“¹⁾

Свою педагогічну діяльність М. І. Пірогов, як відомо, розпочав в Одесі, де він близько двох років був куратором шкільної округи. Цей одеський період діяльності Пірогова становить блискучу сторінку в історії освіти на нашому Півдні. Повний сил і творчого надхнення куратор, що приїхав до Одеси з широким пляном реформ, що переживав тоді медовий місяць своєї літературної слави, здобутої йому його знаменитою статтею „Вопросы жизни“, зараз же по приїзді до Одеси енергійно взявся за нову для нього культурно-освітню справу, віддаючи їй усе своє дозвілля, усю свою енергію.

Однак, перш ніж знайомитися з діяльністю Пірогова в Одесі, треба з'ясувати, якими були тоді його погляди, на якому ґрунті ці погляди склалися й далі розвивалися. Треба сказати, що громадські й педагогічні погляди Пірогова були яскравим проявом того збудження громадської й педагогічної думки, що почалося в сорокові роки, вищого ж ступня досягло в наступне десятиліття. Своєю чергою це збудження громадської і педагогічної думки було викликане тими глибокими змінами, що відбувалися тоді в народньому господарстві кріпацької Росії. Розвиток промислового капіталізму — ось якими словами можна визначити ці економічні зміни. Кількість фабрик і заводів зростала зі значною швидкістю: тоді як у 1830 році їх було 5450, в 1840 році ми їх налічуємо 6863, а в 1850 році — 9848.

Разом із цим відбувався процес капіталізації сільського господарства, що був наслідком зросту хлібного експорту. Це дає право проф. М. Покровському рішуче сказати: „Николаевская эпоха, как и петровская, представляет собою крупный этап в развитии русского капитализма: в первом случае промышленного, тогда как во втором это был капитализм торговый“²⁾.

Ось де треба шукати підвалину громадського руху сорокових й п'ятидесятих років XIX століття. М. І. Пірогов також був захоплений цим рухом, — його погляди відбивали процес зросту промислового капіталізму³⁾.

Як відомо, велику роль в збудженні громадської думки в 50 роки

¹⁾ Наш нарис значною мірою ґрунтується на матеріалах Одеського Краєвого Історичного Архіву. Літературні джерела ми, звичайно, теж використали, зокрема назвемо дві газетні статті С. Штрайха:

а) „Пірогов, как создатель независ. прессы в Одессе“. „Одесск. Новости“ 1906 г. 23/XI.

б) „Пірогов и Одесская печать“. „Одесский Листок“. 1916, 17/IX.

²⁾ М. Н. Покровский. „Русская история с древнейших времен“. Т. IV. Госуд. Изд-во, Ленинград, 1924, стр. 22 — 23.

³⁾ Треба сказати, що помітний вплив на погляди Пірогова зробили також його подорожі до Німеччини. Однак, ми не будемо тут на цьому зупинятися.

відіграла Кримська війна, яка всім відкрила очі, яка показала всі болячки кріпацької бюрократичної Росії. Для формування громадського світогляду Пірогова ця війна мала тим більше значіння, що Пірогов сам був на театрі війни й мав можливість безпосередньо спостерігати те, що робилося і в тилу, і на фронті. 24/X-1854 р. його, як відомо, з власного його бажання, призначено в розпорядження головнокомандуючого Кримською армією для догляду за лікуванням поранених. 10 місяців пробув Пірогов у Криму, керуючи загоном Крестовоздвиженського товариства сестер жалібниць. Він там побачив усю гнилизну царського самодержавства, він бачив, як крадуть казенне добро шпитальні й інтендантські урядовці, як поранені вояки гинуть без усякого догляду, як нездарні воєначальники занепащують доручену їм справу. Крим справив велике вражіння на Пірогова. Коли ж після ганебного закінчення війни по всій Росії піднялася хвиля громадського обурення і творчого піднесення, ми бачимо Пірогова на хребті цієї хвилі, поруч Чернишевського й Добролюбова. Скасування кріпацтва, запровадження гласного суду й волі друку, рішуча боротьба з бюрократизмом у всіх його формах — всі ці нові гасла були гаслами й самого Пірогова. Однак, із цілої низки громадських проблем найбільше цікавила його проблема реформи виховання і освіти. У липневій книжці журналу „Морской сборник“ за 1856 р. з'являється його стаття „Вопросы жизни“, яка робить сенсацію, на яку відкликаються всі газети й журнали, якій співають панегирики і Чернишевський, і Добролюбов. В авреолі цієї слави приїздить Пірогов до Одеси восени 1856 р., щоб дужою рукою адміністратора взятися за перебудовання школи на Степовій Україні.

Однак, не лише школа цікавила Пірогова, звернув він велику увагу й на інші ділянки культурної роботи, зокрема на пресу. Визнавши стан одеської преси за незадовільний, він енергійно береться за її реформу й приходять до думки передати видання газети „Одесский Вестник“ Рішельєвському лицеві. Ще 5 квітня 1857 р. звернувся він у цій справі до Новоросійського й Басарабського генерал-губернатора Строгонова. Ось що писав Пірогов: „Милостивый государь, граф Александр Григорьевич! Узнав, что г. Тройницкий оставляет совсем Одессу и, следовательно, перестает быть редактором „Од. В.“, я предлагаю Вашему сиятельству передать издание этой газеты Рішельєвскому лицу, на тех же самых условиях, как ее издавал г. Тройницкий. Многие члены лицея примут живое участие в этом деле, и газета, без сомнения, поднимется и в литературном, и в научном отношении. Я убежден, что, приняв мое предложение, вы доставите мощное средство подведомственному мне заведению действовать на просвещение в крае и, следовательно, достигать главной цели“¹⁾.

З яких мотивів Пірогов хотів зробити „Одесский Вестник“ органом лицю? Звичайно, не з комерційною метою, не задля того, щоб збільшити кошти лицю, а задля того, щоб дати можливість лицеві ідеологічно впливати на широкі кола суспільства, збуджувати серед цього суспільства громадську, наукову й педагогічну думку. Про це ясно свідчить офіційний лист Пірогова до ради Рішельєвського лицю від 28/IX-1857 р.²⁾ Пірогов висловлює тут свої міркування щодо самого характеру видання і пропонує розподіл на відділи. Головних відділів він намічає два: офіційний та неофіційний. Кожний із цих відділів,

¹⁾ Сочинения Н. И. Пирогова. Том I, 2-е юбилейное издание, значительно дополненное. Издание Пироговского Товарищества. Киев, 14 г. стр. 871 — 872.

²⁾ Одеський Краєвий Історичний Архів. Фонд Рішельєвського Лицею, 1857 р., справа № 63. („Дело о передаче Рішельєвскому Лицею газеты „Одесский Вестник.“)

за його пляном, поділяється на 4 підвідділи. Підвідділи офіційного відділу мають бути такі: 1) накази, призначення і т. інш., переважно ті, що стосуються до Степової України; 2) розпорядження учбового відомства; 3) розпорядження комерційні; 4) політичні новини. Підвідділи неофіційного відділу: 1) статті учбово-педагогічні, що стосуються переважно до освіти на Степовій Україні; 2) підвідділ науковий, що стосується переважно до наук природничих та агрономічних; 3) підвідділ комерційний; 4) побут і література.

У цьому розподілі на відділи звертає на себе увагу перш за все висування на перший плян матеріалу педагогічного характеру. В офіційній частині цей матеріал посідає друге місце, в неофіційній же частині статтям на педагогічні теми відведено перше місце. Цікаво також те, що педагогічному відділові надається краєзнавчого ухилу: в газеті мусять бути уміщені переважно статті, що стосуються до виховання і освіти на Степовій Україні. З цього всього видно, що Пірогов мав на увазі зробити „Одесский Вестник“ переважно органом педагогічної думки, скерованої насамперед до розв'язання проблем практичного значіння, до питань шкільного й узагалі культурного будівництва на нашому Півдні. Очевидно, „Одесский Вестник“ мав бути сурогатом педагогічного журналу, при чому журналу не стільки загального, скільки льокального характеру. Безумовно, Пірогов хотів, щоб „Од. В.“ допомагав йому в його учбово-адміністративній роботі, в здійсненні того широкого пляну культурного будівництва, що він його накреслив, ідучи до Одеси.

Друге, що звертає на себе увагу в проекті Пірогова, це висування на одне з перших місць статтів з природознавства та сільського господарства. На це були важливі причини. Для кращого зрозуміння цього зробимо коротенький екскурс у царину економічної історії Росії і України 19 століття. Ми знаємо, що двадцяті й тридцяті роки були періодом виключно низьких цін на хліб. Це було викликано зменшенням експорту російського хліба, що своєю чергою стояло в зв'язку зі встановленням в Англії високим митом на привозний хліб. Коли ж хлібні закони в Англії скасовано (1846 р.), експорт російського хліба відразу збільшився, чому сприяв також неврожай у Західній Європі 1846 й 1847 р. З цього часу вивіз російського хліба за кордон казково зростає, про що свідчать такі, напр., цифри: тоді як 1851 року було вивезено більше від 22 мільйонів пудів хліба, 1852 р. — більше від 40 мільйонів, 1853 р. — 64^{1/2} мільйони¹⁾. Це відбилося і на внутрішньому хлібному ринку, — ціни на хліб з кожним роком зростають. Кримська кампанія спричинилася до пониження експорту російського хліба, однак, після Паризького конгресу, що закінчився підписанням мирного трактату в березні 1856 р., експорт хліба знову зростає, в зв'язку з чим підвищуються і ціни на хліб. Коли Пірогов восени 1856 р. приїхав до Одеси, то він уже застав тут значне оживлення на хлібному ринку. 1857 рік показав йому ще більший зріст хлібного експорту через порти Чорномор'я, особливо через Одесу. Пірогов бачить, що складаються сприятливі умови для сільського господарства Степової України, він певний, що експорт хліба, який був головним рушієм цього господарства, з кожним роком зростатиме, як зростав він і перед Кримською війною. Він розуміє також, що потрібні радикальні зміни в сільському господарстві задля того, щоб воно могло якнайкраще використати всі експортні можливості. Поруч скасування кріпацтва, цієї головної умови піднесення продукції сільського господарства, потрібні, знає

¹⁾ М. Н. Покровский. Русская история с древнейших времен. Т. IV. Государственное Издательство, Ленинград, 1924, стр. 52.

він, зміни в самих методах господарювання, — він відчуває потребу широко використовувати в сільському господарстві природничі й агрономічні науки. Цілком зрозуміло, що, йдучи назустріч цій потребі, він відводить у своєму проєкті реформи „Од. В.“ одне з перших місць статтям із природознавства й сільського господарства.

Ще одну особливість має проєкт Пірогова. Статті на літературні теми в цьому проєкті посідають останнє місце й зовсім не фігурують статті з мистецтва.

Проєкт реформи „Од. В.“, що його висунув Пірогов, зустрів перешкоду з боку генерал-губернатора Строгонова, який, принципово погоджуючись на передачу „Од. В.“ до рук Рішельєвського ліцею, хотів, однак, зберегти старе обличчя цього органу. Щождо самого ліцею, то він цілком поділяв погляди Пірогова на реформу газети, — в такому дусі висловилися обрана радою ліцею комісія, що їй доручено проробити питання про видання ліцеєм „Од. В.“. Однак, стоячи перед рішучими вимогами генерал-губернатора, комісія ця не могла розробити проєкт цілком у дусі побажань Пірогова; довелося обмежитися внесенням лише часткових змін у стару схему, що її так рішуче обстоював Строгонов. Про це все комісія відверто заявляє в своєму проєкті.

Головна зміна, що її внесла комісія в проєкт Пірогова, полягала в тому, що всі відділи неофіційної частини, намічені Піроговим (педагогічний, природничо-агрономічний та інші), як самостійні, касувалися і заносилися до загальної рубрики фейлетону.

Рада ліцею, розглянувши проєкт, розроблений комісією, цілком на нього погодилася і надіслала Пірогову. Пірогов уважно розглянув проєкт, надісланий радою ліцею, і зробив на ньому свої примітки. Цікаво познайомитися з цими примітками Пірогова. Звичайно, Пірогов ніяк не міг погодитися на заміну науково-популярних статтів, що їм він надавав такого великого значіння, фейлетоном. У примітці на полях він пише: „По сношенію с генерал-губернатором эта форма издания должна быть изменена непременно. Очевидно, что нельзя ничего серьезного издать в тесной рамке фельетона...“¹⁾ Як бачимо, Пірогов не губить надії на те, що йому пощастить відстояти запропоновану ним форму видання, цебто перекопати Строгонова.

Цікава також остання примітка Пірогова, де він висловлює свої зауваження щодо обов'язків редактора газети. „Редактор“, каже Пірогов, „цена доверие, оказанное ему лицеем, должен употребить все возможные способы сделать газету истинным его органом и, следовательно, действовать через нее (сколько то позволят тесные рамки газеты), во первых, на распространение в крае (в публике и между самими наставниками) здравых понятий о воспитании и образовании; во вторых, на распространение научных общих полезных сведений, соображаясь преимущественно с потребностями края; в третьих, на улучшение нравов смешанного народонаселения края, подвергая строгой и благоразумной критике господствующие обычаи, предрассудки, злоупотребления и взгляды на нравственную и материальную сторону общественного быта, знакомя при том и всю Россию с местными особенностями края; в четвертых, наконец, поощряя и заохочивая различных членов общества (преимущественно учебного ведомства) к деятельному участию словом и делом. Поэтому статьи, помещаемые в газете, должны по своему содержанию ясно обозначать направление

¹⁾ Одеський Краєвий Історичний Архів. Фонд Рішельєвського Ліцею, 1857 року. Справа № 63.

газети. Главный же контроль Совета (Пірогов тут має на увазі раду ліцею) должен быть преимущественно обращен на то, в какой мере редактор выполняет предназначенную цель издания и успевает ли сообщить ему местный, нравственно-научный колорит“¹⁾. Цінність цієї примітки полягає в тім, що вона показує, як широко розумів Пірогов завдання реформованого „Одесского Вестника“. Він хоче зробити його органом педагогічної і наукової думки, він хоче надати йому краєзнавчого характеру, він хоче, щоб „Од. В.“ завжди урахував особливості Степової України й давав цим особливостям належне освітлення. Додавши до ліцейського проєкту свої примітки, Пірогов повернув його до ради ліцею задля переробки.

Рада ліцею обрала нову комісію, і ця комісія незабаром склала нового проєкта, взявши за основу перший проєкт та зауваження на цей проєкт Пірогова²⁾. За новим проєктом, статті педагогічні та наукові відокремлювалося від фейлетону; вони становили окремий відділ з двома підвідділами, — педагогічним та науковим. Від наукового підвідділу комісія, ідучи назустріч бажанням Пірогова, вимагала краєзнавчого ухилу. Цікаво те, що в науковому відділі комісія не відокремлює в особливий підвідділ статтів з природознавства та сільського господарства, як того хотів Пірогов, а натомість відокремлює в особливий підвідділ статті на літературні теми, які, правда, за пляном Пірогова теж передбачалися, але посідали там останнє місце й були зараховані до однієї категорії зі статтями на побутові теми.

31/X-1857 р. проєкт, складений новою комісією, ухвалила рада ліцею. Коли цього проєкта було надіслано до Пірогова, він на нього погодився, також погодився на цей проєкт і Строгонов³⁾. За редактора газети рада ліцею ще раніше обрала проф. Сокальського. Коли ж цей останній відмовився керувати виданням в дусі нового проєкту, то довелося обрати нового редактора. За редактора на цей раз обрано проф. О. Богдановського; коли ж проф. Богдановський заявив, що він один не зможе справитися з редагуванням газети, то згодом було додано ще одного редактора, проф. Георгієвського.

22/XI-1857 року Пірогов повідомив раду ліцею, що міністер народньої освіти погодився на передачу ліцеєві „Од. В.“.

Пірогов клопотався перед міністром і про те, щоб Рішельєвському ліцеєві належала також цензура „Од. В.“. Однак, міністер на це не погодився, посилаючись на те, що „С.-Петербургские“ та „Московские Ведомости“, що видаються Петербурзькою Академією Наук та Московським Університетом, також не мають своєї цензури. Цензурування „Од. В.“ залишалося за одеським цензурним комітетом, на чолі якого ex officio стояв Пірогов, як куратор шкільної округи. У сумнівних випадках цензурний комітет мусив звертатися до генерал-губернатора, як до вищої інстанції.

До цього всього треба додати, що, згідно із затвердженим пляном видання, редакція „Од. В.“ щорічно мусила сплачувати ліцеєві 1500 крб. Цей прибуток мав іти на витрати по учбовій частині, переважно на учбові приладдя.

12/XI-1857 року в № 127 „Од. В.“ з'явилося офіційне повідомлення про те, що з 1858 р. „Од. В.“ переходить до нової редакції і буде видаватися за новою програмою, про яку тут коротко й розповідалося.

28/XI в № 134 з'явився відкритий лист Пірогова до нових редакторів. Автор листа, зазначаючи ті складні завдання, що стояли перед

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Ibidem.

реформованим „Од. В.“ як педагогічним і краєзнавчим органом, підкреслював ті великі труднощі, що зустрінуться редакторам на їхньому шляху, зокрема звертав їхню увагу на байдужість та неучтвю тієї публіки, до якої вони звертатимуться.

„Кто знает“, каже Пірогов, „может быть, публика, которую вы, господа редакторы, еще не знаете, совсем и не интересуется вашими научными убеждениями и взглядами; может быть, и тысячи отцов, на участие которых вы рассчитываете, воспитывают своих детей в учебных заведениях округа только для заведенного однажды порядка.“

Кто знает, многих ли будут занимать другие вопросы, жизненные для края, о которых вы также намерены высказать ваши научные убеждения. Много ли найдется охотников заглянуть в газету, если вы ее сделаете зеркалом нравов смешанного народонаселения? — Как ни просторны Новороссийские степи, но ограниченные, частные интересы, с узкими взглядами на жизнь, в них могут также гнездиться, как и в тесных улицах столиц. А где господствует близорукий и щепетильный партикуляризм, там, вы знаете, все общечеловеческое прививается трудно“.

Автор листа вважає за можливе, що кількість передплатників зменшиться з перетворенням газети в серйозний науковий орган. „Кто знает“ пише він, „может быть, вашею добросовестною и дельною програмою, в которой высказалась готовность сделать „Од. В.“ истинным органом лица, вы уже отбили у многих охоту подписываться на журнал и настрашали тех, которые бы хотели в нем читать преимущественно объявления о продаже и распродаже, об отъезжающих и приезжающих, или, много-много, хотели-бы что-нибудь прочесть в фельетоне от бессонницы.“

Вказавши на ті труднощі, що чекають на редакторів, Пірогов закінчує свого листа побажанням подолати ці труднощі, не капітулюючи перед публікою, не спускаючись до неї, а підносячи її до себе: Сравниваю вас, господа редактора, с артистом, выступающим на сцену перед разнохарактерною публикою. Его публика, так же, как и ваша, занимает и партер, и ложи, и раек. Если артист — человек с талантом и призванием, то станет ли он своею игрою заискивать благоволения у сидящих во всех ярусах и рядах, вверху и внизу? — Истинный талант и истинное искусство привлекает, не спускаясь. Вот этого то именно я и желаю вам“.

Звичайно, звертаючись через газету до майбутніх редакторів, Пірогов мав на увазі не стільки самих редакторів, які й без того добре знали його думку про завдання газети, скільки ту публіку, яка читатиме його листа до редакторів. Як мудрий політик, він заздалегідь готує цю публіку до нового напрямку газети, до тих нових проблем, що їх ця газета порушуватиме. Він навмисне вживає сатирично-саркастичного тону, — своїм сарказмом він хоче піддратувати тих, що, відзначаючись занадто обмеженими розумовими інтересами, не мають смаку до серйозного періодичного органу. Він висміює їхній виключний інтерес до оголошень, їхнє ставлення до фейлетону, як до засобу проти бессоння. Своім сміхом він хоче підбурити їх, стріпнути, розворушити. Коли ґрунт був підготований, з першого січня 1858 року „Од. В.“ почав виходити за новою програмою, під редакцією професорів Богдановського та Георгієвського.

Однак, перш ніж знайомитися з газетою в новому виданні, розгляньмо уважно, що собою являла ця газета до реформи Пірогова. Ми переглянули всі номери газети за 3 роки, починаючи з 1855 і закінчуючи 1857-м, і на підставі цього можемо дати таку характеристику

цієї газети в тому її стані, в якому вона була напередодні реформи. „Одесский Вестник“ — це була, треба признатися, поганенька провінційна газета, що зовсім не відповідала ролі Одеси, як головного промислового й культурного осередку Степової України. Перше, що звертало на себе увагу в цій газеті, це велика кількість суто офіційного матеріалу: повідомлення про призначення на посади, про нагороджування чинами й орденами, царські рескрипти й царські грамоти — все це посідало тут чільне місце, нерідко займаючи цілих дві сторінки. Друге, що звертало на себе увагу в цій газеті, це майже цілковита відсутність скільки-небудь ґрунтовних статтів. Звичайний зміст газети, це — офіційна частина, про яку ми згадували, повідомлення про різні події в Росії і за кордоном та оголошення. Нерідко зміст газети цим і обмежувався, — ми можемо назвати багато номерів, де крім царських наказів, повідомлень про різні події та оголошень не було нічого, — ні фейлетону, ні оповідання, ні хоч би поганенького віршика, не кажучи вже про статті науково-популярного характеру.

Не маючи інтересу до серйозних статтів, „Од. В.“ охоче містив на своїх сторінках церковні проповіді. Можна сказати, що кожна проповідь одеського архієпископа Іннокентія, цього видатного церковного оратора, зараз же після її виголошення друкувалася в газеті. Ми зустрічаємо тут і інші проповіді, наприкл., промову московського митрополіта Філарета (див. № 43 за 1856 р.). Іноді бувало й так, що фейлетону немає, статті немає, а проповідь є.

Звичайно, не можна сказати, щоб в „Од. В.“ зовсім не було серйозних статтів, вони траплялися, тільки занадто рідко.

Дальша характеристична риса „Од. В.“ в його дореформному стані це те, що він мало відбивав життя степової України. Якщо виключити той матеріал, що безпосередньо стосувався до Одеси (фейлетони про одеський театр, повідомлення про одеську торгівлю, про стан порту, про рух пароплавів тощо), то треба буде сказати, що локального матеріалу в газеті було надзвичайно мало. Крім того, той матеріал краєзнавчого характеру, що траплявся тут, мав свою особливість, — він торкався переважно міст (Миколаїв, Херсон, Єлисавет, Севастополь тощо) і майже не торкався села, сільського господарства. Можна сказати, що подих чорноземного степу не почувався в газеті.

Дальша характеристична риса „Од. В.“ в його дореформному стані — це цілковита відсутність статтів на педагогічні теми. Переглянувши уважно номери газети за 3 роки (1855 — 1857), ми не знайшли там жодної педагогічної статті, якщо не рахувати промови Пірогова, виголошеної ним підчас святкування новосілля ліцею (див. № 101 за 1857 р.).

Як же змінився характер газети під новим керуванням?

Перша зміна, що впадає в очі кожному, це значне скорочення офіційної частини: повідомлення про різні царські милості, чини й ордени, рескрипти й грамоти, вже не посідають багато місця в газеті, як було раніш; цей матеріал подається тепер, порівнюючи до загального обсягу газети, який тепер збільшився, дуже малими, іноді навіть гомеопатичними дозами. Почувається, що редакція зовсім не має інтересу до цих новин і інформує про них лише ex officio.

Друга зміна — це поява в значній кількості ґрунтовних статтів на різноманітні теми. Серйозний науково-популярний чи публіцистичний нарис тепер уже становить постійну приналежність газети, що надає їй характеру поважного періодичного органу. Звертає на себе увагу самий тон цієї публіцистики: вона перейнята ліберальним духом, при чому деякі статті для того часу були навіть аж надто радикальні. Серед

цього матеріалу особливо треба відзначити статті, присвячені єврейському питанню; таких статтів з'явилося чимало в „Од. В.“, і це знову таки становить характеристичну рису цього нового, Пірогівського, періоду в історії газети. Тут почувається безпосередній вплив з боку Пірогова. Ми знаємо, що зараз же по приїзді до Одеси Пірогов заявив себе щирим приятелем єврейського народу й енергійно почав реформувати місцеві єврейські школи, зокрема так звану талмуд-тору. Ми знаємо також, що одним із перших кроків Пірогова в Одесі були його заходи щодо заснування в Одесі єврейської газети „Рассвет“. Ось що писав Пірогов 4 січня 1857 р. до міністра народної освіти Норова: „Считая распространение общечеловеческих сведений в еврейском поколении одним из самых важных средств к уничтожению загроубелых предрассудков и к сближению его с христианским народонаселением, я предложил некоторым из здешних образованных евреев мысль о периодическом издании, назначенном преимущественно для евреев, приспособленном к их понятиям, и на языке, им доступном. Мне казалось, что этим путем можно было бы весьма благотельно действовать по крайней мере на грамотную часть народонаселения, привлекая их к сближению с нами и к образованию. Г.г. одесские купцы Осип Рабинович и Иоханн Тарнополь, из которых первый по званию своему адвокат, второй по своим статистическим занятиям хорошо знаком и с духом, и с потребностями своих соплеменников, нашли мою мысль весьма удобоисполнимою и предложили свои услуги к изданию такого журнала на русском языке“¹⁾.

Одеське єврейство було в курсі цих заходів Пірогова і ставилося до нього з великою пошаною. Одеське єврейство знало, що поки „Од. В.“ буде під проводом Пірогова, він може бути використаний, як трибуна для обговорення пекучих потреб російського єврейства. І, дійсно на сторінках „Од. В.“ одна за другою починають з'являтися писані єврейськими авторами статті, присвячені єврейському питанню. Серія цих статтів почалася чудовою статтею О. Рабиновича: „О Мошках и Иоськах“ (в № 10). Автор статті повстає проти широко розповсюдженого серед його співплеменників звичая називати себе зменшеними йменнями, що так не відповідає почуттю людської гідності. Загальний тон усіх статтів — зближення євреїв з росіянами шляхом освіти й надання євреям усіх громадських прав. Сама редакція цілком поділяла ці погляди, що яскраво відбилося в статті від редакції, уміщеній в № 139 газети. Редактори рішуче висловлюються на користь надання євреям усіх громадянських прав і закінчують свою статтю такими словами: „Дарование евреям полных гражданских прав не ухудшило бы положения остального народонаселения, улучшит же его и освободит от всякого постороннего губельного влияния можно и должно одним только путем: учредивши повсеместно на разумных началах народные школы и с их помощью возвысивши умственный и нравственный быт христианского народонаселения“. Сам Пірогов узяв участь у цій справі, умістивши в № 26 „Од. В.“ свою знамениту статтю: „Одесск. талмуд-тора“.

Дальша зміна, що її ми помічаємо в „Од. В.“ в пірогівський період його існування, це яскраво виявлений краєвий ухил газети. Тоді як раніше „Од. В.“ майже не відбивав життя Степової України й свої місцеві інтереси обмежував одним одеським життям, тепер він робиться справжнім краєвим органом, в якому б'ється живчик життя всієї Степової України.

¹⁾ Сочинения Пирогова. Т. I. 2-ое юбилейное издание, значительно дополненное. Издание Пироговского Товарищества. Киев 1914, стр. 886 — 887.

Серед цього краєзнавчого матеріалу певне місце займають статті етнографічного характеру, де змальовується побут молдован, українців, євреїв, болгар, німців-колоністів, кримських татар. В № 83 газети подав цікаві матеріали відомий український етнограф Афанасьєв-Чужбинський, — він умістив тут зі своєю передмовою одну українську казку й три українські пісні.

У статтях, присвячених Степовій Україні, що їх так багато зустрічаємо в „Од. В.“ за 1858 р., знайшли своє відбиття і торгівля, і промисловість краю, і сільське господарство.

Характеристичну рису „Од. В.“ в пірогівський період його існування становлять також статті на педагогічні теми. За рік таких статтів з'явилося більш, ніж два десятки, — відсоток досить значний, якщо мати на увазі, що „Од. В.“ виходив тоді тільки тричі на тиждень. До того-ж розмір більшості статтів досить великий, деякі з них дорівнюють друкованому аркушеві великого формату. Пригадаймо, що за попередні три роки на сторінках „Од. В.“ не з'явилося жодної педагогічної статті, за винятком статті Пірогова „Новоселье лицея“, про яку ми згадували. Серед цих педагогічних статтів, уміщених в „Од. В.“ за 1858 р., найбільшу увагу звертають на себе, звичайно, статті самого Пірогова. Цих статтів 3: „Одесская талмуд-тора“ (№ 26), „Быть и казаться“ (№ 34), „Нужно ли сечь детей и сечь в присутствии других детей“ (№ 41). Крім того, Пірогов умістив невеличку замітку, як передмову до інформації про засідання херсонської, кишинівської та катеринославської гімназій. Ми не будемо переказувати тут зміст цих статтів Пірогова, про них так багато писалося, вони остільки відомі кожному, що всякі коментарії тут непотрібні.

Щодо статтів інших авторів, то треба сказати, що зміст їх дуже різноманітний: тут порушуються різні педагогічні питання, не виключаючи й суто методичних, наприклад, про наочне викладання (див. статтю Р. Орбинського в № 39). На всіх цих статтях почувається вплив з боку Пірогова, особливо в статті, присвяченій вихованню жіноцтва (№№ 40, 41).

Збудження педагогічної думки серед місцевого населення, викликане зреформованим за пляном Пірогова „Од. В.“, виявилось не тільки в статтях на педагогічні теми на сторінках цього самого органу, а також у тих статтях, що під впливом „Од. В.“ почали з'являтися в іншій одеській газеті, в „Journal d' Odessa“. Як і „Од. В.“, „Journal d' Odessa“ раніш цілком обминав педагогічні теми (переглянувши уважно №№ цієї газети за 1857 р., ми не знайшли там жодної педагогічної статті¹⁾, з того-ж часу, як „Од. В.“ почав порушувати різні педагогічні питання, газета „Journal d' Odessa“ теж почала обговорювати ці питання, причому переважно в формі полеміки з „Од. В.“. Перша стаття (в № 47, 48) з'явилася, як відповідь на статтю Пірогова „Можно ли сечь детей и сечь в присутствии других детей“, уміщену в № 41 „Од. В.“. Автор статті, Анрі Мустон, відповідаючи Пірогову, доводить, що тілесна кара для дітей річ неминуха, й що таке карання дітей у присутності інших дітей матиме позитивні наслідки. „Нам здається“, каже він, „що, всупереч думці Пірогова, шмагання нагайкою може бути не тільки корисне, але й неминуче в надзвичайних випадках... Прилюдність карання може мати тільки добрі наслідки для загалу учнів“. Друга стаття (в №№ 48, 49, 54) з'явилася, як відповідь на уміщену в №№ 40 і 41 „Од. В.“ статтю І. М. „О воспитании у нас женщин“. Автор

¹⁾ В № 105 за 1857 рік уміщено тільки промову Пірогова „Новосілля Лицею“ в зв'язку з хронікерською заміткою про святкування лицейського новосілля.

статті захищає ту традиційну систему виховання жіноцтва, що проти неї виступав І. М. На цю статтю відповідав Н. С. Власьєв в № 56 „Од. В.“. На статтю Власьєва своєю чергою з'явилася відповідь в № 59 „Journal d' Odessa“. Власьєву відповідав також Вассал в № 61 „Journal d' Odessa“, і, таким чином, між двома одеськими часописами зав'язалася палка полеміка на одну з найактуальніших тоді тем про жіноче виховання.

Не залишив без уваги „Journal d' Odessa“ й статті Пірогова „Быть и казаться“. Коли в № 46 „Од. В.“ з'явилася стаття М. Філіпова „Несколько мыслей по поводу статьи г. Пирогова „Быть и казаться“, в „Journal d' Odessa“ зараз же з'явилася відповідь на цю статтю Анрі Мустона (№ 51).

Із інших статтів на педагогічні теми, що з'явилися на сторінках „Journal d' Odessa“, слід відзначити дуже велику статтю М. Бенуа, що друкувалася в декількох номерах. На статтю Бенуа з'явилася відповідь у № 73 „Journal d' Odessa“. На цю статтю відповідав М. Бенуа в № 76 тієї ж газети.

Хоча всі педагогічні статті „Journal d' Odessa“ відзначалися консервативним характером, усеж таки вони заслуговують на нашу увагу, бо їхня поява свідчить про те, що „Од. В.“ своїми радикальними педагогічними гаслами викликав почуття небезпеки серед прихильників старої системи виховання й примусив їх напружувати думку, щоб захистити свої позиції.

Постає запитання, чому Пірогов не зробив спроби заснувати в Одесі педагогічний журнал замість того, щоб запроваджувати педагогічний відділ в „Од. В.“. Нам здається, що мотиви тут були різні. З одного боку, для Пірогова було ясно, що для спеціального педагогічного журналу в Одесі не знайдеться сил; місто, де ще так мало була розвинена педагогічна думка, де не існувало спеціальних педагогічних закладів, крім катедри педагогіки при ліцеї, яку обслуговував тільки один викладач у ролі ад'юнкта, так само не могло забезпечити спеціальний педагогічний журнал достатньою кількістю співробітників. З другого боку, Пірогов мав на увазі поширення правдивих поглядів на виховання не лише серед педагогів, а також і серед широких кол населення, про що свідчить хоч би наведена нами його примітка на проєкті реформи „Од. В.“, розробленому Рішельєвським ліцеєм. Характерно те, що вже в цій примітці спочатку згадується „публіка“, а вже потім виховачі, як об'єкти впливу реформованого й педагогізованого „Од. В.“. Не підлягає сумніві, що проблема педагогізації населення була одним із тих актуальних питань, до розв'язання яких приступав Пірогов. Однак, для Пірогова було цілком ясно, що розпочинати цю педагогізацію населення не можна відразу шляхом видання спеціального педагогічного журналу хоч би через те, що публіка такого журналу не читатиме. Треба було вміти підійти до цієї публіки, треба було використати для її педагогізації ту газету, до якої вона звикла, надавши цій газеті більше змісту й місцевого кольориту. Статті на педагогічні теми поволи мусили вкраплятися в інший газетний матеріал, при чому статті ці мусили бути не суто наукові, які були б доречі в спеціальному педагогічному журналі, а популярні, щоб їх легко міг зрозуміти й невідготований читач. Такі науково-популярні статті, як ми знаємо вже, дійсно почали з'являтися у великій кількості на сторінках „Од. В.“.

Так керував Пірогов реформованим ним періодичним виданням, так збуджував він своїм органом громадську й педагогічну думку серед місцевого населення. Правда, той широкий плян видання, що

його він спочатку накреслив, як ми казали вже, не був цілком зреалізований (на перешкоді тут стояв Строгонов), однак, всеж таки й та куца реформа, що була переведена, давала можливість Пірогову впливати шляхом друкованого слова на культурно відстале населення Степової України. Ми тут ніскільки не прибільшуємо, коли кажемо, що зреформований „Од. В.“ був органом Пірогова. Справді, хоч редактурами газети були професори Рішельєвського ліцею Богдановський і Георгієвський, однак, не підлягає сумніві, що вище керування газетою належало самому Пірогову. Він, безумовно, давав поради й вказівки редакторам, ба й самій раді Рішельєвського ліцею, на яку він поклав обов'язок доглядати за редакторами, щоб вони добре виконували ті нові завдання, що стояли перед газетою (про це каже він у своїх примітках на проєкт, вироблений ліцеєм).

Нам здається, що одним із важливих засобів впливу Пірогова на „Од. В.“ були ті літературні вечори, що їх улаштував Пірогов двічі на місяць у себе на домівці¹⁾. Професори ліцею, які були постійними відвідувачами цих вечорів, по черзі зачитували на них свої доповіді, які, звичайно тут же й обговорювалися. Цілком правдоподібно, що деякі з цих доповідей потім уміщувалися на сторінках „Од. В.“. Оскільки ж Пірогов був керівником цих зібрань, то, таким чином, він мав широку можливість впливати на зміст газети.

Як же поставилася публіка до зреформованого „Од. В.“? Треба сказати, що вона зустріла цю реформу з великим задоволенням, про що свідчить значне збільшення передплатників газети: тоді як у 1857 р. всіх передплатників було 700, в 1858 р. їх було вже 1200²⁾.

Однак, зреформована газета відразу нажила собі запеклих ворогів. Не встиг „Од. В.“ стати на нові рейки, як на нього вже посипалися доноси. По суті це були доноси на самого Пірогова, оскільки він був головою Од. цензурного комітету, що цензурував газету. Як і можна було сподіватися, першим ударив на сполох генерал-губернатор Строгонов. Він звернувся до міністра народної освіти з рапортом, в якому звертав увагу міністра на шкідливий напрямок, що його почала додержуватися в останні часи російська література й особливо „Од. В.“. На потвердження своїх слів Строгонов посилався на окремі статті „Од. В.“. Трохи згодом у тій же справі звернувся до міністерства херсонський губерніяльний маршалок Є. Касінов; підкреслюючи шкідливий напрямок газети, він звертав увагу на засудження нею урядових заходів, на недоречні вибрики проти поміщиків тощо. Строгонов теж не вгамувався, — він повторює свої доноси. З царського наказу міністер народної освіти запропонував головному управлінню цензури переглянути всі статті „Од. В.“ за 1858 р. Головне управління цензури, переглянувши весь потрібний матеріал, визнало за безумовно шкідливі три статті: в № 6-му — „О юридическом образовании“, в № 7-му — „Бюджет рабочего в Англии“, в № 28-му — „Ab ovo“. Першій із цих статтів інкримінувалося те, що вона засуджує російську систему судочинства і, в протилежність їй, рекомендує судочинство гласне, а також узагалі чорнить усе російське. Автора другої статті обвинувачувано в тому, що він виправдовує пияцтво серед простого народу його злиднями й узагалі неприхильно ставиться до вищих станів. Авторів третьої статті інкримінувалося те, що він занадто яскраво змальовує хабарництво урядовців, пояснює це хабарництвом недостатністю утримання урядовців і визнає його неминучим за існуючої системи урядування.

¹⁾ Одеський Краєвий Архів. Фонд куратора шкільної округи, 1857 р. Справа № 103

²⁾ Одеський Краєвий Архів. Фонд Рішельєвського Ліцею, 1857 р. Справа № 63.

Засуджувалися головним управлінням цензури й деякі інші статті: в № 5-му — „О современном состоянии русской мануфактурной промышленности“, в № 9-му — „О степном хозяйстве“, в № 17-му — „О существенных условиях процветания промышленности земледельческой“. Авторів цих статей обвинувачувано в тому, що вони докоряють російським мануфактурістам і ганьбують російське поміщицьке господарство; зокрема авторові останньої статті закидалося, що він скасування кріпацтва в Австрії пояснював революцією 1848 р. Щодо деяких інших статтів, то хоч загальний їхній напрямок і не заперечувався, однак, авторам їх інкримінувалося окремі місця, напр., закінчення однієї статті, де вихвалялося Беранже.

На підставі цього всього, головне управління цензури постановило: 1) зробити зауваження Од. цензурному комітетові (цебто Пірогову, бо він стояв тоді на чолі цензурного комітету) за порушення цензурних правил; 2) звернутися до Новор. і Басараб. генерал-губернатора з пропозицією взяти з 1859 р. в своє безпосереднє завідування видання „Од. В.“ і призначити по своїй волі редактора; 3) запропонувати Рішельєвському лицеві, якщо він визнає це за корисне і можливе, видавати, замість „Од. В.“, спеціальний науковий або педагогічний журнал. Ця постанова головного управління цензури, на подання міністра народної освіти, була затверджена царем 7/VI-1858 року. Наприкінці червня Пірогов одержав відповідний наказ міністра народної освіти й негайно повідомив про все раду Рішельєвського лицеві¹⁾. На своєму засіданні 14/VII-1858 року рада лицеву ухвалила, що видавати науковий журнал лицей не може з огляду на брак коштів²⁾. При цьому рада лицеву зазначала, що професори Богдановський і Георгієвський мають бажання видавати журнал приватним способом. Відмова лицеву засмутила Пірогова. 4 серпня 1858 р. він знову звертається листовно до ради лицеву і пропонує переглянути її попередню постанову. Ось що писав Пірогов: „Совет Рижельевского лицея от 25 минувшего июля донес мне, что собственно от себя лицей не может издавать учебного журнала, по недостатку в настоящее время материальных средств, а г. г. преподаватели Богдановский и Георгиевский желали бы издавать журнал по представленной ими программе.

Имея в виду, во-первых, это обстоятельство, а во-вторых то, что г. г. Богдановский и Георгиевский с принятием на себя обязанности редакторов „Одесского Вестника“ внесли в пользу лицея 1500 рублей сер., я полагаю бы, что лицей вместо полного отказа на предложение издавать журнал, мог бы предоставить помянутым двум его членам периодическое научно-литературное издание и даже в случае несостоятельности, имея в виду общую пользу, мог бы помочь тою суммою 1500 рублей, которая доставлена уже ему бывшими редакторами „Одесского Вестника“, на расходы по изданию в первом году.

Предлагаю о сем Совету лицея для нового обсуждения этого дела“³⁾. Цікаво те, що Пірогов не пропонує раді лицеву видавати педагогічний журнал, а пропонує видавати журнал літературно-науковий. На наш погляд, це є зайвий доказ того, що Пірогов вважав за передчасне видавати в Одесі педагогічний журнал, знаючи, що такий журнал на Степовій Україні ще не може мати масового читача, що публіка такого журналу не читатиме. Рада Рішельєвського лицеву, розглянувши листа Пірогова, ухвалила: якщо Богдановський і Георгієвський, що

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Одеський Краєвий Історичний Архів. Фонд Рішельєвського лицеву, 1857 року Справа № 63.

заходжуються коло видання літературно-наукового журналу, протягом першого півріччя 1859 р. матимуть менш ніж 700 передплатників, то видати їм допомоги 900 карб., що залишаються від внесених ними до каси лицеву 1500 карб. (600 карб. уже було витрачено на випуску закордонних періодичних видань для бібліотеки лицеву)¹⁾. Як бачимо, Рішельєвський лицей і на цей раз не відважувався заходитися коло видання літературно-наукового журналу і обмежувався одноразовою грошовою допомогою Богдановському та Георгієвському.

Одержавши наказ про відібрання від Рішельєвського лицеву з 1859 року „Од. В.“, генерал-губернатор Строгонов звернувся до од. градоначальника з пропозицією підшукати редактора для цієї газети. Градоначальник, одержавши таку пропозицію, звернувся до Миколи Сокальського. Цей останній дав згоду на редагування „Од. В.“; Строгонов також погодився на цю кандидатуру. У той же час до од. градоначальника надійшла заява редакторів „Од. В.“ Богдановського та Георгієвського, які просили залишити їх редакторами газети й після переходу її в безпосереднє відання генерал-губернатора, причому вони обіцяли щорічно сплачувати 750 карб. на користь лицеву і стількиж на користь публічної бібліотеки, поділивши, таким чином, на дві частини ту суму, що її вони, за попередньою умовою, сплачували лицеві. Не зважаючи на вигідність такої пропозиції, а також не зважаючи на те, що градоначальник підтримував клопотання Богдановського й Георгієвського, Строгонов відмовив їм в їхньому проханні.

Однак Пірогов не хотів здавати своїх позицій. Він вирішив заснувати в Одесі нову газету, яка не булаб у безпосередньому віданні генерал-губернатора. У цій справі звернувся він до викладача од. жіночого інституту Миколи Білого; він порадив йому заходитися коло видання газети, під назвою „Одесский Листок“, і звернутися до нього в цій справі з офіційною заявою, обіцяючи підтримати цю заяву перед відповідними органами. Однак, міністер народної освіти, до якого звернувся в цій справі Пірогов, не дав своєї згоди на прохання Білого, погодившись із аргументацією Строгонова, до якого він надіслав заяву Пірогова²⁾.

Таким чином, тільки один рік „Од. В.“ був виданням лицеву. Однак, такого короткого часу було досить задля того, щоб про „Од. В.“ почали говорити, щоб він звернув на себе увагу далеко за межами Степової України. Ось що писалося про одеську газету в жовтневій книжці журналу „Русский Вестник“ за 1858 рік: „Мы смотрим с постоянным сочувствием на „Од. В.“, который год тому назад поступил в заведение двух профессоров Рижельевского лицея, г. г. Богдановского и Георгиевского. В весьма короткое время журнал этот успел занять такое самостоятельное положение, сообщит столько интересных сведений о южном крае, что мы не можем не радоваться оживлению этого важного местного органа, и желаем от души, чтобы и на будущее время он оставался верен усвоенному им теперь направлению под редакцією г. г. Богдановского и Георгиевского, желаем, чтобы они так же успешно и так же неослабно продолжали свою добрую деятельность.

Оживление литературной деятельности в Одессе, которому, конечно, должен порадоваться всякий благонамеренный человек, было делом благородной инициативы бывшего попечителя одесского округа Н. Пирогова, который, как уже известно нашим читателям, переведен ныне попечителем в Киевский учебный округ“³⁾.

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Див. С. Штрайх. „Н. И. Пирогов и одесская печать“. „Одесский листок“, 1916, № 253.

³⁾ Русский Вестник, 1858, октябрь, кн. I, стр. 271 (отдел „Современная летопись“).

Дуже прихильно поставилася до реформованого „Од. В.“ впливова тоді газета „Русский Инвалид“. Ще наприкінці січня 1858 року, коли встигло вийти лише декілька №№ „Од. В.“ (як відомо, „Од. В.“ виходив тоді тричі на тиждень), „Русский Инвалид“ відзначив настання нової ери в історії „Од. В.“ У № 25-му „Русского Инвалида“ подається досить широка інформація про окремі статті „Од. В.“ з наведенням уривків. „Одесский Вестник“, читаємо там, „перешедши под редакцию профессором лицея, г.г. Богдановского и Георгиевского, успел, по указанию достойнейшего попечителя Одесского учебного округа Н. И. Пирогова, поместить ряд любопытных статей о состоянии торговли, а также о положении промышленного и рабочего классов в Одессе и Новороссийском крае; таковы: „Известия о торговле Одесского порта“, А. Скальковского, в № 3; „Заметки и вести из Подолии об урожае и цене на жизненные продукты“, А. Ильина, и „Несколько слов о современном положении русской мануфактурной промышленности, Д. Г. в № 5“ (далі автор фейлетону наводить великий уривок із останньої із згаданих ним статтів „Од. В.“). „Столь же и даже еще более любопытна статья г. N. S. (в № 7) под заглавием: „Бюджет рабочего в Одессе“ (далі переказується зміст цієї статті).

Між іншим, у фейлетоні „Русского Инвалида“, уміщеному в № 39-му за 1858 р., є дуже похвальна рецензія на статтю Рабиновича „О Мошках и Иоськах“, уміщену в № 10-му „Од. В.“ Переказується зміст статті й наводяться з неї великі уривки.

Треба сказати, що Пирогівський „Од. В.“ не тільки звернув на себе загальну увагу, не тільки сподобився похвальних рецензій в періодичній пресі, а також до певної міри вплинув на цю пресу, зацікавивши її деякими порушеними ним проблемами. Це перш за все треба сказати про педагогічні статті самого Пирогова. Статті ці знаходили відгук далеко за межами Одеси й викликали жваве обговорення порушених в них питань. Однак, не тільки по лінії педагогічної впливав реформований „Од. В.“ на позаміську пресу, впливав він і з боку загально-громадських питань. Принаймні це можна сказати про статті „Од. В.“, присвячені єврейському питанню; статті ці спричинилися до жвавого обговорення єврейського питання й в московській, і в петербурзькій пресі. Ініціативність „Од. В.“ в цьому питанні визнавав „Русский Инвалид“, який взагалі, як ми бачили вже, дуже прихильно ставився до „Од. В.“ У № 168-му „Р. И.“ за 1858 р. читаємо: „После „Одесского Вестника“ суждено было „Русскому Инвалиду“ сказать слово любви и примерения нации, еще столь недавно унижаемой, преследуемой, оклеветанной, выставленной на позор. . . говорим о русских евреях, ибо за границею уже давно получили они всюду право гражданства“. І далі: „Доброе начало, данное „Од. В.“, дало возможность людям сведущим разговаривать о судьбе евреев и доказать, что наравне с прочими нашими согражданами они имеют полное право на общее внимание и сочувствие“.

Ініціативність „Од. В.“ в піднесенні цього питання визнають також „С.-Петербургские Ведомости“ (див. № 259 за 1858 р.). І редактори „Од. В.“ Богдановський та Георгієвський ніскільки не впали в самохвалство, коли вони писали в № 139-му своєї газети: „Одесский Вестник“ в нынешнем году вместе с „Русским Инвалидом“ наиболее содействовали тому, что вопрос о евреях стал одним из самых видных вопросов русской современности“.

Кажучи про вплив Пирогівського „Од. В.“ на позаміську пресу й про великий інтерес цієї преси до одеської газети, не треба забувати

також того, що статті „Од. В.“ часто передруковувалося в різних позаміських газетах та журналах.

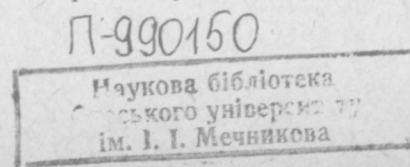
Однак, роля Пирогівського „Од. В.“ в історії російської журналістики полягає не стільки в тому, що він спричинився до жвавішого обговорення деяких питань у позаміській пресі, скільки в тому, що він, збудивши літературні інтереси серед місцевої інтелігенції, викликав в Одесі досить помітний літературний рух, що виявилось в цілій низці спроб до видання збірників, журналів і часописів. Тут перш за все треба згадати про літературні заходи професорів Рішельєвського ліцею Богдановського та Георгієвського. Бачучи, що редагований ними за пляном Пирогова „Од. В.“ збудив серед місцевого населення розумові інтереси й, так би мовити, виховав читача, Богдановський і Георгієвський прийшли до думки видавати, крім „Од. В.“, ще літературно-науковий журнал під назвою „Новороссийский Вестник“. 18 травня 1858 р. звернулися вони до Пирогова з такою заявою: „Издавая уже несколько месяцев „Одесский Вестник“ с литературным отделом, мы заметили, что литературного материала у нас накопляется столько, что он не может быть своевременно печатаем, по незначительности уделяемого для него в „Од. В.“ места, и что читающая публика интересуется более всего литературным отделом нашей газеты¹⁾, а потому, как в видах поощрения местных литературных деятелей и удовлетворения их желаний, так и для удовлетворения живой потребности новороссийской читающей публики, мы решились, кроме „Од. В.“, издавать, начиная с июля мес. текущего года, литературное обозрение под названием „Новороссийский Вестник“, по две книжки или по одной в месяц, смотря по большей возможности и по большим удобствам к тому или другому. Содержание каждой книжки будет состоять из двух отделов: 1) изящной словесности, научных статей и критики лучших из отечественных и иностранных литературных произведений и 2) современной летописи, в которую войдут периодические обозрения событий внешней и внутренней политики, как за границей, так и в нашем отечестве, сообщение новостей из литературы, как иностранной, так и отечественной, и наконец, любопытнейшие факты общественной жизни всех государств.“

Чтобы привести задуманное нами предприятие в исполнение, мы покорнейше просим Ваше превосходительство исходатайствовать для нас у высшего начальства разрешение на означенное выше издание²⁾.

Чекаючи дозволу на видання журналу, Богдановський і Георгієвський, щоб не гаяти часу, вирішили видати негайно окремий збірник, використавши для нього той матеріал, що вже був в їхньому розпорядженні. Справа в тім, що обмежений розмір „Од. В.“ не давав можливості редакції уміщувати в газеті всі ті численні статті, що звідусіль надходили до неї. Крім того, серед цих статтів чимало було таких, що своїм розміром чи суто науковим характером не підходили до газети. Ось цей матеріал редакція й мала на увазі випустити окремим збірником. Високо шануючи Пирогова, що незадовго перед тим покинув Одесу, розуміючи, що якраз він, Пирогов, викликав це літературне оживлення в краю, редакція вирішила присвятити свій збірник імені Пирогова. Ось що писали редактори, звертаючись до читачів: „Оставляя теперь издание „Од. В.“ и ожидая еще разрешения высшего начальства на литературно-ученый журнал „Новороссийский

¹⁾ Вираз „літературний“ тут треба розуміти широко, включаючи сюди й наукову літературу.

²⁾ Одеський Краєвий Історичний Архів. Фонд Рішельєвського ліцею, 1857 року. Справа № 63.

Вестник", посредством которого, в более широких только размерах, хотели бы мы вести беседу с нашею новороссийскою публикою, мы решились пока собрать все имеющиеся у нас, наиболее ценные, материалы и издать их в одной книге, под названием „Новороссийский литературный сборник“, посвятив это издание имени того, кто своими статьями и своею практическою деятельностью умел возбудить в Новороссии сильное умственное движение, и кого долго не забудет край, в котором он был главным, не официальным только двигателем просвещения и народного образования — имени Н. И. Пирогова („Од. В.“ за 1853 р. № 135)“. На жаль, дозволу на видання журналу Богдановський і Георгієвський не одержали, про що вони й сповіщають своїх читачів в останньому числі газети. А проте, деякі автори давно вже надіслали до редакції свої статті для нового журналу, — явище дуже симптоматичне, воно показує, який жвавий був літературний рух на Степовій Україні, викликаний Пироговим і зреформованим ним „Од. В.“ Редактори просять у авторів статтів дозволу використати ці статті для намічених ними збірників. Дозвіл на видання збірника дійсно було одержано й на початку 1859 р. збірник вийшов із друку¹⁾.

Поруч наукових статтів, серед яких треба відзначити статтю Пирогова „Чего мы желаем“, у збірнику знаходимо також дві повісті, між іншим повість відомого тоді письменника П. Єлагіна „Важное мертвое тело“, та декілька віршів.

Випустивши перший том свого збірника, редактори-видавці зараз же хотіли випустити й другий том, матеріал для якого вже був готовий. При чому цей другий том повинен був мати суто краєзнавчий характер (у першому збірнику було тільки 2 статті на краєзнавчі теми), до нього мали увійти статті, присвячені Басарабії і Кривому. Однак, головне управління цензури не дозволило Богдановському й Георгієвському видати другий том їхнього збірника, мотивуючи свою відмову тим, що видання збірників можна дозволяти тільки в тому випадку, як що вони виходять у світ одноразово або не частіш одного разу на рік. Зрозуміло, це була звичайна відписка. Другий том збірника так і не побачив світу.

Той літературний рух, що був викликаний Пироговським „Од. В.“, спричинився також до постання журналу „Южный сборник“, що протягом 1859 р. видавався в Одесі проф. Рішельєвського ліцею і співробітником „Од. В.“ Н. Максимовим. Що дійсно Пироговський „Од. В.“ викликав до життя цей журнал, можна довести різними способами. По-перше, серед співробітників „Южного сборника“ (а їх було небагато) значний відсоток становлять співробітники „Од. В.“, що працювали в цій газеті за часів Пирогова, це будуть: Н. Максимов (він же редактор і видавець „Южного сборника“), Р. Орбинський, А. Скальковський, Воропанов і ще один автор, що писав під ініціалами К. Х.²⁾ Подруге, видавець „Южн. сб.“ намагався надати своєму журналові краєзнавчого ухилу, і дійсно в „Южн. сб.“ ми зустрічаємо цілу низку статтів, присвячених Степовій Україні. Ось ці статті: 1) П. Стойкович. „О значении конкуренции в хлебной торговле, по отношению к Новороссийскому краю“ (№ 1); 2) йогож „Две главы из экономической

1) Новороссийский литературный сборник. Издание А. Богдановского и А. Георгієвского. Одесса, 1859.

2) В „Од. В.“ за 1858 р. з'явилося декілька статтів К. Х. краєзнавчого характеру. В „Южн. сб.“ К. Х. теж умістив декілька статтів на краєзнавчі теми. Схожість тем і тотожність району спостережень (Сороки й Басарабія) свідчить про те, що К. Х. „Южн. Сб.“ це той самий К. Х., що був діяльним співробітником „Од. В.“ за часів Пирогова.

истории Новороссийского края“ (№№ 2, 3); 3) А. Скальковский. „Материалы для истории образования в Одессе“ (№№ 3, 4); 4) Воропанов. „Взгляд на народную образованность на севере Новороссии“ (№ 12); 5) К. Х. „О виноделии в Сороках“ (№ 8); 6) йогож „Волостные правления в Бессарабии“. (№ 11); 7) йогож — „Сельская полицейская власть в Бессарабии“ (№ 6); 8) Н.... ь. — „Заметки на пути из Одессы в Тифлис.“ (№№ 8, 9). Коли мати на увазі, що в „Южн. сб.“ за цілий рік з'явилося тільки 26 статтів, то треба буде визнати, що статті краєзнавчого характеру становлять тут значний відсоток. А ми знаємо, що думка про створення краєзнавчого періодичного органу, який відбивав би життя не однієї Одеси, а всієї Степової України, якраз була думка Пирогова. Нам відомо також, що „Од. В.“ після реформи Пирогова дійсно почав виявляти такий краєзнавчий ухил, що вигідно відрізняло його від „Од. В.“ дореформного періоду. Ще один причинний зв'язок можна встановити між „Юж. сб.“ та пироговським „Од. В.“. Справа в тому, що Пирогов своїм реформованим „Од. В.“ взагалі збудив серед місцевого населення розумові інтереси, привчив його до читання серйозних науково-популярних статтів, які з того часу часто почали з'являтися на сторінках цієї газети. Що ці статті дійсно зацікавили населення, видно з того, що кількість передплатників, як ми казали вже, відразу збільшилася майже вдвоє. Це все підготувало ґрунт до видання наукового журналу. Справді, існувала важлива умова для цього — наявність читачів. Раніш, до Пирогова, ця думка — видавати науковий журнал в Одесі, розрахований на масового читача, була б мало реальною, бо для такого журналу ще не було споживача, бо широкі кола місцевого населення ще не були привчені не тільки до наукових статтів, а навіть до статтів науково-популярних. Як казав Пирогов, степ — поганий провідник культури. Навіть вища верства краю, великі й дрібні землевласники — відзначалася великою культурною відсталістю. Зріст одеської періодики, при таких умовах, не міг відразу позначитися повстанням поважного наукового органу; треба було спочатку перевести підготовчу роботу, треба було спочатку дати населенню серйозну газету, наповнену науково-популярними статтями та докладними публіцистичними нарисами. Так і зробив Пирогов. Так був підготований ґрунт для „Южного сборника“.

Літературний рух, викликаний Пироговським „Од. В.“, виявився ще в деяких літературних спробах, які, на жаль, не були здійснені.

30-го січня 1859 р. мешканець Одеси Михайло Волков звернувся до од. цензурного комітету з проханням дозволити йому видавати журнал під назвою „Новороссийский Наблюдатель“, що мав виходити щотижня книжками розміром від 3-х до 4-х аркушів. У журналі намічалось 6 відділів. Перший відділ мав містити в собі розвідки, нариси й оповідання, що стосуються до природи й побуту населення Степової України; другий відділ призначався для критичного огляду сучасної російської літератури; третій — для огляду торгівлі й промисловости на Степовій Україні; четвертий — для закордонної політичної хроніки й переважно хроніки країн близького Сходу; п'ятий — для місцевої хроніки (Степова Україна й зокрема Одеса); шостий — для офіційних повідомлень (урядові накази й розпорядження)¹⁾. Таким чином, ми бачимо, що своєму журналові М. Волков мав намір надати яскраво виявленого краєзнавчого характеру — цілих три відділи журналу мали краєзнавчий ухил. Тут, здається, можна помітити вплив з боку Пирогова, який

1) Одеський Краєвий Історичний Архів. Фонд Цензурного Комітету, 1859 року. Справа № 12.

надавав, як ми знаємо, велике значіння вивченню Степової України й вимагав цього від „Од. В.“.

Од. цензурний комітет, не зустрічаючи перешкод до задоволення прохання М. Волкова, звернувся з відповідним клопотанням до головного управління цензури. У своєму відношенні від 2/VIII 1859 р. головне управління цензури повідомило куратора Од. шк. округи про те, що М. Волкову дозволяється видавати „Новороссийский Наблюдатель“, з тим, щоб цензування цього журналу належало Новоросійському й Басарабському генерал-губернаторові¹⁾. Однак, з невідомих для нас причин, „Новороссийский Наблюдатель“ не побачив світу.

26/IV - 1859 р. мешканець Катеринославу письменник Володимир Миколайович Єлагін звернувся до од. ценз. ком. з проханням дозволити йому видавати в Одесі щотижневий або двотижневий журнал під назвою „Летопись Новороссийского края“. Однак, головне управління цензури, до якого звернувся в цій справі Од. ценз. ком., відмовило В. М. Єлагіну в його проханні, без зазначення мотивів.

Брак місця не дозволяє нам говорити про інші літературні спроби, ґрунт для яких теж був підготований пірогівським „Одесским Вестником“.

Однак, не зважаючи на те, що з січня 1859 р. видання „Од. В.“ було відібрано відліцею і знову передано до рук генерал-губернатора, який призначав і редактора, не зважаючи на те, що й самого Пірогова вже не було в Одесі, пірогівські традиції газета зберегла, і повернення до status quo ante, щодо умов видання, не означало реставрування самого характеру цього періодичного органу. Коли ми візьмемо числа газети за 1859 р. або 1860 р. й порівняємо з числами за 1857 р., то в нас буде вражіння цілком різних часописів, і якби не спільна назва, то ми ніяк не повірили б, що це та сама газета: не кажучи про значно збільшений формат, змінився самий зміст газети, — вона стала поважним періодичним органом.

В „Од. В.“ післяпірогівського періоду звертає на себе увагу перш за все незначний обсяг офіційного відділу, де містилися різні офіційні повідомлення про нагороди, службові призначення тощо. Поруч цього, впадає в очі наявність значної кількості ґрунтовних статтів, яких майже зовсім не було в „Од. В.“ допірогівського періоду. Дуже помітний також краєзнавчий ухил газети. Переглянувши номери за 1860 р., ми знаходимо тут багато статтів краєзнавчого характеру. Для прикладу назвемо такі статті: 1) Я. Прокофьев. „Очерк истории казачества на юге России“, (№№ 6, 7); 2) А. Скальковский. „Документы, относящиеся к внешней торговле Новороссийского края“ (№ 16); 3) йогож „О сельском промысле в Новороссийском крае“ (№ 24); 4) Г. Кузьменко. „Параллель рабочих сил в Херсонской губ. по отношению к сельской промышленности“ (№ 27); 5) П. Кульшин. „Признаки каменного угля в Херсонской губернии“ (№ 28); 6) А. Шмидт. „Пути сообщения в Херсонской губернии“ (№ 29); 7) П. Игнатьев „Очерки Керчи“ (№№ 20, 53).

Збереження „Одесским Вестником“ пірогівських традицій виявилось також у значній кількості статтів на педагогічні теми. Коли візьмемо номери газети за 1860 р., то, крім дрібних заміток, тут знайдемо більше двох десятків великих статтів педагогічного змісту. Деякі з цих статтів досить радикальні, напр., стаття В. Топорова „Заметка по вопросу о гимназическом воспитании“ (№ 63), де рішуче заперечується система нотаток. Про жвавість інтересу до педагогічних проблем свідчить

¹⁾ Одеський Краєвий Історичний Архів. Фонд Цензурн. Комітету, 1859 року. Справа № 12.

також та полеміка, що відбувалася на сторінках газети з приводу окремих педагогічних питань, напр., полеміка з приводу початкових шкіл (№№ 85, 102, 122, 139).

Серед педагогічних статтів і заміток, що фігурують на сторінках „Од. В.“ післяпірогівського періоду, читач знайде також чимало матеріалу про недільні школи. Як відомо, першу недільну школу на Україні й у Росії відкрито 1859 р. в Києві з дозволу Пірогова, який був тоді куратором київської шкільної округи. Приклад Києва був заразливий для Одеси, тим більше, що київські недільні школи були зв'язані з ім'ям Пірогова, якого так поважали в поступових колах Одеси. Як тільки в Одесі довідалися про освітні заходи киян, одеська поступова суспільність зараз же почала заходжуватися біля справи влаштування недільних шкіл в Одесі. Почали це робити й інші міста Степової України: Олександрія, Хотин, Херсон, Єлисавет, Катеринослав, Ростов на Дону й інші. Цей освітній рух досить яскраво відбився на сторінках „Од. В.“: в №№ газети за 1860, 1861 і почасті 1862 р., коли недільні школи з царського наказу скрізь були зачинені, ми знаходимо багато статтів і заміток про недільні школи як одеські, так і інших міст Степової України, і, на наш погляд, цей матеріал може бути для дослідника непоганим додатком до того документального матеріалу, що є в Одеському Краєвому Архіві.

Багато писалося на сторінках „Од. В.“ також у справі заснування Одеського університету; ми могли б назвати цілу низку статтів, де з усіх боків обговорювалося це питання і доводилося, що, поперше, Степова Україна потребує не вузько-фахової вищої школи, а якраз університету, й подруге, цей університет мусить бути не в якому іншому місті, як тільки в Одесі. Треба сказати, що це завдання — довести конечність університету і якраз в Одесі — було нелегке, справа в тім, що як серед місцевого населення, так і в вищих урядових колах досить помітна була течія, що загрожувала здійсненню ідеї одеського університету. Нам відомі проекти утворення замість університету агрономічної академії, такий, напр., був проект херсонського губернського маршалка. Думки про заснування вищої агрономічної школи замість університету були поширені серед землевласників, яким, цілком натурально, хотілося мати у себе на Півдні учбово-наукову установу, що йшла-б назустріч потребі в інтенсифікації сільського господарства. Були й такі проекти, що хоч і обстоювали заснування університету, а не спеціальної школи, однак, місцем для цього університету призначали не Одесу. У вищих офіційних колах дуже поширена була думка про заснування університету замість Одеси в Миколаєві, при чому висувався, між іншим, той мотив, що там є більш придатні для цього приміщення. Було навіть відряджено до Миколаєва в цій справі спеціальну урядову комісію. „Одесскому Вестнику“ довелося повести рішучу боротьбу зі всіма цими проектами й обстоювати ідею заснування в Одесі університету шляхом зреформування Рішельєвського ліцею. Треба сказати, що цю кампанію „Од. В.“ повів дуже вміло й енергійно, що виявилось в низці блискучих статтів, серед яких особливо виділяється стаття Сокальського (№ 34 за 1862 р.) Проект, обстоюваний „Од. В.“, нарешті, переміг, і 1865 р. в Одесі почав функціонувати університет на базі зачиненого Рішельєвського ліцею.

Однак, думка про конечність заснування на Степовій Україні університету й про заснування цього університету в Одесі шляхом зреформування Рішельєвського ліцею — це якраз була думка Пірогова, який зараз же по приїзді до Одеси почав заходжуватися біля цієї справи й притяг до неї увагу місцевого суспільства. Рішуче обстоюючи право

Одеси на вищу школу, Пірогов з неменшою рішучістю виступав також проти думки про заснування на Степовій Україні замість університету спеціальної школи. Про це писав він у своїх офіційних доповідних записках, що з ними звертався до міністерства освіти, про це говорив він і в приватних розмовах, і в прилюдних зібраннях. Отже, бачимо, що та кампанія, яку провадив „Од. В.“ на користь заснування університету в Одесі, була продовженням заходів Пірогова, — ті палкі статті, що з'явилися на цю тему на сторінках „Од. В.“, відбивали на собі ідейний вплив з боку Пірогова, широко використовуючи його думки на користь заснування університету в Одесі.

Треба сказати, що заініційована Піроговим настанова на серйозні педагогічні статті довго тривала в „Од. В.“, — ще 1870 р. в № 33 ми знаходимо дуже ґрунтовну статтю про класичну освіту, де висміюється класицизм. Однак, з кожним роком кількість педагогічних статтів зменшувалася, і, напр., в 1875 р., ми вже не зустрічаємо на сторінках „Од. В.“ жодної педагогічної статті принципового характеру, — є тільки шкільна хроніка (заснування нових шкіл, урочисті шкільні акти тощо). Пірогівська традиція, нарешті, обірвалася.

„Одесский Коммунист“.

БІБЛІОГРАФІЧНІ МАТЕРІЯЛИ.

Революційну провінційальну пресу, що змістом своїм являє виключний матеріал, не тільки не вивчено, але вона, на великий жаль, не має навіть повної реєстрації. Перші роки революції дають хвилю нових видань, що відбивають настрої, програми і течії окремих угруповань та партій. Багато з цих друкованих органів жили місяці, тижні, ба навіть дні. Кількість випущених чисел рахувалась іноді десятками, навіть одиницями при дуже невеликому тиражі.

В історії провінційальної преси безумовно серйозне місце повинні зайняти одеські видання. З одного боку Одеса — велике місто, в якому революційний рух має свою цікаву історію, з другого — жодне місто не мало так багато „гостей“, як Одеса. Тут були серби, німці, галичани, французи, поляки, колоніяльне військо, англійська фльота, греки та інші. Кінець кінцем, щодо складу населення, Одеса така різноманітна, що відбиття революції та дійсні революційні події набували тут особливого характеру. Все це відбувалося в місцевих періодичних виданнях, все це може бути вивчено як з різних джерел, як і особливо з газет.

Серед комуністичної преси України треба відвести належне місце газеті „Одесский Коммунист“ (далі скорочено „ОК“). Доля й історія цього партійного органу надзвичайно цікаві. Не відзначаючись довготривалістю існування, газета всеж встигла відіграти величезну роль, особливо в періоди підпілля, коли вона була єдиним органом комуністичної преси в Одесі.

Газета почала своє існування за часів гетьманщини, приблизно з початку другої половини 1918 р., нелегально; до 13 квітня 1919 р. випущено двадцять два числа, всі в підпіллі. 13 квітня 1919 р. випущено перше легальне число газети „ОК“ — „орган областного и общегородского комитета КП(б)У“ ч. 23, надруковане в друкарні кол. „Одесские Новости“ (Катерин. вул. № 8—Ланжероновськ вул. № 26). Ціна числа — 50 коп.

Період легального існування скінчився 23-го серпня 1919 р., коли вийшло 130 число. Останні місяці 1919 р. і початок 1920 р. газета знов друкується в підпіллі. В підпіллі були надруковані чч. 130—131 до 148. Знов починається 8/II легальне існування „ОК“, що закінчується 5-го вересня 1920 р. числом 311-м. Газета, що існувала в другий період, з 8 лютого до 5-го вересня 1920 р., за постановою Одеського Парт. Комітету, об'єднується з „Известиями Одесского Окружного Комитета Партии“. Наведені дані дають право зробити деякі цифрові висновки. Газета існувала трохи більш за 2 роки. Всього випущено 311

чисел, з них 22 + 19 = 41 нелегально; нелегальні числа припадають на другу частину 1918 р.¹⁾ і початок 1919 року (чч. 1—22) й кінець 1919 р. та початок 1920 р. (чч. 130—148). Зібраний нами матеріал поділяється на три частини: I) „ОК“ легального періоду 1919 р. (13/IV—23/VIII); II) „ОК“ легального періоду 1920 року (8/II—5/IX); III) „ОК“, що видавався в підпіллі з серпня 1918 р. до квітня 1919 р. із вересня 1919 р. до лютого 1920 р. Нелегальне видання друкувалося випадково, в надзвичайно тяжких умовах. Матеріал про цю частину готується до друку окремо, в зв'язку з потребою бібліографічного опису за відмінною методою. Всі статті описано de visu й розташовано в хронологічному порядку. Замітки, телеграми, хроніка та інші дрібні матеріали не описано.

Статті, надруковані в легальних числах газети обох періодів, ми розподіляємо на такі рубрики:

I) Ленін та про Леніна; II) Міжнародне становище; III) Громадянська війна: григор'євщина, махновщина, денікінщина, врангелівщина, бандитизм, білий терор, повстання німців-колоністів, єврейські погроми; IV) Війна з Польщею; V) Партійне життя; VI) Боротьба з антикомуністичними партіями; VII) Червона Армія; VIII) Радянське будівництво; IX) Господарче життя: кооперація, продовол., паливне питання тощо; X) Селянство: незаможне село, куркульство; XI) Робітниче питання; XII) Матеріали про молодь; XIII) Матеріали про робітницю; XIV) Культурно-освітня праця: народня освіта, театр, музика, кіно; XV) Література: красне письменство, поезія; XVI) Некрологи.

ПЕРІОД 1919 РОКУ.

Редакція легального „ОК“, як це видно з першого числа (порядкове ч. 23), містилася на вул. К. Маркса (б. Катер.) і Ласточкина (б. Ланжеронов.). Ціна числа 50 коп. Підзаголовок газети: „орган областного и общегородского комитетов Коммунистической Партии (большевиков) Украины“. Через короткий час, а саме в ч. 41 зазначено інший підзаголовок: „орган одесского комитета Коммунистической Партии (большевиков)“. До цього ж часу належить і перехід газети до іншої друкарні. В ч. 39 контора газети повідомляє всі робітничі організації й партійні райони про свій перехід 5 травня до іншої радянської друкарні (кол. друкарня „Одесского Листка“—Ланжерон. 8). За день, в ч. 40, вперше згадується редактор: Редакційна Колегія. В зазначеній друкарні раніш друкувалась буржуазна газета „Одесский Листок“. За декілька днів у ч. 49 поруч з рядком: Редакційна Колегія — зазначено: Лаврентий, Ян и Клименко. Так були підписані газети чч. 49, 50 і 51. Потім знов газета друкується без зазначення редакторів, а з ч. 64 після слів: Редакційна Колегія — стоїть: Лаврентий, Ян и Верхотурский. Ці підписи фігурують до ч. 122. Починаючи з ч. 103 підзаголовок в деякій мірі змінюється: „орган губернского комитета

¹⁾ В травні 1917 р. невелика група більшовиків приступила до видання своєї газети в Одесі. Це був „Голос Пролетарія“, що виходив 2 рази на тиждень. Так продовжувалося до січня 1918 р., коли влада перейшла до Рад і газета перетворилася на щоденну, збільшивши формат і тираж.

Підчас влади німців (з 15/III 1918 р.) газета деякий час не друкується. На зміну з'являється „Голос Революції“ (орган об'єднання більшовиків та Л. С.-Р.). Після 3-го числа газету закрито, й вийшов „Революционный Голос“, що теж швидко припиняє існування. Відновлюється „Голос Пролетарія“ який з 3-го числа перейменовується на газету „Коммунист“, а надалі додається „Одесский“, але знов починається нумерація з ч. 1. Приблизно серпень 1918 р. можна вважати за початок існування газети „ОК“ нелегального періоду, але на жаль першого числа не знайдено.

коммунистической партии“. З ч. 122 і аж до ч. 130, цеб-то до останнього числа першого легального періоду, знов друкується редактор: „Редакційна Колегія“ без зазначення прізвищ.

Всього було надруковано: в квітні — 13; травні — 25; червні — 23; липні — 27; серпні — 19, а разом — 107 чисел. Поруч з цим можна додати вказівки про якість паперу та розмір газети. Папір звичайно був сірий, обгортковий. Деякі числа надруковано на цукровому папері. Розмір газети різний. Ціна окремого числа 50 к., 1 крб., 1 крб. 25 к.

За рік газета тільки один раз — 1-го травня — мала додаток: — ілюстрований. Цей додаток за тим-же змістом мала й друга газета: „Известия Одесского Совета Рабочих Депутатов“, що друкувалась одночасно з „ОК“.

Зупинімося на питанні про завдання та мету газети. Як партійний орган, газета весь час провадила одну лінію, алеж в залежності від того, яка вона була: місцева, округова чи губерніяльна — змінювалась сфера її діяльності. Вже в ч. 23 зазначається, що після деякої перерви „Коммунист“ знов починає виходити в світ і далі наводяться його завдання. Там же, в поклику до робітничих організацій Одеси, редакція пише, що „партійний орган має відбивати життя та надії пролетарських мас, а це можна виконати лише маючи тісний зв'язок з масами фабрик, заводів і професійних спілок. Наша преса мусить відповідати потребам трудящих, але щодо цього ми прийшли на цілком порожнє місце.“ Цими рядками відразу встановлюється тверде завдання комуністичної преси, міцний зв'язок з масою. Далі редакція знов пише про нові умови, які вона переживає. Минув час друкування хроніки буржуазних газет, і висуюються нові завдання: „Хроніка буржуазних газет нічого спільного не має й не може мати з хронікою пролетарських газет. Цілком зрозуміло, що старі хронікери не можуть дати нам матеріалу з робітничого життя, потрібного нам. А нових робітників нема. Тому ми звертаємось до всіх робітників м. Одеси й округи з проханням писати про робітниче життя до нашої газети, не зупиняючись перед формою викладу. Все це буде для редакції дуже цінним матеріалом, без якого не може існувати пролетарська преса“.

Стаття закінчується закликом до мас надсилати до своєї робітничої газети постанови, протоколи засідань тощо, закликом взяти активну участь в праці. В цих рядках вже почувається початок того великого руху, що охопив усю країну й без якого неможливе існування жодного друкованого органу Союзу — робкорівського руху.

У заклику редакції, що його надруковано в ч. 40 газети, знов підкреслюється прохання взяти активну участь в роботі. Закликається партійних робітників надсилати матеріали до редакції, хоча б по одній статті на тиждень, на теми про партійне будівництво, народнє господарство, Червону армію, робітничий рух, народню освіту. „Пишіть нам про свої потреби, про свою роботу, про всі зловживання й непорядки, що ви зауважите, пишіть, не звертаючи уваги на форму викладу, — все, що має громадський інтерес, буде надруковане в нашій газеті.“ В цьому заклику, як і в першому, яскраво виявляється потреба щільно зв'язатися з одеськими робітничими масами.

Протягом декількох місяців ми не зустрічаємо більш матеріалу про завдання „ОК“ і лише в ч. 102 редакція в статті: „100! 100!“ відмічає газетний ювілей — випуск сотого числа, зв'язаний майже з першими роковинами існування газети. Стаття ця дуже цікава, а тому наводжу її цілком.

„Наша газета „ОК“ вже перейшла за соте число. Це для нас,

комуністів, утішно й знаменно. Газета наша існує ще за часів гетьманщини й добровільщини, коли при міцній реакції нам щастило випустити її підпільно, десь там, у вохкому льохові, в пітьмі пекельній, таємно, непомітно для ворогів. Нашу маленьку газету шукали, її цькували, але дарма: вона не сумувала, а навпаки ще голосніш лунав її твердий голос, голос революції.

„Настали ясні дні для „ОК“. Вона з маленької газети зробилась великою. Вона, як і раніш, закликає всіх трудящих до боротьби, до перемоги. Вона ще дужче кличе всіх зімкнути свої лави навколо прапору комунізму й рушати на ворога, ворога, що не забув ще своїх мрій і йде проти нашої республіки, щоб знову загнати наші газети в підпілля. Але-ж цього не буде, не буде ніколи, ми всі поляжемо кістями, а ворога не припустимо. До цього закликає й буде закликати всіх пролетарів наша газета, наш „ОК“.

I. ЛЕНІН І ПРО ЛЕНІНА.

Переходячи до питання про зміст і перелік статтів, що їх надруковано в газеті періоду 1919 р., перш за все зупинимось на імені, що невідривно зв'язане з революцією. Не дивлячись на великі перешкоди щодо одержання видань РСФРР, всеж газети одержувалося й де-що передруковувалося з них. Зазначимо статті Володимира Ілліча й статті, йому присвячені:

Перше число (ч. 23) починається віршами робітника „РОПИТ'у“ (кол. Російське Товариство Пароплавства й Торгівлі) Г. Виноградова під назвою „Посвящается товарищу Ленину“.

В ч. 27 надруковано промову В. І. Леніна, виголошену на засіданні Московської Ради 3-го квітня, на тему про майбутню перемогу революції.

В ч. 33 вміщено лекції т. Єфімова „Суд над судьями Ленина“.

В ч. 45 передруковано з Київських „Известий“ телеграму В. І. Леніна Баварському Радянському Урядові.

В ч. 51 вміщено фейлетона за підписом „К“: „Тов. Ленин о задачах внешкольного образования“. Статтю цю вміщено в числі з 18 травня; це є матеріяли з промови В. І., проголошеної на першому Всеросійському З'їзді позашкільної освіти, що відбувся 6 травня 1919 р. Вперше промову надруковано в „Правді“ з 7 травня ч. 96, а далі увійшла вона в 16-й том зібрання творів В. Леніна, стор. 188—192, вид. „ГИЗ“ М. 1922 р.

В ч. 58 надруковано статтю Леніна: „О характере наших газет“. Див. „Правда“ ч. 220 з 20/IX 1918 р. і т. 15-й, стор. 418—420, книгу С. Н. Серединського „Основы газетного дела“. П. 1918, стор. 75, а також низку інших видань. Вказівки про це позначено по всіх бібліографічних довідниках.

В ч. 72 вміщено статтю: „т. Ленин“, що подає біографічні матеріяли й до де-якої міри відомості, які характеризують В. І., як проводира революції.

В ч.ч. 75 і 76 за підписом „Н. Ленин“ надруковано статтю: „Герои Бернского Интернационала.“ Стаття має примітки редакції, передруковані з „Правди“. Статтю призначалося для ч. 3 „Коммунистического Интернационала.“ Див. „Правда“ в ч. 124 з 11. VI. 1919 р., а раніш в „Коммунистическом Интернационале“ з 2. VI. 1919 р., стор. 175—180 і т. 16-й, стор. 229—237.

В ч. 113 вміщено відповіді Леніна на запитання, що поставили йому американські журналісти, під назвою: „Тов. Ленин о взаимоотношениях с буржуазными странами“. Матеріяли передруковано з газети „Правда“ частково.

В ч. 123 знов на ту-ж тему надруковано „Ответ тов. Ленина американским читателям. (Из радио американским журналистам)“. Ця стаття є уривок з праць Леніна, надрукованих в т. 16-му зібрання творів, стор. 283—287. Див. „Правда“ ч. 162, 25/VII 1919 р.

В ч. 125, за 5 днів до залишення Радянською владою Одеси, надруковано статтю „На Кавказ (из речи тов. Ленина)“. Фактично вся стаття написана співробітником „ОК“ з цитуванням окремих рядків.

II. МІЖНАРОДНЕ СТАНОВИЩЕ.

В. Керженцев. Венгерская коммуна—26
Ясинский. Победа Шейдемановцев—27
Против Румынии в союзе с Венгрией—34
Два ультиматума [Румынія]—39.
Г.— На помощь Красной Венгрии—42.
Отъезд всех консулов—44.
А. Верхотурский. Шейдеман в раздумьи—55.
С. Н. Сапунов. Болгарское рабочее движение и 3-й Интернационал—61.
Анри Гильбе. Большевизм Германской Швейцарии—62.
А. М.— Когда будет революция во Франции—64.
Арский. Грабительский договор. [Версаль і Брест]—65, 66.
Г. Берг. Международное положение и Советская власть [Лекція тов. Йоффе]—65.
Будет буря. [Про майбутню революцію на Заході]—66.
Беседа с А. Балабановой—67.
Е. Блонина. Империалисты согласия и III Интернационал—73.
Франция накануне революции—74.
Г. Бергман. Америка и Европа—74.
А. Меншой. Большевизм в Америке и в Англии—78.
А. Гойхбарг. Союзные демократы и Колчак—79.
Еще минута и вулкан вспыхнет [Захід]—80.
Илья Милькич. Революционное движение в Юго-Славии—81.

Красная Венгрия и Красная Украина—83.
А. Мережин. Версаль и Брест—86.
Еще одна республика [Чехо-Словакия]—87.
Б. Г.—Перспективы Германской революции—88.
Крот знал свое дело. [Германія]—89.
Г. Л—н.— Плоды румынской олигархии—94.
Х. Раковский. Привет Красной Италии—98.
Г. Накануне мировой революции—98.
Б. Г.— Что происходит во Франции—104.
А. М—н.— Счастье объединенных [Про відновлені держави Заходу]—104.
И. Г.— В оккупированной Латвии—106.
Г.— Перспективы революции на Западе—107.
Хотят раздавить [Венгрію]—108.
И. Г.— Белогвардейцы Красной Латвии—112.
Международный пролетариат идет к нам на помощь—116.
Красная Венгрия—117.
Г.— Красная Венгрия пала. Да здравствует Красная Венгрия—119.
Исторический урок. [Венгрия].—121.
Мировая революция движется вперед—123.
Революционная Франция—128.
Рабочее движение в Польше.—130.
Что происходит в Болгарии.—130.
[Статті про военноположенных див. чч. 103, 127, 129].

III. ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА.

Из беседы с тов. Юдовским—31.
Паника в стране наших врагов—32.
Последние дни петлюровцев в Тирасполе—35.
А. Яковлев. На борьбу с контр-революцией—40.
Авантюра Григорьева—45.
Ян. Авантюра Григорьева и боевая задача трудящихся—46.
Одесский пролетариат и авантюра.—46.
Весна, которая побеждает—47.
Жертвы петлюровских банд—48.
Кто такой Григорьев—52.
Путь Григорьева. Погромы.—55.
Л. Троцкий. Украинские уроки—56, 57.
А. Яковлев. Григорьев и Григорьевщина—59.

А. Яковлев. Пролетариат и мелко-буржуазная контр-революция—60.
Конец авантюры Григорьева—61.
Без Донецкого бассейна мы существовать не можем—64.
На Дон против Деникина—68.
Верхотурский.— „Одесский“ текущий момент—69.
Яковлев. Где же власть—69.
А. Я. Печать о Донском фронте—70.
Новый предатель „батько“ Махно—70.
Л. Троцкий. Махновщина—71.
Жертвы погромов—72.
Нельзя медлить—73.
Пора, пора опомниться—74.
Л. Троцкий. Конец махновщине—77.
На защиту революции—77.

Л. Троцкий. Горе дезертирам—78
 Арест представителей чорносотенной про-
 фессуры Левашева и Щербакова—80
 Гаевский. Восток или юг—80
 Республика в опасности—81
 На защиту Донецкого бассейна [засідання
 ЦВК у Києві]—81
 Нужен зоркий глаз—82
 Гаевский. Позор [про Колчака]—82
 Ян. От слов к делу—82
 Подвойский. Рабочие Одессы и Николаева
 на защиту Донец. бассейна—83
 Ян. Гражданская война и тыл—85
 К-ли. Что принесет Деникин городу и
 деревне—85
 Должны раздавить—86
 Деникин хочет отнять у нас хлеб—87
 Гаевский. Голод, дороговизна и Дени-
 кин—87
 Наступил грозный час—88
 Горе побежденным—89
 Хавин. В тиски их—89
 Скорпион. К борьбе с бандитизмом—89
 Л. Чего хотят—90
 Гаевский. Разгром Колчака—91
 Или мы или они—91
 На Деникинском фронте—92
 Кто на фронт, кто в деревню—92
 Григорьев и Деникин—93
 Ян. На спасение революции—94
 Или теперь или никогда—95
 Положение Советской Республики—96
 Красный террор. [Списки розстріля-
 ных]—96, 97
 Л. Деникинцы справляют праздник—96
 Х. Раковский. Через победу к миру—97

Проскуровские погромщики—98
 О погромах—98
 Екатеринбург наш—99
 Х. Раковский. О положении Украины—99
 Оружие для фронта—99
 Даймон. Провокация. [Григорьев]—100
 Кулацкие атаманчики—102
 Нужно усилить фронт—103
 Настроение румынского фронта—103
 Морские пираты. [На Черномом море]—107
 Сосновский. Юг и Восток. По собствен-
 ным признаниям Деникинцев—108
 В плену Моссовета—109
 Революция требует милитаризма—109
 Зверства Деникинцев—111
 Пролетариат на защиту Одессы—112
 Обзор печати—112, 113, 122, 124
 Положение на фронте. Беседы с тов. Ды-
 бенко—113
 Х. Р.—Усилить агитацию—115
 Начало конца (партизанщина)—115
 На Одесском фронте—117
 На защиту революции—119
 В. К. Торжество победителей—120
 Близок час расплаты—120
 Л. Н.—Новый мир—120
 Кулацкие деяния—120
 Т. Ян о моменте—120
 Петлюровско-польский фронт—124
 Деникин, помни судьбу Колчака—125
 Кубанская Рада против Деникина—127
 Прелести кулацкого плена—128
 Раковский о моменте—129
 А. В. Плоды махновщины—129
 Д. Бужанин. Наше положение крепнет—
 130

В той же рубриці зазначаємо статті й замітки, що зв'язані з німець-
 ким повстанням. Повстання охопило декілька німецьких колоній в
 районі Одещини й було підняте контр-революційними групами за допо-
 могою білих офіцерів. Повстання охопило Велику й Малу Акаржу,
 Олександрівку, Люстдорф і т. і., тривало декілька днів і було ліквідо-
 вано комуністичними загонами. Статті такі:

Как было занято Ольгино—115
 Немецкое восстание будет подавлено—116
 Телль. Похороны почивших героев—116
 Советская власть и немецкие кулаки—
 117

Немецкие калифы на час—121
 Вокруг кулацкого восстания—123
 Ликвидация немецкого фронта—123
 Гибель 16 музыкантов—123
 О кулацких восстаниях—127

IV. ПАРТІЙНЕ ЖИТТЯ¹⁾

Проект программы РКП—23, 24, 25, 26
 А. Яковлев. Организационный вопрос—24
 С. Рахлин. К предстоящей общегородской
 конференции—24
 А. Яковлев. Мобилизация членов партии—
 26
 Г. Сафаров. Чиновничье строительство и
 „партийная организация“—25
 Резолюция ЦК Компартии Украины—27
 А. Яковлев. Коммунистическая ячейка—28
 А. Яковлев. Итоги общегородской конфе-
 ренции—31

Конференция партии коммунистов—32, 33
 В. Шуб. Задачи партии—33
 Партийная жизнь—35, 38, 97
 История расстрела 11 [Елвін, Штилькер
 та інш.]—37
 Кое-что о Коммуне—41.
 Киевская конференция Компартии—43
 Предстоящая конференция—49
 Ян. К общегородской конференции—50
 К общегородской конференции—50, 60
 А. Яковлев. Две конференции—52
 Мобилизация коммунистов—59

¹⁾ Рубрика „Війна з Польщею“ відноситься до періоду 1920 р.

Общегородская конференция коммуни-
 стов в Одессе—60, 61
 Наше место на фабриках—60
 О предстоящей губконференции партии—
 64
 И. Сарычева. Коммунисты! К порядку—66
 Как работает ЦК РКП—68
 Одна из неотложных задач [Инструкт.-агит.
 курси.]—81
 Коммунисты, в бой—84

Партийная губернская конференция—84,
 85
 Агитац.-пропаганд. с'езд в Николаеве—93
 Деятельность КПБУ в Одессе—113
 От Одесск. Отдела Ком. Инт. пролета-
 риату Одессы—115
 В еврейск. Коммун. Союзе—125
 „Екомсоюз“ и Коммун. партия Украины—
 129
 А. В. Наша партия—130

V. БОРОТЬБА З АНТИКОМУНІСТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ.

И. Я. Левые эс-эры и соввласть—23
 Ясинский. Мы это знаем—25
 Кин. На двух стульях—33
 Лигина. Разложение партии левых эс-
 эров—34
 Л. Учитесь, а учить будете потом—42
 А. Ломова. Призрак щедринского Пом-
 падура перед одесскими рабочими (Де-
 централизация хозяйства или лево-с-р.
 план)—44
 И. Белинский. Большевики, но не комму-
 нисты—46.
 Для кого они работают [про виступ анар-
 хиста Карташева].—49
 Л. Верхотурский. Несколько слов о ко-
 ализации—53
 Л. Кое-что о ретивых журналистах.—64
 Токарева. Защитники шкурников. (По во-
 просу о независимости профсоюзов)—
 70
 К-ли. В меньшевистской сатрапии. О по-
 ложении в Грузии—76

А. М.—н. Мимо, мимо. Статья о соглаша-
 телях—86
 А. М.—н. У левых с.-р.—90
 Новый орган с.-р. борьбистов „Знамя
 Борьбы“—93
 Меншевистский протест. О воззвании
 меньшевиков—94
 В. Степанидин. Гнусная меншевистская
 лемагогия—95
 Хавин. Кто был прав. О соглашателях—98
 Л. Очередной фокус борьбистов—106
 Мертвецы пробуют подняться—107
 Безнадежно горбатые—109
 М. Югов. Агенты Антанты. Меншевики—
 109
 „Еще раз о том-же“—110
 Владимир Кин. Со ступеньки на ступень-
 ку. О меньшевиках—111
 Х. Рабинович. Бунд оживает—112
 Хавин. У меньшевиков—125
 Его-же. Новый экзамен грузинским согла-
 шателям—127

VI. ЧЕРВОНА АРМІЯ.

А. Аросев. Классовая политика в армии—
 32.
 Б. Г. На красных фронтах—36
 Юлов. Одесский пролетариат о форми-
 ровании Красной Армии—37
 Наум Сердитый. Песни красноармейца.
 (Стихи)—37
 Б. Г.—Наша Красная Армия—27
 Кин. Красная Армия и пролетариат.—
 29
 В. Далін. Весна, которая решает. Об
 организации Красной Армии на Укра-
 ине—36
 П. Ягодин. О коммунистических ячееках
 в полках—42
 Все для просвещения красноармейца—
 48

Лев Самойлов.—Красноармейцу (Стихи)—
 52
 Н. Подвойский. Политическое воспитание
 Красной Армии—53
 Об'единение Красной Армии Советских
 Республик [Промова Троцкого]—56
 Наша Красная Армия. Беседы с Ды-
 бенко—61
 Г. Б.—Подготовка Красной Армии к за-
 воеванию Бессарабии—68
 Подвойский в Одессе—83, 84
 Л.—Хлеба, хлеба Армии—84
 Да здравствует Красная Армия—85
 Б. Г.—На красных фронтах—83, 89, 95
 В бой. Красный боец. (Стихи)—93
 Конференция красноармейцев в Москве—
 110

VII. РАДЯНСЬКЕ БУДІВНИЦТВО.

Я. Ретсе. Централизованный рабочий
 контроль—31
 Беседа с Народн. Комиссаром Юстиции
 тов. Хмельницким—33
 В Исполкоме—35, 43
 Мобилизация пролетариата—35
 К вопросу о восстановлении транспор-
 та—38
 Народная юстиция—42

Правосудие в руках пролетариата (Воен-
 рев. трибунал)—45
 День мирного восстания—47
 Ян. Пролетарское государство или анар-
 хия—49
 Пленум Совета о мобилизации рабочих—
 55
 Об'единение советских республик—56
 Пролетариат о моменте—57

Беседа с Наркомом Соц. Инспекции — 63
 Даймон. Всеукраинский съезд исполкомов — 66
 Неотложная задача. [Труд. дисциплина] — 72
 Одесский пролетариат о моменте — 78, 124
 О перевыборах в Одесский Совет Р. и Кр. Д. — 79
 В пленуме Совета — 34, 79, 125
 Уездный Исполком и текущий момент — 86, 126
 Красное Право — 87
 Губернский Финансовый Съезд — 88
 Мобилизация почт.-телеграф. работников — 89
 Совет Обороны — 90

Губернский Съезд Советов — 91, 92, 95, 96, 97, 98.
 В Центральном Исполнительном Комитете — 97
 Революционный Трибунал — 97
 Приговор ЧК — 99
 К-ли. Мобилизация буржуев — 100
 О социалист. инспекции — 100
 И. Яновский. Орабочение советских учреждений — 101
 Свой. Хватит сидеть и зевать — 103
 Т. Мобилизация трудящихся — 104
 Борьба с холерой — 120
 Н. О внешнем товарообмене Украины — 126
 Из деятельности Одесского Губгосконтроля — 130

VIII. ГОСПОДАРЧЕ ЖИТТЯ.

Питання господарчого життя, що були стовбурами, навколо яких скупчувалася увага газети, знайшли відбиток в статтях, що не дивлячись на своє виключне значіння, не охоплюють всіх боків життя.

Перші кроки на Україні в питаннях харчової справи мали за завдання пом'якшити кризу, полегшити голод. Статті про голод написані з революційним вогнем і кличуть на допомогу пролетаріатові півночі. В цій рубриці відокремлюємо в хронологічному порядку статті про харчову справу й статті про голод.

Совещание о продовольствии — 29
 Вопросы продовольствия — 33
 В Совнархозе — 41
 Продовольствие и снабжение — 43, 50, 86, 105, 117, 120, 121, 126, 128, 129.
 Иван Перепечко. Организация народного хозяйства — 45
 Об одном советском хозяйстве — 65
 Преступная расточительность [паперу] — 77
 Резолюция по продовольственному делу — 85
 Урланг. Необходима фильтрация [продовольчих установ] — 98

Продовольственный Съезд — 100, 101, 102
 Продовольственный Губернский Съезд — 101, 102
 И. Герман. Продовольственные задачи — 108
 Продовольственная политика на Украине — 113
 Продовольственный кризис — 118
 В. Хлеб идет — 121
 И. Русаков. Совещание по продовольственному вопросу — 122
 З. Шуголь. Продовольствие и транспорт — 128

Про голод надруковано такі статті:

Ясинский. Кто виноват. — 24
 Кин. В Советской России — 28
 В. Далин. На помощь пролетариату Великой России — 32

Захарин. Голодный революцион. север — 46
 Петроград и наша задача — 63
 Великому Северу (Стихи) — 126
 Помощь Великой России — 128

IX. СЕЛЯНСТВО.

Дашковский, Н. Средний крестьянин — 27
 Д. Ф. Электричество и деревня — 32
 Крестьянская беднота и власть совета — 34
 За работу, время не терпит — 48
 Организация сельских комитетов бедноты — 51
 Крестьянский уездный съезд — 57, 58, 59, 60, 61, 62, 68
 Сидоренко. Что должны помнить крестьяне — 58
 З. Яр. Крестьянская жизнь — 58

Хутин. Крестьянская жизнь — 59
 Л. О сельских Комитетах бедноты — 59, 60
 Л. Самойлов. Крестьянин и рабочий — 62
 Хутин. В деревню. — 63
 С. Р-н. Первейшая наша задача — 63
 Съезд волостных исполкомов — 66, 68, 70
 Л. Земля народная — 75, 76, 78
 Верхенко. Письма красной деревни — 72, 74
 Письма из красной деревни — 77
 Инструкция сельским комитетам бедноты — 78

Ян. В деревню — 83
 Выкуп земли и проценты — 94
 Съезд представителей трудового крестьянства — 102
 X. Раковский. Кулацкие восстания [з Київ. „Комуниста“] — 104.
 Дайте скорее помощь [Збір урожаю] — 106
 Красная деревня [Одеськ. повіт] — 111

Крестьянская жизнь — 113, 118
 Уборка урожая — 118.
 Коллективное строительство в деревне — 123
 Крестьянская жизнь — 124
 Деревенские настроения — 124, 125, 127
 Коллективное строительство в Тираспольском уезде — 125

X. РОБІТНИЧЕ ЖИТТЯ.

Ю. Б-ский. К товарищам печатникам [выбори до профспілки] — 28
 В. Косюр. Готовьтесь к съезду [Всеукр. профспілок] — 29.
 В Центропрофе — 31, 128
 Ем. Пиляй. Жилища рабочим — 32
 Эпидемия „проф. строительства“ — 33
 Борьба с безработицей — 35
 Жилища для рабочих — 35
 Конференция больничных касс — 37
 Б. Г. Как мы праздновали 1 мая в Курске — 37
 Майскому празднику посвящена статья: „Великий пролетарский праздник“ — 37
 Кин. Всеукраинский съезд профсоюзов — 38
 В профес. союзах — 39
 Ко всероссийскому съезду рабочих страх. организаций — 39
 Иван Перепечко. Красные печатники — 45
 Заседание Пленума Центропрофа — 51

Л. Об одном важном вопросе [Тарифн. политика] — 67
 Иван Перепечко. Единая тарифная политика — 69
 Г. Ш. — Рабочая конференция — 75, 88, 92
 Новый пролетарский орган („Вестник Центропрофа“) — 81
 А. Бубнов. Первая рабочая мобилизация — 81
 А. М-н. Язва рабочего класса [одеськ. вантажники] — 87
 Страхование рабочих — 92
 Тарифная политика Центропрофа — 93
 Тарифное совещание — 99
 Г. Зиновьев. К рабочим всех стран — 113
 Страхование трудящихся — 118
 Страхование от безработицы — 124
 Второй вотум доверия (Центропроф) — 126
 Конференция представителей одесского пролетариата — 126
 Работа Центропрофа в Одессе — 130

Матеріали про молодь.

Красная молодежь (Первое собрание Ком. Молод.) — 35
 Борис Зимний. По поводу одного вечера — 41
 Рецензия на одесский журнал „Красная Молодежь“ — 60

Коммунистическая молодежь [До губ. з'їзду] — 65, 66, 67, 69
 Общегородск. конференция молодежи — 85
 Среди рабочей молодежи — 96
 Д. Далин. Защита молодого труда — 106
 В Союзе Комм. Молодежи — 119

Матеріали про робітницю.

З. Ярославлева. Женщины-работницы в Сов. Республике — 62

Д. Арбузова. Организация женского пролетариата — 72
 Свой. Организация работниц — 102

XI. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ПРАЦЯ.

Тарханов. О деятельности пролеткульты — 28, 34
 Тарханов. О пролеткульте — 28, 34
 Палич. Единая трудовая школа — 29
 Первый Советский оперный театр — 31
 Конференция пролеткульты — 32
 О вечере, посвященном творчеству Чайковского, состоявшемся в помещении Союза Комму. Молодежи — 37
 Б. Зимний. Пролетарская культура — 40
 Б. Г. О происхождении христианства — 45
 Единая трудовая школа — 47, 102
 Где правда. Пролеткульт и ком. просвещение — 48
 Единая трудовая школа — 51

Б. Г. Культурное строительство [До учительского з'їзду] — 54
 Клубы и театры для пролетариата [Культ.-освіт. конференція] — 55
 Е. Терпка. Открытие филармонии — 57
 Б. Г. Вечер Блока — 59
 Д-н. На открытии еврейского художественного театра — 73
 Губернский съезд отделов народного образования — 76
 „Пища“ в драм. театре — 77
 Л. Об одном съезде (учительском) — 79
 Г. Ш. Губернский съезд учителей — 79, 80
 Совещание при отделе народного образования — 80

П. Верский. Большой вопрос. [Освітня робота в лазаретах]—81
 Пролетарская культура—93
 З. В.—Советская власть и техническое образование—101
 Рецензия на журнал по вопросам Соц. Обеспечения—104

Даймон. Бастилия [до 130-ліття]—108
 Открытие рабоч. клуба на Молдаванке—109
 Хавин. Учителя петушатся—121
 Народное просвещение в уезде —125
 Бюллетень Одесского Сквуза—127

Питання за дітей теж не було поза увагою Радянської влади й в газеті знаходимо статті:

Л. Дети наша опора.—96
 А. М. День ребенка—96

Бесплатное питание детей—126

XII. ЛІТЕРАТУРА

Здавалося, що важкість моменту не могла дати змоги друкувати вірші, але в низці чисел знаходимо дійсну революційну поезію.

Ми вже зазначали, що перше (ч. 23) починається віршами про Леніна, а далі йдуть:

Павел Хмарин. Греческий поход—34
 Б. Г. На тему дня—34
 Андрей Погодин. Выше знамя.—40
 Антон Крайний. Красные частушки—43
 Григорий Зоркий. Красный иллюзион—45
 Его-же. Пан или пропал—46
 Л. Самойлов. Клич. Последний бой—57
 Тальский. За углем—58

Николай Правдин. На Дон.—72
 Д. Бедный. Каиново наследство—78
 Его-же. Дурман—84
 Рабочий. К оружию—92
 Д. Бедный. Демократические принципы—93
 В ряды пока не поздно—104
 Д. Бедный. Меншевицкий рай—106
 Его-же. Деревенские стишки—109

Поруч з віршами друкувалися й фейлетони:

Л. Страничка из жизни в наши дни—102
 Сергей Ингулов. Товарообмен—117
 Впаин. Чем люди живы.—121

Тарас. Лысапет—123
 Его-же. Друга власть—124
 Его-же. По совести—126

XIII. НЕКРОЛОГИ

Памяти И. Дубинского—23
 Тов. Николай. Иван Смирнов — Ласточкин—26
 Похороны т. Смирнова—35
 Кончина Веры Засулич—47
 Памяти т. Горского (Ронеса)—51
 С. М.—К годовщине смерти Г. В. Плеханова—53
 Вера Засулич—57
 Б. Г. Карл Либкнехт—62
 Шапки долой. [Смерть Р. Люксембург]—71
 День траура. День похорон Р. Люксембург—72

Н. Парадворский. Старий народоволец—72
 К самоубийству т. Матяша—74
 Роза Люксембург [стаття]—78
 С. Минц. К годовщине смерти т. Володарского—90
 Житницкий. Бениамин Ланда. (Некролог о парт. работн. Новоушицкой организации)—96
 Н. Л. Геккер—96
 Забудкин. Памяти тов. Мизикевича—115
 Памяти Красного—115
 Памяти И. Юдина.—115
 Савал... Памяти т. Красного—118

ПЕРІОД 1920 РОКУ.

Другий період легального існування „ОК“ починається 8-го лютого 1920 року, коли вийшла газета, що була надрукована на одному боці аркуша, без числа. Підзаголовок був такий: „Орган общегородского Комитета Партии Коммунистов-Большевиков Украины.“ На газеті був підпис Редакційної Колегії (без зазначення прізвищ). Видавця не зазначено. Ціна газети 3 крб. Цікаво підкреслити, що в цьому ч. змішано стару й нову ортографію. Газета мала офіційні матеріали про склад Військово-Революційного Комітету, відомості про стан фронту, телеграми тощо.

Через два дні-10 лютого — вийшла газета ч. 149, яке за нумерацією є продовження останнього нелегального ч. 148. В цьому числі нема вказівок на редактора та видавця. Деяке коливання в зовнішніх формах продовжується ще декілька днів, а з 15-го лютого газета виходить за ч. 154 під назвою: „Одесский Коммунист“ — „Одеський Комунист“, зі зміненим підзаголовком: „Орган губернского и общегородского Комитета Партии Коммунистов (большевиков) Украины“. Підзаголовок, як і загальні відомості про друкарню зазначено російською та українською мовами. Адреса редакції — Катерин. 8 (тепер К. Маркса). Підпис редактора — Редакційна Колегія, а видавець ще починаючи з ч. 150 — „Общегородской Комитет Партии Коммунистов (большевиков) Украины“. Газету друкують на 1 аркуші. В такому вигляді, якщо не рахувати змін у ціні від 3 крб. до 5 крб., а потім і до 8 крб., змін в якості й кольорі паперу, газета виходила до 9 червня 1920 р. (ч. 241), відколи вона вже „орган Губернского Комитета Партии Коммунистов (большевиков) Украины“, з відповідною зміною видавця.

За місяць — 11-го липня (ч. 268) видавець знов змінюється: „Одесский Губернский Исполнительный Комитет Совета Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Дедутатов и Одесский Совет Р. К. Д., Одесский Губернский Комитет Партии Коммунистов (большевиков) Украины“, щоб випустити одно число, а далі до кінця, цеб-то до 5-го вересня 1920 р., залишається знов „Губернский Комитет Коммунистической Партии“.

Отже другий період „ОК“ охоплює 7 місяців: з 8-го лютого до 5-го вересня. За цей час випущено газет, починаючи з ч. 149 до ч. 311, за місяцями:

Лютий	18 (одна газета без зазначення ч.)
Березень	24
Квітень	24 (два ч. 193, два ч. 206 та два ч. 207)
Травень	24
Червень	25 (два ч. 244, а ч. 246 нема зовсім)
Липень	25 (два ч. 268, два ч. 270)
Серпень	24 (два ч. 291)
Вересень	5
Разом	169

З зазначених 169 чисел вісім випущено під неправильними нумерами, а одно ч. 246 пропущено. Ці обставини, так само як і колір та якість паперу (цукровий, обгортковий, сірий, рожевий та інш.) свідчать про ті технічні перешкоди, що їх мала газета.

Вже наприкінці лютого в ч. 163 знаходимо об'яву, що контора газети „ОК“ приймає передплату на газету від радянських установ і професійних організацій на 1 місяць з 1 березня до 1-го квітня — 60 крб., на 1/2 міс. — 30 карб. Передплата приймається лише за мандатами установ і організацій з підписом та печаткою. Через місяць надрукована така ж об'ява, але з додатком „без доставки“.

Треба зазначити, що в передплаті та у виплаті грошей установи та організації були не дуже акуратні, бо в ч. 181 з 21-го березня надруковано, що „не дивлячись на неодноразові нагадування, багато установ і організацій не сплачують сум, що належать з них за відпущені в кредит газети. Через це контора попереджує, що в разі невиконання установами та організаціями грошей, що належать конторі, газети їм з 24-го березня не видаватиметься“.

Збільшення ціни санкціонувався Губпаркомом і в ч. з 21-го

квітня контора повідомляє, що за розпорядженням Губпаркому ціна примірника збільшується до 5 карб. Отже ціна для установ хиталася й доходила 110 крб. і 160 крб. на місяць (ч. 208, 221)

Продаж газети був зв'язаний з великими труднощами, про що говорять об'яви. Газета пише, що не дивлячись на засоби, що їх приймає контора, особи, яким доручають установи та організації одержувати газети, що відпускаються за передплатою або в кредит, значну частину газет передають за спекулятивною ціною (15-20 крб. за примірник) хлопчикам, що знову продають їх читачам, одержуючи 25—30 крб. за примірник. Таке явище треба віднести до недостатнього догляду за одержанням газет з боку відповідальних осіб в установах і організаціях, а тому контора настирливо просить встановити суворий контроль над кур'єрами й щоденно перевіряти за накладними, що їм видає експедиція, кількість одержаних газет.

В перших числах липня (4-го, ч. 263) контора повідомляє, що за постановою відділу управління вуличний продаж „ОК“ забороняється. Члени профспілок, радянські службовці, партійні робітники можуть одержувати газету за номінальною ціною (8 крб.) у відділах для продажу. Таких відділів було до 16.

Друкарня весь час містилася на вул. К. Маркса 8, змінюючи лише назву: „Типография производственного кооператива Печатник“, на „9-ую советскую“ (див. ч. 300 від 22/VIII).

18-го липня випущено в Одесі об'єднану газету „Коммунистический Интернационал“, замість газет „Известия“, „ОК“, „Красная Оборона“ і „Борьба“. Газету випущено з приводу відкриття 2-го Конгресу Комуністичного Інтернаціоналу, й взяли в ній участь співробітники всіх Одеських газет (див. ч. 272 від 17/VII). Зміст цієї газети: „Коммунистический Интернационал. Однодневная газета, посвященная II конгрессу III Интернационала. Воскресенье 18/VII. 1920, цена 8 руб. Типография производственного Кооператива Печатник, ул. Карла Маркса, 8“. Статті: 1) Паля. Привет II съезду интернациональных коммунар; 2) Мих. Отт. Раскрепощение „колоний“ капитала; 3) Борис Зорин. Красная армия и III Интернационал; 4) II Конгресс: открытие, прибытие делегатов, приветствия; 5) П. В-ий. Коммунистический Интернационал и „попутчики“; 6) Владимир Нарбут. Работница и III Интернационал (стихи); 7) А. Палич. На пути к коммунизму; 8) Н. III Интернационал и молодежь.

Напрямок, характер та зміст газети в достатній мірі характеризуються окремими замітками й статтями редакції та співробітників. В першому числі від 8/II 20 року без ч. знаходимо таку замітку: „Закінчилося темне життя в кривавому підпіллі. Могутнім натиском Робоче-Селянської Армії вільну Україну вицищено від білогвардійців. З цього часу вільно й міцно звучатиме голос „ОК“. Ми не влещуємося з приводу майбутнього, ми знаємо, що не трояндами буде засіяний наш важкий і довгий шлях, що веде нас до царства Комунізму. Але ми черпаємо силу й упевненість в остаточній перемозі наших ідеалів, в непогасому революційному дусі міського й сільського пролетаріату з одного боку та в факті вступу сучасного суспільства в першу фазу соціалістичної революції—з другого. Напружимо всі сили для найкращого використання цих двох могутніх фактів, бо в цьому й тільки в цьому запорука нашої остаточної перемоги“.

За десять днів (17/II 20 р. ч. 155) в газеті друкуються дві статті Т. Кострова. Маючи заголовок „О партийной газете“, статті присвячені меті та завданням „ОК“.

Підпільний „Комуніст“ мав, звичайно, багато хиб, але всі вони покривалися підвищеною життєвістю, яскравою індивідуальністю.

Легалізація склала нові умови. Залишивши підпілля, газета значно втратила на своїй яскравості.

Тарас Костров в ч. 159 пише: „В минулій статті ми бачили, що питання про ідеальну поставу „ОК“ відсувається, до більш або менш віддаленого майбутнього. Поки ж треба зробити все можливе для покращення нашої газети. Для цього належить й провести до життя невідкладно низку заходів практичного характеру. В першу чергу треба зробити суворий облік всіх літературних сил партії й притягнути їх до співробітництва в „ОК“. Всі товариші, що вміють писати, повинні писати. Особливо це стосується до членів партії, що працюють в окремих галузях радянського будівництва. Вони дуже заняті, кожний в своїй галузі, але ж знайти годину-другу для „ОК“ при бажанні завжди можна. Народні комісари безумовно виконують більш серйозну й відповідальну працю, ніж завідувачі нашими відділами й підвідділами й все ж вони з'являються співробітниками радянських і партійних газет, вони висвітлюють свою діяльність в пресі.“

„Ми маємо піти за прикладом центру й добитися, щоб товариші, що керують роботою різних відділів, по можливості частіш розглядали в партійній газеті питання радянського будівництва. Це значно поживить „ОК“.“

Друге, не менш важливе завдання зробити газету дійсно свідком нашої організації. Партійний механізм складається з цілої низки гвинтиків різної величини й конструкції. Треба, щоб кожний, хто повертає гвинтика, залишав відбиток на сторінках „ОК“. Губпарком та його президентія й секретаріат, різні відділи, як наприклад, агітації й пропаганди, праці на селі, розподільний, райпарками з секціями й бюро колективів — всі організаційні центри — мають вмщати в „ОК“ матеріал, що стосується до роботи, й систематичні звіти за свою діяльність. Тільки тоді „ОК“ зробиться дійсно партійною газетою“.

В ювілейному ч. 200 в статті Палі „200“ підводиться наче підсумок роботи: „Двісті чисел газети — це не те, що двісті чисел буржуазної газети або угодовської преси. Це ціла епопея, що відбита на непоказних на вигляд сторінках „ОК“. Це грандіозна епоха боротьби, жагучої, палкої боротьби нашої партії за своє існування й ідеали революційного пролетаріату, яка знайшла відбиток в своєму партійному органі. Досить сказати, що „ОК“ пережив два „підпілля“, два нелегальних періоди, один страшніший за другий, щоб вже з достатньою рельєфністю виявилась роля нашої партійної газети, живою свідка наших жорстоких поразок і блискучих перемог. Вся історія боротьби авангарду одеського пролетаріату за свою диктатуру, за ідеали комунізму, всі перипетії цієї боротьби, повної захоплюючих драматичних епізодів, героїчних поривань і наслідювань, конденсувалась і кристалізувалась в 200 числах „ОК“, обплюваного буржуазією й її „стряпчими“ — одеськими угодовцями й тому ще більш любимого революційним пролетаріатом м. Одеси“...

В цім же числі 200-м надруковано вірші М. Бурки „Пролетарської газете. К 200 № „Одесского Коммуниста“. Через два місяці з'являється стаття Ликина „О задачах нашей печати“ (23/VI 1920 г., ч. 253). Під кутом самокритики автор розкриває хиби газети й висуває ясні конкретні завдання робочої преси. Ликин пише: „Наша місцева преса відрізняється одного хибою, в якій вона менш за все винна, але яка позбавляє її потрібної, я б сказав, своєрідної „злободенности“. Мова йде звичайно не за сенсації типу буржуазного листка, а за своєчасне й повне фактичне висвітлення животрепетних питань дня. Наша пролетарська преса — рупор радянської творчості — не може й не повинна

тільки міркувати на абстрактні й загально політичні теми. Конкретні питання будівництва й перш за все всього господарчого життя, мусять заняти добру половину рядків нашої преси. Кожний читач, кожний робітник мусить знати, як іде радянська робота, чому не задоволено таке-то питання, чому не задоволено такі-то потреби його“...

„І опродкомгуб, і ліском, і раднаргосп, і залізничні організації не можуть збуватися сухими замітками, що нічого по суті не говорять ані розумові, ані серцю читача. Систематичні зводки діяльності з зазначенням найважливіших факторів успішності, або неуспішності виконання головних завдань, являють собою велику цінність: вони викликають інтерес у масах, вони їх наближають до будівництва.

„Таким шляхом фіксується увага робітника, до головного притягується його енергія. Наша преса мусить виявити ініціативу в цьому напрямку, вона мусить стати цілковитим відображенням дійсності.

„Але для цього треба, щоби в першу голову тов. завідувачі відділами самі приймали активну участь у всебічному висвітленні діяльності радянських установ, якими вони керують. Без цього преса ніколи не стане відображенням життя й дійсності“.

Проходить ще деякий час, і 5/IX 1920 р. в ч 311 друкується стаття: „По поводу слияния „ОК“ и „Известий“. В ній як би підводиться підсумок діяльності газети за час існування. Паля пише: „За постановою Одеського Губбюра з 7 вересня „ОК“ і „Известия“ зливаються до купи. Сьогоднішнє ч. „ОК“ являється, таким чином, останнім. Але фактично він не припиняє свого існування. Оскільки „ОК“, як партійний орган відбивав думки партії, виявляв внутрішнє життя одеської організації КПБУ, остільки він буде й надалі існувати, духовно й фізично злившись з „Известиями“. Зрушення, що відбулося в умонастрої радянських партій на Україні в зв'язку з підсиленням і зміцненням радянської влади, робить паралельне існування „Известий“ та „ОК“ зайвим. При існуванні різних радянських партій на Україні — „борьбистов“, „боротьбистов“, „комфарбанд“ та інших — „ОК“ покликаний був вести боротьбу зі всіма цими партіями та протиставити себе, як найбільш послідовного проводиря ідеї диктатури пролетаріату, цього єдиного гегемона, керівника революції, всім останнім партіям, що не вижили ще дрібно буржуазних, націоналістичних ілюзій.

„Зараз, коли всі радянські струмки на Україні злялися у величезному єдиному комуністичному морі, нема більш потреби у відокремленому існуванні радянського органу „Известий“ й партійного органу „Коммуниста“. Радянський орган відтепер стає партійним органом і навпаки. Нема більш місця протиставленню радянської роботи комуністичній“...

І. ЛЕНІН І ПРО ЛЕНІНА.

Перу В. І. належать 15 статтів, передрукованих з різних періодичних видань. Назовімо їх у хронологічному порядку. Вже на четвертий день встановлення влади друкується:

В чч. 152 і 153 — „Письмо т. Ленина к рабочим и крестьянам Украины“. Ця стаття під назвою „Письмо т. Ленина к рабочим и крестьянам Украины по поводу победы над Деникиным“ надрукована в XVI т. стор. 459 — 466 і вперше в „Правді“ ч. 3 від 4/І 1920 р., написана була 28 грудня 1919 р.

В ч. 155 вміщено „Речь т. Ленина на всероссийской партийной конференции“.

В ч. 164 надруковано „Речь т. Ленина“, передану „Укростою“, що

була виголошена В. І. на першій сесії VII скликання ВЦВК 2-го лютого, див. т. XVII, стор. 12-13, вперше в „Правді“, ч. 23 від 3/II 1920 р.

В ч. 169 надруковано „Речь т. Ленина на третьем съезде СНХ“, див. т. XVII, стор. 8-12, у краткому викладі в „Правді“, ч. 19 від 59/І 1920 р.

В ч. 170 передруковано статтю за підписом: Н. Ленин: „Коли війна, так по воєнному“.

В ч. 186 „О международном положении“. В уступах промова В. І. на казачому з'їзді. В цілому: „Речь на 1-м Всероссийском съезде трудовых казаков“ див. т. XVII, стор. 22 — 39, вперше в „Правді“ чч. 47 — 49 від 2 — 4/III 20 р.

В ч. 187 — Н. Ленин. „К женщинам работницам“ — невеликий уривок „Правди“.

В ч. 202 — „Письмо Ленина к английскому пролетариату“ — телеграфний випис.

В ч. 203 і 204 надруковано „Доклад тов. Ленина на IX съезде партии РКПБ“, див. т. XVII, стор. 61, також звіт про IX з'їзд РКП.

В ч. 207 за підписом В. Ленин „От разрушения векового уклада к творчеству нового“.

В ч. 217 — „Организируйте свой труд“ — промова т. Ленина на всеросійському з'їзді текстильників, див. т. XVII, стор. 106 — 110 і „Правду“ ч. 83, від 80/IV. 20 р.

В ч. 218 — „Ленин о польском наступлении“ — передрук з „Правди“ від 7-го травня 1920 р.

В ч. 239 за підписом В. Ленин „Следует ли революционерам работать в реакционных профсоюзах“.

В ч. 260 за підписом Н. Ленин подається докладно „Письмо Ленина к английским рабочим“. Лист був написаний 30 травня й надрукований в XVII т., стор. 207 — 211, див. „Правду“ ч. 130 від 17/VI 20 р.

В чч. 283 і 284 — „Речь т. Ленина на Конгрессе III Интернационала“. Промова ця була в цих чч. надрукована частково, але через декілька днів була цілком надрукована в чч. 287, 288 і 289, при чому редакцією було зроблено зауваження, що перша частина промови передруковується вдруге, тому що в стенограмі було припущено низку неточностей.

Згадаємо також, що в ч. 224 за підписом Вл. Ленин було опубліковано постанову „СТО“ про боротьбу з контрабандною торгівлею.

Матеріали, що присвячені В. І., починаються відомостями про відкриття Леніним 9 Всеросійського з'їзду РКП — ч. 189.

Далі: П. Китайгородский. Ленинизм — ч. 206.

Ян. Привет Ильичу — ч. 206 і „К 50-ти летию со дня рождения В. И. Ленина“ — ч. 206.

В наступному ч. 207 надруковано телеграму Одеського Губрадпрофа: „Пленум Одеського Губрадпрофа, зібравшись у день 50-тиріччя вашого народження надсилає великому проводиреві міжнародного робітничого руху своє палке пролетарське привітання від робітників Одеси“. 27. IV. 20 р.

В чч. 207, 208 і 232 ідуть в передруках описи шанувань т. Ленина в Москві, Петрограді й Швеції.

В ч. 213 — Б. Вадимов. Тов. Ленин и пролетарская молодежь.

В ч. 219 — Л. Троцкий. Национальное в Ленине.

Ще цікаво згадати, що в ч. 277 було надруковано: „Письмо итальянских социалистов т. Ленину“. Лист цей за підписом Э. Дженоарі привезено до нашого Союзу через Одесу соціалістом Ронзоні.

II. МІЖНАРОДНЕ СТАНОВИЩЕ

- Б. Куретов. Пролетариат побеждает—149
 Лондонский конгресс тред-юнионов—151
 Советская власть на Востоке [торговля з Бухарою]—154
 Запад и русская революция—154
 Резолюция болонского съезда в итальянской социалистической партии—155
 Капитуляция белогвардейцев и посредничество Англии—162
 Т. Костров. Поворот в политике Антанты—162
 Накануне мира. [Румыния]—170, 173
 Рост революционного движения [Германия]—172
 Т. Костров. Победа за нами [Румыния]—172
 В Англии (из „Коммунистического Интернационала“)—175
 К. Радек. Знамение времени [Франция]—176
 Революционное движение на Западе—176
 Т. Костров. От Эберта к Тирпицу—177
 Переворот в Германии—177
 В. Вольтинский. Германская контр-революция—178
 К. Радек. Союзники и расчленение России—179
 Паля. Революция идет (Германия)—180
 Ин. Положение в Румынии—180
 Преступление Финляндской буржуазии (К убийству т. Куусинена)—181
 Революционное движение в Японии—183
 Триумфальное шествие большевизма [з Нью-Йоркских газет]—183
 Международное положение Советской России—189
 Паля. Гибель неизбежна [Германия]—184
 Среди газет [справа дипломатичн]—185
 А. Руднявский. Крах венгерских учредителей.—190
 (Военно-пленные)—192, 193, 196, 221, 277, 285, 288, 292
 Что происходит в Галиции. (Беседа с тов. Куликом-б. членом НКВД Украины)—192
 Паля. На берегах Рейна—192
 Паля. Начало конца [Германия]—196
 Страсбургский конгресс французск. социалистической партии—199
 Конференция работниц в Германии—201
 К. Радек. Перелом во французской внешней политике—202
 Историческая речь Ллойд-Джоржа—202
 Иллюзии гибнут, факты остаются [Захід]—202
 Мирные переговоры [з Латвиею, Чехословакию]—203
 На пороге мира [Франция]—208
 П. Китайгородский. О ноте Чичерина [Англия]—204
 Норвежская рабочая партия—204
 Поль Луи. Два милитаризма [з „Юманите“ от 7-IV]—207
 Конгресс независимой рабочей партии в Глазго [з „Юманите“]—208
 П. Китайгородский. Мы победили—209
 Обращение Лиги наций в ВЦИК—210
 Гуманность английских империалистов [передруков.]—211
 Обращение Англии по поводу ликвидации белого Крыма—216.
 Обстрел Ласкарна [коло Очакова]—218
 Гражданская война в Германии—220
 Перед падением Баку—222, 224, 230
 Настроение итальянского пролетариата—223
 Уход англичан и французов из Севастополя—229
 Россия и Персия—229
 Английские рабочие в России [передруков.]—233
 Паля. Гибель буржуазного мира [Захід]—233
 Валуевский. Декларация (французского правительства)—235
 Паля. Ставка на мировой пролетариат—237
 В Бессарабии—237
 Революционное движение [в Румынии]—240
 П. Китайгородский. Европейское столпотворение—240
 Мирный договор с Грузией—241
 Воззвание Коммунистической партии Венгрии—241
 М. Павлович. Украина как объект международного империализма—241
 Генеральная забастовка во Франции—243
 Съезды социалистических партий [на Заходе]—244
 Против иностранного вмешательства—245
 Рабочие советы во Франции—248
 П. Китайгородский. Восточная проблема—248
 Валуевский. Интересные признания [з боку Англії]—250
 Паля. „Самоопределяющаяся буржуазия Антанты“—250
 Паля. Поучительные уроки [німецької революції]—253
 Рост коммунистических симпатий на Западе—253
 Туркестанец. Английский империализм в Персии—254
 Т. Костров. Накануне [дипломатичних зносин з Англією]—254
 Паля. Под знаком пролетарской солидарности—256
 Ф. Кош. Перспективы революции в Польше—258
 Итальянские гости в Москве—260
 Паля. „Холоки“ [Західної Європи]—225
 Паля. Москва—центр мира—261
 Гриць Емко. Чергове завдання (Галичини)—262
 М. К. Иммиграция западно-европейских рабочих в Россию—265
 Паля. Паки и паки [міжнародне становище]—274
 Гибель итальянского миноносца—277, 278, 279
 Ответная нота Чичерина—[Англії]—280
 Г. Сафаров. Восток и социалистическая революция—282

- В Америке (Из беседы с приехавшим в Одессу редактором „Еврейского рабочего мира“ т. Корра)—282
 Бор. Вак. Россия и Италия—284
 В. Вольтинский. Два Бреста—286
 В. Вольтинский. Наша политика и Восток—288
 Инцидент с фран. судами [в Одесі]—291
 Н. Бу...ин. Революционный быт—291
 В. Вольтинский. Отбой—297
 Е. Угрюмо. Испания—297
 Паля. Новые происки Мильберана—305
 Паля. Крупная Антанта и мал. Антанта 307
 Паля. Дипломатический фронт—310

III. ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА.

- Н. Стрекалов. Белый террор в Одессе—150
 Ужасы контрразведки в Одессе—151
 Борьба с бандитизмом—158—201
 Дамоклов меч—162
 Т. Костров. Бандитизм—165, 205
 А. Юрчевский. Письма с фронта—177—178
 Падение Новороссійска—185
 С. И. Крымские настроения—187—189
 Положение в Крыму—190, 191, 198, 209, 219, 220
 К. Блисковицкий. Конец Петлюры—232
 Сомкните ряды—242
 Они рассказываются. Агеев—243
 Паля. Надо покончить—260
 На борьбу с бароном—287
 Паля. Уничтожьте барона—290
 Токар. Среди газет. (Врангель)—290
 Накануне (победы над белыми)—291
 Паля. Добейте Врангеля—292
 Сырцов. Признание белогвардейцев—292
 В. Вольтинский. На Врангеля—292
 Паля. На Крым—293
 Паля. „Великий порыв“—295
 Паля. Спешите красные добровольцы—295
 А. Палин. Все на Врангеля—295
 Добейте бандитов—306
 С Врангелем нужно покончить. (Пленум Правлений профсоюзов и завкомов)—306

Кривава хвиля погромів на Україні була освітлена в статтях:

- Материалы о погромах—226
 Еврейские погромы в Каневском уезде Киевской губернии—226,
 Брацлавский погром—241
 Ужасы погрома в Кривом-Озере—к материалам Красного Суда—286
 Погромы—152
 В секции помощи погромленным—172
 Деникинские погромы—197
 Погромы в Тетиеве—199
 Погромы в Херсонской губернии—206
 О наплыве беженцев из погромленных мест—213

Про повстання німців-колоністів (1919 р.) див. статті:

- Паля. Памяти Одесских коммунаров—284
 Подробности контр-революц. выступления в Одесском уезде—283

IV. ВІЙНА З ПОЛЬЩЕЮ.

- С. Ликин. Зарвавшиеся паны—175
 Еще одна победа—188
 Мы готовы—193
 Вести с польского фронта—193
 Польша и Советская Россия—198
 Бей панов—212
 Тарас Костров. „Польша 1772 года“—212
 Рабочим и крестьянам Украины—212
 Л. Тарский. За советскую Польшу—213
 Тарас Костров. Борьба миров—216
 Польская шляхта и гетманщина—217
 Ян. Смерть гетману Петлюре и фельдмаршалу Пилсудскому—217
 Паля. Польская авантюра—218
 Тарас Костров. Агония белой Польши—219
 Тарас Костров. Рождающаяся Польша—221.
 О положении на фронте—221
 К. Радек. Польское наступление—222
 Огнем и мечем—223
 Против польских панов—223
 Я. Т. Внутреннее положение Польши—224
 Против польской шляхты—225
 Под пятой польских панов—218, 225, 226, 244, 245, 248, 250—[Про Київ]
 Паля. Начало конца—227
 К. Радек. Иосиф Пилсудский. [Идеология польского наступу]—228
 Паля. Дни панской Польши сочтены—228
 Паля. Мобилизация победы—230
 Паля. Еще напор—и „пан“ бежит—231
 Будем на чеку—236
 Паля. Больше внимания фронту—238
 Еще одно усилие—240
 С. Ликин. Наша война с Польшей—240, 247
 Л. Звонов.—Польское наступление и рабочая молодежь—242
 Тарас Костров. Наша война с Польшей—242, 243

Прорыв—243
 Маркова. Нет возврата к старому—243
 Паля. Киев — Решт — Варшава—244
 Паля. Огнем и мечем—245
 Тарас Костров. Святая Троица—248
 История польско-петлюровской авантюры. [передрук.]—249
 Г. Сыченко. Займите свои места—249
 Л. Троцкий. Горе недоводящим до конца. По радио—249
 Польский фронт и наши задачи. Тезисы ЦКРКП—256
 Что сделала шляхта в Житомире—266
 Удештерим энергию—267
 Все в силе—268
 Победенная Польша просит мира—273

V. ПАРТИЙНЕ ЖИТТЯ.

Питання партійного життя були в центрі уваги одеської преси. При групуванні статтів зазначимо окремо авторські й статті присвячені з'їздам, конференціям тощо.

Почнемо з останніх. Вже з першого числа (8-11 20 р.) утворюється відділ „Партійная Жизнь“ (див. чч. 149, 154, 159, 169, 250, 283, 304, 311 і низка інших). В цьому першому числі подано багато важливих матеріалів, і так воно йшло і далі. Окремо зазначимо ще статті про життя евсекції КПБУ, надруковані в тому ж відділі „Партійная Жизнь“ (ч.ч. 155, 204, 206) і статті А. П. Чемеринського (ч.ч. 264, 265).

Советская власть на Украине. Резолюции ЦК РКП—149
 Наши задачи—158
 Как выйти из разрухи. Тезисы ЦК РКП—160
 Коммунист, партия и кооперация—163
 На бой с разрухой—164
 Воззвание интернационалистов — 20-11 1919 г. — 4-го Съезда Рос. Соц. Раб. Партии Интернац.—164
 Общегородские партийные конференции КПБУ (ч.ч. 174, 185, 196, 233, 236, 240, 260 — остання з уч. т. Луначарського).
 Об'єднане засідання КПБУ з боротьбістами—175
 Обращение III Интернационала—176
 Очередные задачи хозяйственного строительства. Тезисы ЦК РКП—178, 180
 На путях к коммунизму. Календарь событий—178
 К IX съезду РКП—189, 191, 199
 Новые линии водораздела. К 1-й годовщине III Интернационала—192
 Тексты утвержденных резолюций IX съезда РКП—200, 202
 IX Съезд РКП о хозяйственном строительстве—201

З авторських статтів:

Л. Полонская. Задачи коммунистов и профсоюзы—150
 Г. Зиновьев. Конец II-го Интернационала—154
 Тарас Костров. О партийной газете—155

Паля. Для друзей мир, а для врагов железом—273
 Паля. Пусть сильнее грянет буря—278
 Паля. На полях сражений—301
 И. Я. 1000 (На фронт)—305
 К. Радек. Правительство уголовных преступников—290
 Д. Полцан. Счет буржуазной культуре—292
 Паля. Победа Красного оружия—299
 Мирные переговоры с Польшей—299, 300, 305
 Паля. В эти дни—302
 Паля. Панов надо сокрушить—303
 Паля. Шляхту необходимо проучить—304
 Паля. Минск или Борисов—308

Инструкции отдела агитации и пропаганды для упаркомов—202
 Резолюции Всеукраинской Конференции КПБУ—202
 Партийный Суд—204
 Ко всем организациям Ком. Партии Украины. Обращение ЦК РКП—212
 Губернская партийная конференция—219, 260
 Мобилизация коммунистов—227, 301, 304
 Уездные партийные конференции—234, 235
 О всеобщем военном обучении—238
 II-й Всемирный Конгресс Ком. Интернационала. Воззвание—251, 261. К съезду—274-276, 281, 285, 291, 292
 Губернское Партийное Совещание—262-266
 Положение о Контрольном Отделе и Народном Суде—263
 Съезд строителей будущего—264
 День III Интернационала в Одессе—273, 298, 300, 302, 303
 Общегородск. Парт. Совещание—291, 292
 В Губревкоме—292, 303
 На Съезде III-го Интернационала—293
 Выпуск красных курсантов—партийцев в Одессе—306

Александр Гордон. Контрольный Отдел Одесского Губнаркома КПБУ—159
 Ал. Чемеринский. Нужны ли районные ревкомы—170
 Паля. О партийной конференции—172

А. Мережин. Нужны ли районные ревкомы—183
 К. Радек. Российская Коммунистическая Партия и III-й Интернационал—185
 Речь т. Сталина на Всеукраинской Конференции КПБУ об экономической политике—193
 Итоги Всеукраинской партийной конференции. [Беседа с т. Павлом]—194
 П. Китайгородский. Под знаком милитаризма. (IX-й Съезд Партии)—206
 Паля. Коммунисты всегда впереди (К вопросу о мобилизации 5% на фронт)—216
 А. Луначарский. Северяне и Южане. (О партийн. работниках. Статья для „Одесского Коммуниста“ ч. 235.)
 К. Радек. Программа социалистического строительства—243, 244, 247, 248
 Паля. Привет II-му Съезду III-го Интернационала—247
 И-н. Партийное строительство. Организация ячеек среди рабочих—249, красноармейцев—252
 А. Золотарев. К съезду III-го Интернационала—259
 К. Радек. Борьба направлений в Коммунистическом Интернационале—266, 268
 А. Чемеринский. Мы справимся—268

С. Петропавловский. Рабоче-Крестьянская Инспекция и Коммунистическая партия—274
 С. Ингулов. Пополним наши ряды—276
 П. Товарищам, уходящим на фронт—277
 Валя. Организационные вопросы—278, 279, 280
 В. Волюнский. Очередные задачи (Парт. организ.)—279
 Адов К нашим очередным задачам. (Полноцен. партии)—281
 Сырцов, А. По поводу (районных партийных советов)—283
 Адов. Организационные вопросы—284
 Адов. Вопросы тактики—285
 В. Волюнский. Закрытие Коммунистического Интернационала—291
 Сыченко. Каждый металлист должен стать коммунистом—292
 В. Волюнский. Готовьтесь к встрече. (Делегатов ИКК'и)—296
 Л. К. Итоги работы II-го конгресса III-го Интернационала—298
 Китайгородский. Вожди мирового пролетариата в Одессе—301
 С. Петропавловский. Равнение по марксистскому фронту—302
 Г. Сыченко. Очередная задача партии. (Перерегистрация)—308

VI. БОРОТЬБА З АНТИКОМУНІСТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ.

Групуючи матеріал на частини, бачимо, що меншовикам присвячені:

Паля. Политические штрейкбрехеры—без № 8/11
 Тарас Костров. Итоги—150
 Ми вернемся.—152
 Чемеринский. „Независимые“ и коммунисты—155, 156
 Паля. Политическим призраки—160
 Т. Костров. Ничему не научились—161
 Т. Костров. Лицемерие или глупость—169
 С. Ингулов. Они остаются—173
 Валуевский. Бедные родственники—174
 С. Ингулов. Подколесины (про меньшевика А. П. Штейнберга).—177
 С. Ингулов Астровский мужик—193
 Процесс киевских меньшевиков—184, 186

Не контр-разведка, а Совдеп—186
 Зачем они идут в Советы—187
 Они пророчествуют—188
 И—в. Лозунги спутал—188
 Н. Мещеряков. Развал партии меньшевиков—191
 Заявление группы меньшевиков [в Москве]—191
 А. Тройновский. „Горбатые“—196
 И подлом. [З приводу виключення меншовиків з Ради]—197
 Паля. Лицемеры—203
 Паля. Позор—229
 Паля. Смелость слова и трусость мысли 241
 Ко всем Комитетам Бунда—214

Партіи „С-Р“, боротьбістам були присвячені статті:

В. Я. Закрытие газеты „Левый С Р“ — 154
 Н. Кулябко-Корецкий. Письмо о выходе из парти с-р.—161
 С. Ингулов. Партия с прошлым—164
 Ян. Крах коалиции в рядах УКП—181
 Ян. Развязка [про УКП]—182
 Ян. Два циркуляра. [про УКП]—183
 А. И. Чемеринский. Борьбисты-синдикалисты—184, 186, 187

Ян. Не поняли или не хотят понимать—186.
 Ян. Пролетарият и крестьянство [про л. с.-р.]—188
 А. И. Чемеринский. Борьбисты сдают синдикалистские позиции—189
 А. И. Чемеринский. Гражданская война на Украине—196
 Раскол в партии С-Р Интернационалистов—204
 С. Ингулов. Сам себе партия—206

Питання об'єднання боротьбистів з комуністичною партією
освітлені в статтях:

Об'єдинение авангардов пролетариата Ук-
раины—191
Циркуляр № 4 Одесск. Губпаркома—196
Воззвание интернационалистов—221
На пути к слиянию левых с-р. с КПБУ
—223

П. Китайгородский. Всепобеждающий
Коммунизм—223
Паля. Еще одна победа—282
Всем членам Одесской организации ле-
вых с-р. (Циркуляр в связи с сли-
янием)—285

Єврейські буржуазні партії викликали таку
відповідь:

Еврейские лакеи империализма—188
Дело сионистов—232, 235
События в Палестине—225

С. Пилипенко. Орабочение еврейских
масс—215

VII. ЧЕРВОНА АРМІЯ

„Красный Фронт“—149, 154, 155, 161, 162,
163 і т. д.
Н. Бухарин. На фронте и в тылу—151
Вторая годовщина Красной Армии [поря-
док святкування]—163
Валевский. Два года. Политический об-
зор—165
Паля. Идеология Красной Армии—165
Затонский. О моменте—166
Красная Армия на топливном фронте—166
Валевский. Помогите красноармейцам—168
„На фронтах“—194, 206, 223 і т. д.
По освобожденному Дону и Кубани [роз-
мова з т. Ворошиловим]—201
„От меча к плугу“—205

Паля. На фронт—226
Мобилизация [офіційне сповіщення]—242.
Широкая красноармейская конференция—
245, 249-256
Паля. Сила логики оружия—251
Валевский. Красноармейская конференция
255
Паля. Неделя раненного красноармейца—
261, 263, 265
Успехи красних войск—271, 281, 282
О. Б.—„Вступление Красной Армии в
Галицию“ [розмова з т. Затонським
в Одесі]—280
Открытие курсов красного санитара—282
День Красного добровольца—296

VIII. РАДЯНСЬКЕ БУДІВНИЦТВО

В Советской России—149, 162
Ч—кий. Армия труда—151
Т. Пастров (Костров).—На фронте тру-
да—153
С. Алов. Новый курс—154
Паля. Гнилой город—156
Алех... —Организация труда—156, 158
В Советских учреждениях—156, 268
За кого голосовать—168
Воссоздание народного хозяйства—3-й
всероссийский с'езд СНХ—170
В Ревтрибунале—170, 184
В Юротделе, в Совнархозе—172, 225
В Красной Одессе—181
Выборы в Совет Рабочих Депутатов—
181—184, 188—195
Паля.—Выбирайте коммунистов—182
В Красном Киеве—182
А. Чемеринский.—Кого нельзя выбирать
в Совет—183
Голосуйте за коммунистов—184
Брат Альский.—Организация всеукраин-
ской рабоче-крестьянской инспекции—
192
Деятельность ЧК—193, 203, 212, 220, 228,
237, 240, 268, 273, 275, 276, 282, 284,
288, 294, 295, 301, 306, 309.
Паля.—Язык цыфр—193

Паля.—Красный Совет—194
Открытие Советов—195, 197
Золотарев, А.—Коллегиальность или еди-
ноначалие—197, 198
Лаврентий.—К губернской с'езду Советов—
199
В Исполкоме—200, 201, 203, 204, 215, 223,
238
Материал о „Заседаниях Совета“—200,
202, 203, 205, 206, 207
Валевский.—Губернский С'езд—202
Красный Суд (борьба со взяточниче-
ством)—203
Неделя чистоты—203, 239, 252
П. Китайгородский.—Губернский С'езд
Советов—205
П. Зуев. Туркестан. впечатления—205
Т. Костров.—Организация труда—209, 211
О „Пленумах Совета“—214, 222, 241, 244
Вестник Одесского отдела Рабоче-Крестьян-
ской Инспекции—220
Валевский. На Пленуме—222
Вопросы переписи населения—224, 302,
306
Р. Ликин.—Два факта (о деятельности Со-
ветов)—226
Паля. 4-й Всеукр. С'езд Советов — 232,
236

Т. Луначарский об общем положении [Лу-
начарский в Одесі]—227, 230, 231, 232
234, 235
Н. Р.—На соляных промыслах—242
К. Радек.—Программа социалистического
строительства—242, 244
А. Золотарев.—Надо перестроиться—244,
247
Советский Туркестан—244
Финансовый вопрос—248
ВЦИК—252 и 259
А. Чемеринский. Организационные вопро-
сы—256, 257
Ущемите буржуазию (из'ятие излишков)—
258, 259
А. Чемеринский. Автономия немецких ко-
лоний—260

Т. Костров. Основные задачи—260
Паля. Экспроприация экспроприаторов—
268
Бляхин. Приведение в „христианский вид“
—269
Холера и тиф [3 розмови з проф. Д.К. Забо-
лотним].—273
Жилищное дело—домовая организац.—277
Вопросы санитарии города—борьба с хо-
лерой—288, 304
Полгода [Радвледи в Одесі]—289
В Здравотделе—297
Реорганизация Губсобезов—297
А. А. Борьба с частной торговлей—299
И. Я. Год [Радвледи в Одесі]—303
Работа Жилотдела [розмови з завжитло-
відділом Т. Горевим]—304

Питанням про „субботники“ присвячено:

А. Чемеринский. Коммунисты на суббот-
никах—161
А. Чемеринский. Мы справимся—163
А. Чемеринский. На субботник—164
Валевский. Третий этап—164
Паля. Итог—166
Алеко. Задачи ближайших субботников—
167
Валевский. Готовьтесь к субботнику—169.
П. Рабочий коммунистический субботник
—170
Карабджак. Праздник труда—210
Горький, М. О первом субботнике—213

В. Сыченко. Как наладить субботники—237
Нюра Соловьева. Работница на суббо-
тник—238
В. Сыченко. Что дают коммунистические
субботники—271
Паля. Все на субботники—272
В. Сыченко. Сегодня „субботник“ военно-
пленных—281
В. Сыченко. Устраните дезертирство на
субботник—289
В. Сыченко. Еще о субботниках—294
В. Сыченко. Ударные группы суббот-
ников—304

IX. ГОСПОДАРЧЕ ЖИТТЯ

Паля. Довольно саботировать—149
Продовольственный вопрос—154, 191,
225, 242, 287
Как выйти из разрухи—160
Экономическое возрождение Советской
России. [Доповідь т. Рикова]—168
Твердовский. Восстанавливайте тран-
спорт—172
Очередные задачи хозяйственного стро-
ительства—178, 180
Валевский. За работу—183
Неделя фронта и транспорта—185, 196,
199, 203
Л. Тарский. Организация народного хозяй-
ства—191
З. Рихтер. Донецкий уголь и водный тран-
спорт—194
Ян. Очередные задачи хозяйственного
строительства—199
Раззудись плечо, размахнись рука—199
Валевский. Неделя транспорта—201
Ян. О специалистах—201
Экономическая жизнь—206, 267, 271
От меча к плугу—207
Т. Костров. С чего начать—207
А. Золотарев. Долой разруху—207
В чем выход—210
Рабочий тыл, подтянись—214
Трудовая повинность—217, 222
Укрепление тыла—220
С. Ликин. Первые шаги—220

А. Палич. Всеукраинская продовольствен-
ная неделя—239
Продовольственная неделя—239, 240, 244,
245, 247, 250, 252, 257, 259
Да, ухнем!—240
Рабочие на продовольственной неделе
—241
Л. Сосновский. Интеллигенция и трудо-
вые задачи России [из „Правды“]—243
О. Бондар. Продовольчий тиждень—244
Т. Костров. На продроботу—244
На продроботу—248
А. Чемеринский. Продовольственные пер-
спективы—251
О. Бондар. До праці—256
Продовольственные отделы—257
На спекулянтов!—257
Топливный вопрос—259, 298.
С'езд представителей комхозов—259
Г. Сокольников. Мертвая точка позади—
262
А. Червяков. Комиструды—263
Паля. На трудовом фронте—264
Паля. Надо орабочить тыл—266
Н. Горбунов. Строится новая жизнь—
266
А. Червяков. Трудовой фронт—269
Валевский. Удар по разрухе—270
Хлебный паек—270, 271, 214
О. Бондар. Руйнуючи будуюмо—272
Коммунальное хозяйство в Одессе—272

Съезд Совнархозов Одесской губ.—273
 Табачная промышленность в Одесском районе—274
 Продовольствие и снабжение—291

Национализация полиграфического производства—295
 Г. Сыченко. На работу—299
 В. Вольнский. Уроки кампании—309

Кооперациі присвячені такі статті:

Кооперация—167
 А. Чемеринский.—Продовольственные органы и кооперация—173
 М. Арин. Рабочая кооперация и советское строительство—174
 Алекс.—Коммунисты и члены профсоюзов в кооперации—192
 А. И. Чемеринский.—Независимое „рабочее дело“—193
 А. И. Чемеринский.—Член союза—член кооператива—194
 Вопросы кооперации—203

Областная конференция рабочей кооперации—204
 Н. Мещеряков. Белогвардейские кооператоры—223
 А. И. Чемеринский.—Единое потребительское общество—243
 П. Б. Кооперация и наши продовольственные задачи—252, 253
 Кооперативная жизнь (Одессы)—254
 Губернск. кооперативная конференция—255
 Усиление производительн. кооперац.—272
 Пролетариат и кооперация.—311

Х. СЕЛЯНСТВО.

В Одесском районе—149, 182
 Основные начала организации земельного дела на Украине—154
 Херсонский Губернский Крестьянский Съезд [в Николаеві]—169
 Земельная политика правительства Украины—173
 Съезд представителей трудового крестьянства—177, 180
 Съезд волревкомов Одесского уезда—178
 Крестьянский Съезд Одесского уезда—193, 194, 195, 196, 197
 А. И. Чемеринский. Гражданская война на Украине—198
 Продовольственные задачи в деревне—203
 Деревня должна расслоиться—206
 П. Китайгородский. Ориентация на кулака—215
 П. Китайгородский. О работе в деревне—217
 Открытие крестьянского двора в Одессе—218
 Районный волостной съезд—222
 Крестьяне на страже революции—223
 В уездах—244
 Беспартийная крестьянская конференция—253
 Губернское земельное совещание—236, 238, 239.
 Работа в деревне—259

Паля. На помощь Красной деревне—265
 Сырцов. Рабочие-крестьянам—267
 М. Буров. Работа в деревне—274, 278.
 Паля. Нажим на кулака—280, 294
 Паля. За хлебом—283
 В. Вольнский. Город и деревня—285
 На кулака—286, 300, 302
 П. Китайгородский. На помощь незаможным селянам—286
 Адов. Нажим на кулака—287
 Паля. Перед походом—288
 Губернское совещание по работе в деревне—288, 289, 290
 Поход на кулака. Тезисы доклада Сырцова губернскому совещанию—289
 Нажим на кулака. Конференция правлений профсоюзов и завкомов—290
 Комитет незаможных в Одесс. губернии—290
 Р-ин. Работа в деревне—291
 Белов. На кулацкую машину—291
 Нажим на кулака—292, 302, 304, 305, 310
 Поход на кулака и участие в нем работницы—293
 В. Вольнский. Революция в деревне—293
 На борьбу с кулацким засильем—299, 308
 М. О. Первые итоги. Идеология и практика нажима на кулака—300
 Как идет разверстка—306

ХІ. РОБІТНИЧЕ ПИТАННЯ.

Профессиональная жизнь—151, 218, 236, 242, 243 і інш.
 Первое заседание президиума Центропрофа—154
 Ликвидация „Югпрофа“—156
 А. Чемеринский. К выборам правлений профсоюзов—159
 А. Чемеринский. Беспартийная рабочая конференция—160
 В союзе торгово-промышленных служащих—161

Кин. К созыву беспартийной конференции—161
 Беспартийная конференция—162, 163, 170, 179
 А. Чемеринский. Тарифная политика и ставки—167
 А. Чемеринский. Нужно учиться управлять—167
 Вольнский. Рабочий предпарламент—167
 Алекс. Натурализация заработной платы—168

Паля. К открытию беспартийной рабочей конференции—171
 С. Ликин. О самодеятельности рабочих—178
 Т. Ш. Лицо рабочей конференции—180
 Пленум Совпрофа—181, 187, 193, 273, 302
 Врачам-пролетариям (письмо инициативной группы об организации врачебной секции)—190
 Валиевский. 3-й всерос. съезд профсоюзов—193
 М. Горев. Моряки и пролетарская революция—193
 Третий Всерос. Съезд проф. союз.—193, 199
 Социальное обеспечение—193
 С. Ликин. Очередная задача (о союзе торгово-промышленных служащих)—193
 Макарова. Социальное обеспечение—206
 Мойрова. Социальное обеспечение—206
 Страхование рабочих—201
 Съезд горнорабочих Донбаса—201
 А. Паля. Привет рабочему клубу (фабрика б. Попова)—203
 Общее собрание уполномоченных „Обкасса“—207
 Работы 3-го съезда—213
 Ив. Перелечко. Профессион. союзы и пролетарская культура—216
 Т. Костров. По поводу одной резолюции (об участии профессиональных союзов в культурном строительстве)—217
 С. Ликин. Итоги Губс'езда профсоюзов.—234.

Губс'езд профсоюзов—223, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 233, 234, 235
 Дик. В Советской обувной мастерской.—244, 251
 Рабочие дисциплинарные товарищеские суды—248
 О. Бондарь. О союзе работник. земли—252
 Дик. Среди табачников—254, 282
 А. Чемеринский. Организационные вопросы (государственное страхование)—254—256
 Первый районный съезд железнодорожников—259, 260, 261, 262, 266
 Совещание представителей профсоюзов—275
 Паля. Беспартийные рабочие конференции—281
 Губс'езд всемерсантруд—296, 297, 299
 С. Сырцов. На очереди (о работе профсоюзов)—297
 П-ий. Рабочая жизнь на фабрике б. Дуванна—302
 Рабочая жизнь на заводе б. Анатра—303
 Д. Вопросы профессионального движения—303
 П-ий. Рабочая жизнь на мельнице б. Инбера—304
 В. Вольнский. Единый тариф—307
 П-ий. Рабочая жизнь на гвоздильном заводе б. Международной Компании—308
 П-ий. Рабочая жизнь на Южнорусском кожевенном заводе—308
 И. Я. К вопросу о тарифах—309
 Жилища для рабочих—310

Про перше травня маємо такі статті:

Первомайский праздник—208
 Готовьтесь к 1-му мая—208
 Ранн. Именины пролетариата—211
 И. Розенталь. В 32-ой раз—211

Да здравствует 1-мая—211
 Первомайская амнистия—224
 Г. Зиновьев. Новое в нашем первомайском празднестве—225

ХІІ. МАТЕРІЯЛИ ПРО МОЛОДЬ

Питання про робітничу молодь часто зустрічаємо на сторінках газети. В ч. 213 знаходимо таку статтю: „В підпільному ОК почали ми друккування сторінок молоді,—зараз продовжуємо перервану нитку. Тоді в тяжкі дні провалів, що майже беззмінно йшли один по одному—своєю „сторінкою“ ми намагались вкласти нові сили в своїх старших товаришів, нагадуючи, що плече в плече з ними бореться зміна молоді, яка завжди в потрібний мент може прийти на поміч. Зараз, коли ми на перевалі, коли ми витримуємо останні іспити, стоячи коло заповітних меж—ми знову нагадуємо про нерозривний зв'язок, що існує поміж рікою-комунистичним рухом пролетаріату й могутнім допливом її—молодим робітничим рухом. Ми не тільки зміна, не тільки резерв—ми підпора зараз“.

Я. Г. Юным коммунарам—181
 2-ой Одесский Губ. Съезд коммунистических союзов рабочей молодежи—203
 А. Ф. „Молодой Рабочий“—газета—205
 Общегородская конференция союза коммунистической молодежи—208, 218

Делегатское собрание коллективов—213
 Деятельность общегородского коммунистич. союза молодежи—220
 Евгений. Всеукраинский Съезд КСМУ—242
 Л. Звонов. Рабочая молодежь в деревню—250

Страничка рабочей молодежи—250, 285, 297, 308
 Евгений. На помощь Западу—250
 Беспартийная конференция рабочей молодежи—250, 252, 258, 260, 261
 Винокур. Нужно взяться самим—253
 Советская власть и охр. труда молод.—253
 Евгений. Коммунистический Интернационал и рабочая молодежь—279

Полано. Привет Коммунистической молодежи—279
 Общегородское собрание Комсомола—284, 308
 Фракции КСМ при профсоюзах—297
 Валери. Италия—297
 Международный день юности—308, 310, 311

XIII. МАТЕРІЯЛИ ПРО РОБІТНИЦЮ

Жіночому рухові присвячено величезну кількість статтів, заміток, віршів. В ч. 176 знаходимо статтю—„Страничка работницы“: „Раз на тиждень ОК гостинно пропонує свою сторінку в розпорядження работниці. З цього часу голос работниці відокремиться з загального хору голосів, що заглушають її тихий, недостатньо рішучий голос прохання, побажання, або вимоги. Все, що цікавить або хвилює трудящу жінку, все, на що вона побажає звернути увагу влади або работничої кляси, вона може викласти в своїй „сторінці“. Товариші— работниці! Пишіть, не соромлячись формою та стилем, пишіть за все, що робиться в нас на фабриці або в професійній спілці, за все, що нас хвилює та зачіпає. Пишіть про ваші потреби, щоб ми вкупі розв'язали їх, про ваші побажання, щоб ми провели їх до життя. Якщо ви не вмієте писати, приходьте до відділу работниці й розкажіть: ми запишемо й надрукуємо на сторінці. Нехай „сторінка работниці“ буде люстром, що відбиває наше життя“.

В низці чисел є відділ „Сторінка работниці“ з статтів на різні теми—чч. 176, 195, 227, 255, 261, 276, 282, 288, 293, 305 і 309.

Делегатським зібранням і конференціям жінок работниць присвячено статті в чч. 195, 201, 207, 215, 221, 243, 248, 249, 250, 255, 260, 263, 269, 281, 300 і 305, а потім такі статті;

А. Палич. Женское рабочее движение—169
 Китайгородский. К празднику 8-го марта—171
 Работница в Советской России—171
 Из истории движения работницы в России—171
 А. Палич. Женщины Парижской Коммуны—179
 А. Палич. Работа среди женского пролетариата—184
 А. Работницы на выборы—187
 Текущая работа губернского отдела работницы—191
 А. Палич. О делегатских собраниях—191
 Женщины работницы—191
 А. Палич. Работница и неделя фронта и транспорта—201
 Циркулярное письмо ЦК КПБУ о работе среди женщин—201
 А. Колонтай. Трудовая повинность и расширение женщины—210
 Митинги для женщин-работниц—227, 235
 Е. Карабаджан. Работница и польское наступление—227
 К. Дидрикуль. Завет матери пролетарки—227
 А. Палич. Итоги всеукр. совещания организаторов—работниц—237

Е. Карабаджан. Работница и компартия—237
 А. Палич. Работница и продовольственная неделя—243
 А. Палич. Работницы на оборону—243
 Дик. Среди работниц—245
 2-ой женский субботник организованный РКИ—247
 Год работы московской работницы—249
 Работница и кооперация—255
 Б. Короп. Из темноты до света—261
 Бляхин. Роль женщины работницы в советском строительстве—273
 А. Колонтай. К приезду первых делегаций междунар. конференции коммунисток—276
 Бляхин. Что дала женщине советская власть—276
 А. Палич. Привет международному съезду коммунисток—276
 А. Палич. Идите в ряды коммунистической партии—282
 Гинзбург. Работницы за работой—282
 Кашульская. Что пишут работницы—282
 Е. Блонина. Задачи международной конференции работниц—288
 Р. Кречетова. Участие работницы в коммунистическом строительстве—288
 М. Зима. За светлое будущее—288

Е. Ярославский. Работница и Коммунистич. Интернационал—288
 Н. Подвойский. III Интернационал, армия и работница—293

К трудящимся женщинам всего мира—305
 Н. Крупская. Наркомпрос и работница—309
 Н. Семашко. Участие работницы в здравоохранении—309

XIV. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ПРАЦЯ.

Токарев. Справедливое возмездие (про вчительство)—172
 Д. Рубинштейн. Памяти учителя народов (Маркс)—177
 Муратова. Советская власть и религия—201
 Ф. Задунайская. Новая воспитательница—215
 Делегатский Съезд работниц просвещения Одесского уезда—224
 Культурно-просветительн. конференция—237, 240
 Народное образование в Одессе—238
 Народное просвещение в уездах—241
 Уездный Съезд по народному образованию—244, 252
 Слияние жел.-дор. Культпросвета с Губнаробразом—244
 Я. Ряппо. Основы строительства воспитания и образования—245

Совещание работниц просвещения—253, 254, 255, 256, 257
 Х. Гильдин. Пути творчества—253
 Я. Ряппо. Сущность и перспективы социального дошкольного воспитания детей—255
 О единой трудовой школе—256
 Деятельность еврейской секции Губнаробраза—267, 304
 Я. Ряппо. О культурно-просвет. профсоюзах „Просокульт“ и „Всерабис“—268
 Рабочие Факультеты—278
 Идите в высшую школу—279
 А. Осипович. К революционному студенчеству—281
 Трудовая школа и язык трудящихся еврейских масс—307
 Ангарский. Неотложные задачи. [Про библиотеки]—307
 Съезд деятелей просвещения в Одессе—310

Окремо зазначимо статті про театр і музику:

К открытию еврейского драматического театра—219, 223
 Интимное чтение т. Виноградского—222
 Концерт еврейской музыки—228
 Реорганизация театров—244
 Вершинин. Театр. Про пьесу Андреева „Младость“—245
 Вершинин. Повесть о семи повешенных. [Кіно]—247
 Вершинин. Театральная вакханалия—250
 Я. Ряппо. Искусство на перепутьи—250
 Юбилей М. Н. Ермоловой—251
 Вершинин. „Дом Народа“—„Еврей“ Чирикова—251

А. Борисов. Открытие жел.-дорожн. театра—252
 Вершинин. Театр. „Певец своей печали“ Дымова—253
 Е. Терпка. Открытие филармонии—257
 Вершинин. Открытие драматического сезона. „Павел I-й“—262
 Райский. „Павел I-й“—267
 Райский. „Уриель Акоста“—271
 Герман. Одесская филармония. Бетховенский концерт: 3-я симфония, „Кориолан“ и 5-ый ф-п. концерт—272
 Е. Терпка. Концерт еврейской культурной лиги—276

Окремо зазначимо про охорону дитинства:

М. Э. Детское сады—приюты—219
 Охрана детства—236
 Детям и фронту—268, 269

Совет защиты детей 270, 286
 А. Палич. На помощь детям—271

XV. ЛІТЕРАТУРА

Вірші.

Любовь, И. Смотри, отживший мир: мы снова победили...—150
 „На смерть коммунаров“—157
 Демьян Бедный. Гулимджан—160
 Иван Злобный. Огненная бездна—165
 Любовь И. Грядущий день—167
 П. Раб. Деникинский гимн—169
 Л. Роксанов. Коммунистический субботник—170
 Демьян Бедный. Белогвардейцы объединяйтесь—182, 183
 Грицько Красный. Наше неделя—185

Демьян Бедный. Выбирайте работниц-коммунисток—187
 Работнице—191
 Грицько Красный. 1-ое мая 1920 г.—211
 Солнцева. Не „я“, а „мы“—200
 И. Родионов. Проснись сестра—201
 Л. Марш Коммунистов—202
 И. Садофьев. Факел победы—203
 М Бурко. Работнице—206
 Е. Дидрикуль. К работницам всего мира—215
 В. Нарбут. Стихи о войне—234, 240, 244, 247, 250

Лия. К работнице—237
 И. Освобождение—243
 И. „Сестры работницы мощною властью“—249
 Л. Звонов. Юный пролетарий—250
 В. Сумний. Відплата—254
 Работница. Сила могучая, тайная, скрытая...—255
 Б. Северный. Совет труда—255
 В. Нарбут. Работница, хозяйка, пролетарка—263

В. Сумний. Бий—265
 В. Нарбут. Бастилия—269
 Гуливер. Восток красные—274
 М. Голодный. Песни юного кузнеца—279
 Н. Шумский. Это мы—285
 И. Верин. Адская кухня—290
 С. Глаголин. Туманный Лондон—291
 С. Глаголин. Последний генерал—295
 С. Глаголин. Факельщики коммунизма—300
 А. Трофимова. К женщине пролетарке—305
 М. Бартель. Республика Советов—311

3 фейлетонів зазначимо:

С. Комисаренко. Специалист—190
 С. Ингулов. Записочка—197
 М. Б. Заднее крыльцо—203
 С. Комисаренко. Кооператор—204

С. Ингулов. Явка обязательна—210
 „ Сапоги в смятку—217
 „ Горизонтов—233
 „ Чих-Чиханов—244
 „ Опасные друзья—305

Матеріали про видатних письменників і наукових діячів складають окрему групу. Серед них:

Тарас Шевченко.

Чествование памяти Тараса Шевченко—172.
 Тарас Шевченко—173
 Празднование памяти Т. Г. Шевченко—176
 И. Франченко. Поэт обездоленных—176
 С. Комисаренко. Т. Шевченко—поэт трудового люду—176
 Праздник Тараса Шевченко—177
 Шевченковские дни (в Киеве)—183

В. Винниченко.

Винниченко. Безнадійні надії.—98. Примітка редакції: „Стаття ця з Винниченкової „Нової доби“ № 4, котру містимо в сьогоднішньому №-і, може бути найкращим прикладом відношення переживших петлюрівщину українців до неї“
 Винниченко сознает свои ошибки—209

Винниченко посол УССР в Вене—225
 И. Дашковский. Винниченко и Петлюра—221
 Приезд Винниченко в Москву—240
 А. Бондарь. Винниченко і Петлюра—251- [Укр. мовою].
 В Галиции и Австрии [розмова з Винниченком]—251
 Гр. Чи зрозуміють—264

І. Л. Перец.

Пятилетняя годовщина. Вечер памяти еврейского писателя—194
 Токарев. Памяти еврейского народного поэта—196
 Х. Гильдин. И. Л. Перец—196
 Чествование памяти И. Л. Переца—196
 К годовщине смерти Переца—200

В загальному порядку зазначимо:

К. Радек. На грани двух побед (про К. Тимирязева)—173
 З. Рихтер. В Полтаве. (Дещо про Короленка)—189
 М. Горький о первомайском субботнике—213

Речь Горького [про війну з Польщею]—218
 Ромен Ролан о Советской России—274
 Нансен в Москве—281
 Георг Брандес о России—297
 Воззвание А. Франса—307

XVI. НЕКРОЛОГИ

А. И. Хмельницкому—151
 Хворостину—151
 А. Палич. Час победы [розстріл революціонерів—,17*]—8.ІІ
 Насте Васильевой—153
 „Предсмертные письма“ [групи „17“, Н. Иоган, Ачкасов, В., Дора Любарская та ін.]—153
 А. Палич.—„Незабываемое“ [розстріл революціонерів „17*]—157

С. Ингулов. „От нас ушедшие“ (група „17*“)—157
 Вольнский. „Положившим жизнь за други своя“—157
 Как они расправлялись—157, 159
 В. Зильберлейбу.—162
 Б. Вальдману—171
 Самуилу Дершу—171
 Семье Лейфер—174
 Бланкенштейну—179

Бальцевичу и Рудялису—181
 Тов. Сандлеру.—193
 Памяти Л. О. Коренмана — писателя Кармен—202
 П. М. Шотнику—203
 Д. И. Харлампиеву—204

Жертве врачебн. долга, д-ру А. Д. Галай—207
 Ипатову—210
 Памяти профессора Тимирязева [передруковано з столичних газет]—211
 Тов. И. Хашу—212
 П. Вайнштейну—308

ТАБЛИЦЯ.

Редактор.

№№ 23—39, 107, 130—131, 140—141, 145, 149, 165, 243, 291, — вказівок немає.
 №№ 40—48, 52—63, 122—124, 127—130, 132—139, 142—144, 146—148, 150—164, 166—242, 244—290, 292—311—„Редакционная Коллегия“.
 №№ 49—51 Лаврентий, Клименко, Ян.
 №№ 64—106, 108—121, 125—126 Лаврентий, Ян, Верхотурский.

Видавець.

№№ 23—149 немає вказівок.
 №№ 150—240—Общегородской Комитет Партии Ком. (больш.) Украины. Тільки в № 165 мабуть випадково нема вказівок.
 №№ 241—311. Одесский Губ. Ком. Партии Ком. (больш.) Украины. Винятки: №№ 263 і 291, де немає вказівок, і № 268 де видавець зазначений — „Одесский Губ. Испол. Ком. Сов. Раб. Кр. и Кр. Деп. и Од. Сов. Р.К.Д.“

Назва газети.

№№ 23—151. „Одесский Коммунист“
 №№ 152—311. „Одесский Коммунист“—„Одесский Комунист“.

Підзаголовки.

№№ 23—40. Орган областного и общегородского комитетов Коммунист. Партии (большевиков) Украины
 №№ 41—101. Орган Одесского Комитета Коммунистическ. Партии (б) Украины.
 №№ 102—130 Орган губернского Комитета Коммунистическ. партии (б) Укр.
 №№ 149—151 Орган общегородского комитета партии Коммунистов (б) Украины.
 №№ 152—153. Орган общегородского Комитета партии (тільки українськ. і рос. мовами).
 №№ 154—240. Орган губернского и общегородск. комитета партии ком. (б) Укр.
 №№ 241—311. Орган губернского комитета коммунист. партии (б) Украины.

Ціна газети:

№№ 23—29—50 к.
 №№ 31—39—1 р. 50 к. роз., 50 к. колект.
 №№ 40—85—1 р. „ 50 к. „
 №№ 86—130—1 р. 25 к. „ 75 к. „
 №№ 149—203—3 р.
 №№ 204—220—5 р.
 №№ 221—311—8 р.

Примітка: №№ 1—22 і 130—148 нелегальні, друкувалися в підпіллі.

Українська белетристика за 1929 рік.

У сучасний момент розгорнутого соціалістичного наступу на капіталістичні елементи села й міста становище культурного фронту, зокрема на ділянці красеного письменства, вимагає якнайпильнішої уваги з боку пролетарського суспільства.

Недавній процес СВУ показав, як класовий ворог, організуючи шкідництво й контрреволюційні змови та виступи на території Рад і за кордоном, хитро проникає й на ідеологічні фортеці пролетарського будівництва, намагається й через літературу впливати на свідомість трудящих мас.

„Менше захоплюватися мотивами соціальних розрухів, більше підкреслювати традиційний і романтичний героїзм поодиноких ватажків“ — таку пораду дає своїм однодумцям письменникам А. Ніковський. А письменник М. Івченко так пояснює ідеологічні мотиви своєї творчості: „Я будував свої твори таким чином, що вони змальовували радянське життя з негативного боку, надавали йому негативних рис, не органічних для нього, а цілком випадкових, подавав факти так, що в них затушовувалися основні лінії радянського будівництва, був в однім разі ворожий, в іншій далекий від основних потоків життя; був одірваний від головної дієвої маси сьогодняшнього активного громадянина. Мало того, розуміючи всю силу й вагу друкованого слова, я користався з тої сили на шкоду радвладі, організуючи читача проти радвлади“.

Отже ворожа ідеологія в літературі може виявлятися не тільки в негативнім змалюванні сучасної пролетарської будівничої дійсности, але й у свідомім затушуванні чи просто ігноруванні її. Замість пролетарської сучасности ворожий твір фіксує увагу читача на образах і проблемах, чужих духу й класовим завданням пролетаріату: чи на образах одірваної від мас групи декласованої інтелігенції з емігрантськими фашистськими настроями (примір. М. Івченка — Робітні сили), чи на зворушливих картинах з закордонного емігрантського болота, радянізуючи його представників та збагороджуючи їх, і тим пропагуючи примиренство до антипролетарських елементів (Г. Орлівна — Емігранти); чи зваблюючи читача романтичними класово нам чужими феодально — ідеалізованими образами й картинами минулого (Л. Старицька-Черняхівська — Іван Мазепа) й т. ін.; чи заринаючи цього читача в бруд міщанської еротики під виглядом літературного розв'язування статевих проблем, поширюючи в масах похитливі інтереси й смаки та культ порнографії (Л. Брасюк — Донна Анна, П. Голота — Бруд і т. ін.).

Не безневинними також стають для нас перевидання другорядних і третьорядних, хоч і ліберальних письменників дореволюційної доби, що, не становлячи значної художньої цінности, повертають нас на

перейдені вже ідеологічні етапи (Л. Яновська — Городянка, В. Леонтович — Пани й люди й т. ін.)

Перед пролетарським письменством повинно стояти високе завдання: відбити в художній формі колосальний творчий процес сьогодишнього дня й героїчне змагання в ньому пролетарської маси й селянства, глянути на сучасне, минуле й майбутнє саме з цього творчого пролетарського погляду, організуючи таким чином суспільну психологію для соціалістичного будівництва, як зазначено це в відомих постановках ЦКВКП(б) та ЦККП(б)У. Що-ж лежить поза річищем такої роботи, повинно бути рішуче відметене, не зважаючи на ступінь формальної досконалості, не зважаючи на те, чи є це ворожий виступ, а чи несвідомий ухил радянського письменника, як наслідок чужого на нього впливу.

1929 рік, це перший рік нашої п'ятирічки, що повинен був би й на літературному фронті визначитись рішучим здвигом у справі здійснення чергових завдань соціалістичної реконструкції. У цьому напрямку на ділянці української белетристики, що становить об'єкт нашого огляду, можна констатувати певні успіхи, порівнюючи з попереднім роком. Белетристика зростає, і не тільки кількістю, хоч загалом і значно відстає від сучасних темпів пролетарського будівництва.

I. Відрадным явищем цього року слід визнати широке устремління нашого письменства до актуальних питань пролетарської сучасності і до виробничої тематики взагалі. У творах цього року ми маємо теми минулих років і зовсім незаймані, як електрифікація, колективізація, соціалістичне будівництво у радеспубліках колишніх нацменшостей, праця в комсомолі, боротьба сучасна з глитаєм, життя шахтарів, на заводі і т. ін.

II. З формального боку до позитивних явищ цього року треба віднести й значний зріст творів великої форми — романів і повістей, що об'єктивно не може не свідчити про рішуче зміцнення літературного процесу на Україні. Особливо поширились романи, що в попередні роки становили тільки поодинокі факти.

III. Позитивним явищем можна вважати й рішуче запанування сюжетних творів і реалістично — розповідного стилю коштом витиснення безсюжетних імпресіоністично-ліричних та описових.

Правда, сюжетність переважно прибрала форму авантурницьких побудовань, здебільшого — механічно нагромаджених. Це явище, очевидно тимчасове й залежить від недостатньої ще кваліфікації нашого письменства. Взагалі гасло піднесення літературної кваліфікації письменника ще залишається для нас болюче актуальним.

Читачі робітники й селяни потребують не тільки ідеологічно здорової, а й художньо досконалої літературної продукції. І вже звичайно недоречною стає думка деяких письменників про потребу навмисного примітивізму чи зниження художньої вартості творів, з метою ніби наближення їх до розуміння цих читачів¹⁾.

Не кажучи вже про те, що й найвідсталіші шари трудящої маси зараз розвиваються інтелектуально з колосальним темпом, правдиво художній твір не може бути незрозумілий клясі, що буде соціалізм.

Та з другого боку, формалістичні експерименти деяких сучасних літературних винахідників, навіть у кваліфікованого читача, часом можуть викликати лише досаду, як зразок літературного несмаку (прим.

¹⁾ Див. Мирослав Ірчан: «Поправді я свідомо приношу себе в жертву читачеві, бо силкуюся писати так, як цього вимагає його інтелектуальний розвиток», (Біла малпа, стор. 118. (Автопортрет). Також повторення цього — Гр. Яковенко — Три елементи: епігр. стор. 1. Вид. ДВУ. 1930 р.

Д. Бузько — Що розповідала ротаційка, та до певної міри, Г. Шкурупія — Двері в день).

Нашому оглядові будуть підлягати белетристичні твори, що перший раз вийшли окремими виданнями чи збірками в 1929 році, хоч переважна більшість їх уже друкувалась по різних періодичних виданнях. Обминаємо при цьому видання дитячі, дрібні, метелики, тощо.

До першої групи, що на нашу думку заслуговує насамперед поширення серед трудящих, відносимо твори, тематично зв'язані з черговими завданнями соціалістичної реконструкції сьогодишнього дня. Тут подаємо твори, що максимально додержуючись пролетарської ідеологічної лінії, в той же час і технічною стороною стоять на достатньому рівні, який повинен забезпечити їм в значній мірі увагу широкого читача.

(Означаємо літ. А. — твори для менш кваліфікованих читачів, літ. Б. — для більш кваліфікованих).

I. КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ СЕЛА Й БОРТЬБА З КУРКУЛЕМ

а) П. Хуторський. *Трактори*. Повість. В — во „Рух“.

Радгосп „Шлях до соціалізму“ взявся обробляти сусідньому селу землю тракторами. Цього намагаються не допустити куркулі села, що орендують землю бідноти, яка не має коней і реманенту. Куркуль Ступа, піп і лавочник ведуть кампанію проти тракторів: лавочник знижує ціни на крам, піп агітує в церкві, Ступа агітує й збирає підписки з бідноти. Проти куркулів веде боротьбу разом із владою свідомий незаможник Демко Горошина. В рішучий момент куркулям удається їхній плян, але пізніше їхню злочинну діяльність викривають і самих віддають під суд. Сільська маса береться за трактори, а куркулів суворо засуджують на сесії в цьому-ж селі.

Твір не визначається високою художньою майстерністю, проте головні постаті його — куркуль Ступа, піп, незаможник Демко, — досить живі й класово характерні. Написаний простою мовою на актуальну тему — про боротьбу з куркулем у зв'язку з соціалістичною реорганізацією села, глибоко викриваючи куркуля з різними його підступами, як ворожу силу на шляху соціалістичного будівництва, цей твір своєчасний, цікавий і корисний для маси (А).

Рец. 1) Л. Підгайний. Літ. Газ. 1929 р. №16/58.

2) Ів. Оришкевич. Критика 1929, №6, стор. 163.

б) С. Добровольський. *Залізний кінь*. Повість. В-во Плужанин, стор. 170, ц. 1 крб.

Козак-куркуль Денис Троян задумав придбати трактора. А що трактора куркулям не продають, то він з братами умовився організувати тимчасову артіль, прилучивши до себе кількох незаможників. Одержавши трактора й заплативши аванс за всю артіль, Троян порішив тепер артіль розігнати, щоб трактор зостався йому. Проти Трояна виступив його пасинок комсомолец. Розлютований Троян трохи не вбиває пасинка, а сам вішається. Трактор дістався незаможникам.

Твір, як і попередній, трактує проблему колективізації села й яскраво доводить потребу ліквідації куркуля, як кляси, і в цьому його велика цінність.

Твір технічно примітивний, проте образи куркулів Дениса й Корнія та середняка Терешка досить індивідуалізовані; яскравий і образ Юхима, колишнього наймита Троянового та червоного партизана. Стиль

твору простий, приступний щонайширшій масі читачів. Мова значних огріхів не має (А).

Рец. Петро Колесник. Літ. Газ. 1929 р. № 15/57.

в) Петро Панч. *Білий Вовк*. Повість. В-во „Укр. Робітник“. Стор. 123, ц. — 50 к.

Повість вводить читача в життя села в один із найцікавіших моментів — боротьби незможництва з куркульством. Сільський глитаї Волос із двома синами не вважають на рішучу політику радвлади на селі, що проганяє панів і відбирає лишки в глитаїв. За допомогою шахрайств, убивств і визиску трудящих він уже придбав до 1^{1/2} сотні десятин землі й далі накупує. Ненавидячи свого зятя-незможника, голову земельної комісії, він шахрайством спроваджує його в тюрму, а замітаючи небезпечні сліди цього шахрайства, сам із синами робить напад на зятеву хату. Вони по злодійському нишпорять по хаті за грішми, старий вбиває дитину — свою-ж унуку. Але тут вони попадають до рук влади.

Твір виразно малює хижачку натуру куркуля й переконує в потребі для трудящих рішуче без сентиментів боротися з цією злочинною силою. Є де-які ідеологічно слабкі моменти (постаті радянського активу клясово невиразні, ідея самознищення куркулів замість ліквідації їх у процесі клясової борні). Формою твір досить примітивний. Мова проста, читається з цікавістю. (А).

1) Рец. К. — Білий Вовк, або „оригінальна“ теорія боротьби з куркулем, як клясою. Літ. Газета, 1930, № 5/71, стор. 6.

2) Б. Коваленко. В шуканнях стилю. Критика. 1930 р. № 1, стор. (45 — 49) 30.

II. ПРОЛЕТАРІЯТ В БОРОТЬБІ ЗА РАЦІОНАЛІЗАЦІЮ ВИРОБНИЦТВА Й НОВИЙ ПОБУТ

а) Вігдорович. *Сталеве серце*. Книгоспілка, стор. 234.

На сталеливарному заводі робітник-комсомолец Кузьма Лахно зробив проєкт дуже корисного для заводу винаходу. Але фахівці інженери-адміністратори, обороняючи свій інженерський авторитет проти робітничої ініціативи, стали на перешкоді до його здійснення. До адміністрації прилучився й завком, що зрісся з нею, та де-які робітники-шкурники. Проєкта забракували, а винахідник покалічився на заводі. Та робітничий актив і комсомольці викрили шахраювання адміністрації й завкому; перечистили адмінпарат, переобрали завком і здійснили на заводі винахід.

У творі трактується сучасні болячки й завдання робітничого життя: засміченість заводського апарату й потребу чистки його, боротьба за робітничу ініціативу й винахідництво, — малюються детально виробничі процеси на заводі, побут робітничої маси, групування, взаємини, і цим книжка дуже цінна. На жаль, твір занадто розтягнутий. Описи заводської праці часто не дають живого уявлення про неї.

Мова не скрізь чиста („вхожу“, „ухожу“ зм. вихожу; „насторожився“, „дивився на рисунки, обійнявши голову“, „усмішка проти її волі скривила її губу“ й ін.).

б) Л. Первомайський. *Околиці*. Повість. Серія „Романи й повісті“. Липень № 7. В-во „Український Робітник“, стор. 156, ц. — 50 коп.

Робітник держмлина сорокалітній Тихон Амосович працює акуратно, ходить на всі зібрання. Але він робить це ніби машинально, так само як і ходить у гості до вальцового Петра Павловича, як і ходить до

підстаркуватої Орини: треба-ж кудись діти час і щось робити й догнати своїм інстинктам. Мета життя його — наскладати грошей, одружитись і зажити своїм домом, щоб і до знайомих ходити в гості й у себе приймати. За його тупий егоїзм і вузькі міщанські інтереси від нього відсахнувся й брат червоноармієць. Нарешті йому вдалось одружитись з комсомолкою Марією, бідною сиротою, та й її він трохи не доводить до самогубства своїм міщанським життям і поведженням з нею.

Твір влучно виявляє життя деяких відсталих груп робітництва, що стоять осторонь від живих інтересів творчого пролетарського колектива. Вони бабраються в болоті егоїстичного міщанського життя, у вузькому колі інтересів п'ятики, скнарости й розпусти. Твір цінний гострою агітацією за підвищення громадських інтересів серед робітничої маси й за новий побут. Радянська лінія твору лише в деяких пунктах не зовсім додержана: в неприродно — симпатичних рисах виступає, прим. непман Похитун.

Формою твір не дуже досконалий і занадто розтягнутий; деякі епізодичні моменти недоцільно розвинені (прим. Юрчик; частина про Віру й Похитуна цілком зайва з конструктивного боку).

З мовою теж не зовсім гаразд („дівчина, що треба“, „видать“ зм. видно, і ін.).

Рец. К. Б. Диспути про „Околиці“. Літ. Газ. 1930 р., 4/70.

III. ПАРТІЙНЕ ЖИТТЯ, ІДЕОЛОГІЧНІ ЗБОЧЕННЯ Й БОРОТЬБА З НИМИ

а) Олесь Досвітній. *Нас було троє*. ДВУ, стор. 282, ц. 1.60.

Троє партійних робітників відряджено підчас польсько-радянської війни на ворожу територію. По переїзді кордону всі вони зразу попадають в руки польської дифензиви через зраду одного революціонера-поляка. Через якийсь час перебування у польській в'язниці радянський уряд їх обмінює на білополяків — полонених. Але на кордоні польська дифензива розстрілює їх. Лише головний герой ледве остався живий.

Твір досить насичено пригодами. Влучно показано катування заарештованих у польській контррозвідці. Кінець пригадує читачеві злочинну розправу польського уряду над робітниками Багінським і Вечоркевичем.

Мова вправна.

Рец. 1) С. Сакидон. Життєва казка. Літ. Газ. 1929 р. № 6/49

2) Володимир Покальчук. Жит. й Рев. 1929 р. № 5, стор 159.

3) М. Степняк. Черв. Шл. 1929, № 8-9, стор 230.

б) Б. Антонович — Давиденко. *Справжній чоловік*. ДВУ, стор. 238, ц. 1 крб.

Із сімох творів збірки три (Пегас, Просвітини, Соняшні плями) уже виходили у збірці „Запорошені силуети“. Найбільший — повість „Справжній чоловік“ показує партійця-опортуніста, що одружившись із куркулівною, сам проймається міщанством і скоро робиться гідним зятем куркуля. Твір подає дуже влучні сатиричні малюнки з життя сьогоднішнього міщансько-інтелігентського оточення, як напр. іспити службовців з укр. мови, приїзд до тестя-куркуля зятя-опортуніста.

Інші твори збірки — „Печатка“ розповідає про невдатні мандрівки просвітянських агітаторів для роботи в масі; „Фальшивий білет“ — про бюрократизм на залізницях; „Нерозгадана таємниця тов. Бордуна“ роз-

повідает про відповідального робітника з міста, що на диво місцевим адміністраторам п'яничкам не спокусився, а порозбивав зібрані у ви-конкомі сулії з самогоном.

Усі твори збірки визначаються соковитим реалізмом у змалюван-ні старого й нового у нашій побуті. Яскраві типи, дотепна композиція й гумор, індивідуалізована мова (оповідь) роблять книгу дуже цікавою. На жаль, автор переважно фіксує негативні моменти нашого життя, без відзначення їх незначної питомої ваги в загальному будівничім процесі після Жовтня, зокрема „Печатка“ не відзначає соціально-ворожої сили просвітянства 1917 року.

Мова добра.

Рец. С. Щупак. На манівцях націоналізму й стилевого еклектизму. Критика № 4, стр. 41. (Б).

в) Юр. Шовкопляс. *Весна над морем*. Повість. ДВУ. Стор. 202, ц. — 95 к.

У південне місто на відпочинок приїхала з Харкова розумна й гарна комсомолка. Тут вона побачила, що по деяких осередках да-леко ще не викоринились традиції хуліганства, розбещености, що бра-кує ще їм освіти, й заходила над виправленням цього всього. Упо-корені її красою й розумом, комсомольці навіть у найвідсталішому осередку виправляються, працюють над собою, беруть участь у бо-ротьбі з контрабандистами й ліквідують їх. В цій операції загибає один з найкращих комсомольців, і ця подія також глибоко впливає на його товаришів, об'єднує їх і ставить рішуче на шлях відродження.

Твір не визначається майстерністю в побудуванні й змалюванні характерів: невдатно приточена пригода з контрабандистами, занадто ідеалізована постать головної героїні; жіночі чари, як головний фактор виховавчого впливу — наївна ідея.

Мова також шкутильгає (розколошматив, необхідний, пробачитися й т. ін.). Але тема — життя комсомольської маси й справа виховавчої роботи серед деяких її відсталих шарів — виразно подана. На жаль, не досить показано життя кращої комсомольської більшости.

Книжка читається легко й зацікавлює.

Рец. 1) Л. Юровська. Жит. й Рев. 1929, № XI, стор. 167.

2) Ю. Савченко. Скоростиглий плід. Критика, 1929, № 12, стор. 62.

3) Д. Пилипчук. Літ. Газ. 1929 р. № 18/60.

г) Вухналь. *Гуморески*. З передмовою та портретом автора. ДВУ, стор. 240, ц. — 75 к.

У збірці понад півсотні гуморесок переважно на теми комсомоль-ського життя на селі та життя літературного. Серед творів комсомоль-ської тематики особливо визначаються гуморески про Хведора Гуску — сільського хулігана, п'яницю й ледаря. Свої негарні вчинки він квітчає неусвідомленою революційною фразеологією, бореться з релі-гією, обтрущуючи попову грушу та топлячи попове цуценя в Ордані, а з піяцтвом — демонструючи себе, як жертву піяцтва на виставці. Над його вихованням чимало б'ється комсомольська маса.

Гуморески з літ. життя трактують негативні моменти в цій царині: малопідготовленість письменників, графоманію нездар, літхалтурництво, малокваліфікованість критиків тощо. Серед цього матеріалу визнача-ються „Під новий рік“, „Ой-ой, що то робиться“ та „Літературний Ярмарок“. Тут подається дуже дотепна гротескна характеристика і літнапрямків і письменників сучасних.

Із гуморесок на інші теми відзначимо „Ювілей“ — про романтичне

захоплення кобзами та „Ширий українець“, що має природу сучас-ного укр. шовініста, — обидва твори — антинаціоналістичні.

Твори збірки здебільшого дотепні й талановиті, гумор в значній мірі культурний і гострий. Мова соковита. Для художнього читання книжка цінна. (А-Б)

IV. СОЦІАЛІСТИЧНЕ БУДІВНИЦТВО СЕРЕД КУЛЬТУРНО ВІДСТАЛИХ НАРОДІВ С.С.Р.Р.

Іван Ле. *Роман Міжгір'я*. Роман. ДВУ, стор. 298, ц. 2.20.

У радянській Узбеччині розгорнулось велике будівництво: утво-рюються колосальні іригаційні споруди, що повинні обернути широкі пустелі на родючі ниви. Трудящі узбеки висунули на керівниче місце свого молодого інженера узбека — Саїда. Він сповнений бажанням по-служити своєму народові, зневаженому від культурних європейців, ви-вести його із злиднів, некультурности, з кайданів адату. Проти нього ведуть підступну боротьбу різні вороги трудящих: духівництво, що збудувало свій добробут на темноті населення й адаті; білогвардійські елементи та контрреволюційні спеці, що зайняли відповідальні посади в будівництві й провадять там шкідницьку роботу. Цю боротьбу під-тримує чужоземний капітал, зацікавлений у збереженні своєї економіч-ної ролі на Сході. Становище героя ускладняється особистою драмою — коханням до заміжньої жінки — лікарки Храпкової. Перепетіям цього ко-хання в романі відводиться навіть надто багато місця. Самиця й міщан-ка, ця героїня проганяє Саїда, бачучи в ньому дикуна-узбека й не визнаючи його права на прижити з ним дочку. Тим часом будівництво розгортається, а з ним розгортаються і колосальні злочинства шкідни-ків. Не зважаючи на перешкоди ворогів, Саїд доводить будівництво до кінця, хоч сам попадає в кілька смертельних небезпек, а далі й під суд, звідки не без труднощів визволяється.

Роман взагалі радянський, хоч і має значні ідеологічні й художні провали. Так ідеологічно сумнівна постать героя твору — Саїда, що стоячи на чолі колосального будівництва, перебуває в полоні жіночих чар якоїсь реакціонерки, іде через неї на карний злочин. Організова-ного пролетаріяту, компартії й радвлади, як органа пролетарської дик-татури, в романі не видно, як не видно й правдивого розв'язання наці-ональної проблеми на Сході. Цінність твору в показі творчого ентузі-язму відсталої, довгий час пригнічуваної й зневаженої від чужинців маси, що почуває своє пробудження для нового життя; в показі коло-сального розмаху соціалістичного будівництва. Цікаві картини узбець-кого життя, сила пригод та простий реалістичний стиль твору роблять його приступним для широкої маси.

Мова також у належній мірі вправна. (А — Б)

Рец. 1) Андрій Хвиля. Нотатки про літературу. Критика, 1930. № 4, стор. 18/20.

2) Р. К — ський. Гарт, 1929, № 9, стор. 178.

3) А. Клоччя. На шляху до нової людини. Літ. Газ. 1929, № 16/58.

4) Ів. Ле. „Про критичні хвости.“ Критика 1930, № 3, стор. 93. (пояснення автора до роману).

5) Роман Міжгір'я на обговоренні в Катедрі Марксизму Ленінізму. Літ. Газ. 1929, № 23/65.

6) Ю. Зет. Черв. Шл. 1929, № 10 — 11, стор. 180.

До другої групи відносимо твори, тематично не зв'язані з суча-сними проблемами нашого будівництва, але які також, додержуючись

клясового пролетарського спрямування, значною мірою відповідають і вимогам технічної вправності. Деякі з них, хоч і мають сучасну актуальну тематику, але трактують її не у відповідному плані, чи мають помітні технічні хиби; деякі, при певних технічних огріхах, можуть бути цікаві чи новою своєю тематикою, чи як виплід новітніх формальних шукань. Одже матеріал цієї групи до поширення серед мас на нашу думку припустимий.

I. РОБІТНИЧА ТЕМАТИКА

а) М. Ледянко. *На-гора*. Роман. Серія „Романи й повісті“. № 2. В-во „Український Робітник“, стор. 254, ц. — 50 к.

Його-ж. *В імлі позолоченій*. Ч. I. Друга книга роману М. Ледянка „На-гора“. Серія „Романи й повісті“ Жовтень № 10. В-во „Український Робітник“, стор. 208, ц. — 50 к.

Перша книга роману описує життя й працю шахтарів Донбаса, починаючи ще з часів перед 1905 роком. У центрі роману шахтарська сім'я: Гнат Палюк, жінка Марина, дочка дівчина Уляна й маленький Петрик. Поруч змальовані родичі, знайомі і вся шахтарська маса. Тяжкий труд шахтаря: злидні, каліцтва, смерть від обвалів, вибухів газу. А тут і знущання та визиск не тільки великого начальства та хазяїв-безжурних і розпусних, а й від усяких десятників, штейгерів, „дядь“, що від себе беруть роботу й доручають безробітним за півціни. Наступив 1905 рік. Закладається на шахтах гурток Р.С.Д.Р.П., приїжджає з центру революційний керівник Столяров, ідуть на руднях страйки, поліційні репресії, арешти, розстріли. Наприкінці — справжній бій озброєних шахтарів з салдатами. Робітники розбиті, ватажки їх заарештовані.

Друга книга розповідає про життя заарештованих у в'язниці, суд над ними, бідування їхніх сімей, революційне підпілля на руднях, перебування Столярова за кордоном, кохання його й пригоди там, одруження й поворот до Росії.

Твір безсюжетний. Цікавий тим, що тут уперше змальовано шахтарський побут та ще протягом такої великої доби. У перше-ж малюються в творі не так окремі постаті, обличчя, як маси, виразно й майже вичерпливо. Ідеологічно — твір клясово витриманий. Цінно й те, що утворений він із документального матеріалу. Техніка твору слабка: окремі моменти його подано хаотично, немає єдиної лінії розвитку, сила деталей, і все це подано в ліричному імпресіоністичним стилі, що зовсім не пасує до великої форми. Постаті робітників змальовано з належною провадивістю, постаті ж інтелігенції та капіталістів — невдалі. (А-Б)

Рец. 1) М. Степняк. Черв. Шл. 1930, № 1, стор. 205.

2) Його-ж. Гарт 1930, № 2, стор. 173.

3) А. Клочья. На-гора. Літ. Газ. 1929, № 11/53.

4) Г. Зелінський. На-гора. Літ. Газ., 1929, № 11/53.

б) Г. Варшин. *Гуморески*. ДВУ, стор. 126, ц. — 60 к.

У книжці з півтора десятки гуморесок на різні актуальні теми нашого радянського сьогодні: прогули на заводі (Пацієнти, Продуктивність праці), бюрократизм, родинність та безгосподарність у заводським апараті (Про білого бичка, Пружина), головотяпство та свавілля сільської адміністрації, зв'язок її з антирадянськими елементами (Кармазиновий верх, Перша весна, Ініціатива, Бібліотечних справ майстер) та ін.

Значної гумористичної соли ці творі не мають, мова персонажів не індивідуалізована, але деякі відзначаються гостротою сатири; прим.

„Пацієнти“, де орудує коновал над робітниками прогульниками, штучно вчиняючи їм різні болячки для звільнення від праці. Або „Про білого бичка“, де показано діяльність висуванки в радпараті, що хоч і неписьменна, а енергійно бореться зі зловживанням адміністрації. Дотепно показано й головотяпа та недосвіта інспектора політосвіти, що готовий вилучити з бібліотеки, як буржуазні, і твори Леніна.

Мова часто недосконала (легкий пар, доцільний виконавець, зам. спритний, оскільки й ін.).

Порівняння часто недотенні й антихудожні („Нарід став черствий, як салдатські сухарі на фронті“, „Батько зовсім захолов, наче желе желятинове“; настрої „підіймався, як апетит після сипняку“; „настрій його продовжував падати, як перехожі в ожеледицю“, тощо). Або й такий ляпсус: „Без барометра старожитці визначали, що мороз дійшов до 30°“, зм. без термометра. (А.Б.)

II. СЕЛЯНСЬКА ТЕМАТИКА

а) К. Гордієнко. *Славгород*. Книгоспілка, стор. 260, ц. 2-50.

Книжка містить у собі ряд нарисів із сучасного провінціального українського життя. Глухе село Славгород ще глибоко сидить в болоті некультурності, старих традицій і забобонів, що їх хранителями тут виступають старі діди Каракай, Триндиричка та баба Кучиха. Нова генерація цього села — завкомгосп Люшня, райвик поет Вишиваний, начміл і ін., провадячи кампанії на селі, агітуючи за самокритику, спіальну обробку землі, засівкампанію тощо, не розуміють і погано тлумачать їх, а в той же час не відстають від п'ятики, святкових традицій, церкви, не відрізняють у своїй роботі інтересів громадських від своїх особистих і т. ін.

Стиль нарисів — гумористичний, дуже нагадує Гоголеві „Миргородські повісті“. Як і в Гоголя, автор фіксує лише від'ємне й смішне; позитивних сторін нового життя твір не відбиває; серйозних завдань — крім посмішити читача — не ставить. Це становить велику хибу твору. Формально — твір безсюжетний — описовий, надто розтягнений і через це важкий для читання. Зате портрети героїв визначаються живою виразністю.

Мова місцями дуже соковита, списана з народніх уст, місцями спадає до непристойностей. (Б.)

Рец. І. Михайленко. Критика 1929, № 11, стор. 134.

б) Павло Нечай. *Зачароване коло*. Гуморески. Бібліотека українського гумору. ДВУ, стор. 160, ц. 50 к.

Збірка містить півтора десятки гуморесок на сільські теми. З них частина, сьогодні, в час розгорненої освітньої й реконструктивної роботи на селі, вже значно втратила свою актуальність. Це переважно гуморески, що трактують безгосподарність та крадіжки в рад. і кооп. апараті (Хазяйське око, Зачароване коло), темряву селянську та грубість у сприйманні нових культурних форм радянського життя (Чорт, Свято в Жабокряківці, Крисогон, Свиняча морока). Є й просто картинки в стилі Баби Параски та Баби Палажки Нечуя-Левицького (У суді, Зозуляста курка).

Але є й такі, що можуть мати значіння в сільській роботі й на сьогоднішній день, агітуючи проти куркульського або попівського впливу на трудове село. Так „Сватання з вискоком“ розповідає про муки дівчини-середнячки, що її примушують одружитись з нелюбим куркуленком, для чого куркулі пускають усю силу свого впливу на

батьків молоді й на представників місцевої влади. „Моці“ розповідають про хитрощі манахів, що не перестають одурювати селян, ширячи релігійні забобони. „Курячий брід“ говорить про великий сьогоднішній культурний поступ глухого села, що вміє оцінити радіо, віддати церкву під клюб тощо.

Гуморески мають чимало гумористичної соли. Мова досить соковита. Корисні для художнього читання серед маси. (А. Б.)

III. РИБАЛЬСЬКЕ ЖИТТЯ

а) Ів. Андрієнко. *Рибальська легенда*. В-во „Рух“, стор. 187 ц. 1 кр.

Комсомолец Радивон приходить додому в рибальське село, звідки він ще за голоду виселився в хліборобські краї. Тут він почав організувати рибальську артіль, комсомол, кооператив. Тут же він покохав цікаву дівчину, що її відчим, за допомогою таємничих дзвонів, ловив рибу. Але куркулі проти нього повели боротьбу. Радивона з комсомолу звільнили, парубки трохи не втопили в морі. Та за допомогою коханої Юльки, Радивон викриває куркулів, реабілітується й продовжує свою діяльність.

Твір цінний своєю новою тематикою, описуючи боротьбу з куркульством, забобонами, створення радянських організацій серед рибалок. На жаль формальна сторона дуже примітивна, образ героїні з птахом та її вітчима Тишкуна подано наївно — романтично, образи взагалі дуже схематизовані.

Мова далеко не на висоті: „колупався в пам'яті“, „виричав великі очі“, „на самім ділі“, „все рівно“, „бути великій штурмі“, „п'ятю“ зм. п'ятьма, „проснувся“ і т. ін. (А. Б.)

Рец. Д. Рублевська. Жит. й Рев. 1930 р. №2, стор. 178.

б) Ів. Андрієнко. *Марева*. ДВУ, стор. 142.

У збірці сім оповідань. Майже всі з життя приморських рибалок. Звертає увагу — „У рибальському закуті“. Петро Стерегій, комсомолец, прийшовши до дому, організував комсомольський осередок і взявся за організацію рибальського кооперативу. Куркулі Шпуляки, щоб не допустити цього, глузують з братів його коханої Приськи, що має від нього позашлюбну дитину. Брати вбивають дитину, й Гриць у відчай покидає свою роботу. В інших оповіданнях малюється також боротьбу нового побуту із старим, що заховує силу жорстоких традицій. Так один батько топить дочку з зятем, що одружились по радянському (Марева), другий батько проганяє сина перед смертю, що зрікся бути рибалкою (Вороги), розповідається про самосуд рибалок у морі над злодієм і інш. дрібні випадки.

Твори не ворожі радянському світогляду. Цікаві часом побутовими картинами. Форма їх нехитра, часто невдавна; приміром, подану на початку таємницю розкриває наприкінці автор, пояснюючи її від себе.

Мова проста, в описах штампована (хати — наче отара зляканих овець, під гарячим промінням сонця й т. ін.). Лексика засмічена („виричила очі“, „обрисувалися плями“, „просипаюсь“ зам. прокидаюсь і т. ін.) (А.)

Рец. Юліян Зет. Літературні марева. Літ. Газ. 1929, № 22/64.

IV. РАДЯНСЬКИЙ АКТИВ І БУРЖУАЗНІ УЛАМКИ

а) Гео Шкурупій. *Двері в день*. Роман. В-во „Пролетарий“, стор. 230. Ц. 2 кр.

Комуніст і відповідальний робітник Гай відірвався від мас і партії і зрісся з непманом. Причина цього — його кохання до своєї красуні-жінки, міщанки. Йому тяжко від неї одірватись. Він мріє про визволення з міщанства, інсценізувавши свою смерть, щоб під новим ім'ям десь далеко зажити новим життям. Нарешті зважується і просто кидає все, та йде з товаришем-робітником на Дніпрельстан. Там, поступивши на працю, починає нове життя.

Більша частина роману подана, як сонні фантазії Гая у барі; решта здебільшого в формі репортажу й публіцистики. Серйозних зауважень щодо ідеології роман не викликає. Композиційно — твір навмисна плутанина різних плянів, мрій і дійсності, теперішнього, минулого й доісторичного (останнє показано дуже наївно). Стиль — також суміш символіки, натуралізму, кіна, наукової лекції тощо. Все це мало допомагає художності твору й утруднює сприймання його для читачів. Особливою чистотою чи художністю мови не визначається; цікавити може, як спроба нової форми, хоч і не дуже вдала (Б.)

Рец. 1) Л. Старинкевич. Черв. Шл. 1929, № 5—6, стор. 270.

2) Фелікс Якубовський. Перед дверима в день. Критика, № 5, стор. 58—62.

3) Л. Смілянський. Двері в день. Літ. Газ. 1929 р. № 8/50.

4) М. Якименко. Літ. Газ. 1929 р. № 19/61.

б) Гео Шкурупій. *Страшна мить*. Оповідання. В-во „Книгоспілка“, стор. 85, ц. — 80 к.

У збірці 4 твори: авторів вражіння й дрібні випадки з червоноармійського життя підчас місячного перебування автора на таборних зборах (Місяць з рушницею); викриття провокатора, що вбив до того ж свого співробітника на станції (Провокатор); спогади про різні трагічні епізоди з часів громадянської війни (Страшна мить); нарешті, драма двох революційних діячів у минулому, чоловіка й жінки, що в часи непу поодружувались з людьми клясово ім чужими, одірвались від партії й упірнили в міщанське болото. Випадково зустрівшись, вони враз відчувають взаємну близькість і сходяться для нового кращого життя (Зруйнований полон).

Тематично збірка далека від сучасності й нового в літературу нічого не вносить. Авторів спостереження підчас терзборів малоцікаві. Твори обтяжено формалістичними вправами описово-рефлексивного гатунку. Постаті революціонерів (Страшна мить і Зруйнований полон) характерні для міщанської інтелігенції.

У мові помітних огріхів не видно (Б.)
Рец. А. Хуторян. У полоні експериментів. Літ. Газ. 1959, № 23/65

в) Олесь Донченко. *Дим над яругами*. Повість. ДВУ. Стор. 188, ц. 80 к.

Інтелігент-комсомолец Шляховенко завідує на селі політосвітньою працею за часів воєнного комунізму. Він мучиться, що не може побороти своєї м'якотілої інтелігенської натури, що йому тяжко йти проти куркуля. Він закохався у куркулівну Катрю. Але сколошкані продрозкладкою куркулі організують проти місцевої влади бандитський напад і вже замордували комсомолку Химу. В рішучий момент, коли Катря хоче спасти його від бандитів, а решту місцевого активу віддати на розправу куркулів, Шляховенко вбиває Катрю й цим спасає товаришів.

Твір в основному дуже нагадує „Смерть“ Антоненка-Давидовича, хоч і не відзначається майстерністю психологічної аналізи, як „Смерть“.

та зате й революційна діяльність виступає тут не в такім хворобливім переломленні, як у згаданім творі Антоненка-Давидовича. Правда, не всі вчинки героя досить умотивовані, сам він так і залишається до кінця непевною постаттю в комунарській сім'ї. Інші образи також клясово не досить виразні (куркуль Карпенюк, Хима).

У мові значних хиб не помітно. (Б.)

- Рец. 1) Юр. Костик. Черв. Шл. 1930р., № 3, стр. 228.
- 2) Журахович. Дим над яругами. Літ. Газ. 1929, № 13/55.
- 3) М. Чеховий. Літ. Газ. 1929, № 24/66.

г) Юр. Шовкопляс. *Проект електрифікації*. Повість. В-во „Український Робітник“, стор. 162, ц. 1-25.

Талановитий радянський інженер Певний одержує доручення від своєї установи „Електросела“ скласти проект електрифікації села. Це ж саме завдання дав і Трест своєму інженерові Зеновичу. Почалось змагання між двома установами і двома їхніми інженерами. Певний сумлінно взявся за справу, сам обслідував місце електрифікації, поклав багато енергії й його проект вийшов і дешевий і зручний. Зенович звик працювати бюрократично, місця не обслідував, і його проект вийшов і дорожчий і не такий зручний. Цей Зенович навіть підіслав жінку свою до Певного, щоб викрасти проекта, та не вдалось. Нарешті після багатьох митарств сумлінна праця перемогла, й проект Певного був прийнятий.

Повість ускладнена романом Певного зі співробітницею-практиканткою, з якою він одружується, та інтригами невдахи—інженера Перлова, що ганебно провалюються.

Твір, що малює змагання двох радянських установ за радянського-ж замовця, повинен був би викрити всю шкідливість цього явища бюрократизму й установської вузькості з погляду загальних інтересів пролетарської держави. Натомість автор спрямовує читача стати на боці одної з цих установ і разом з нею переживати радість її успіхів і перемог над суперником. Маса, пролетаріят, як організатор будівництва, не показана: всю справу творять талановиті спеці й адміністратори. Отже, маємо твір, хоч і не ворожий ідеологічно, та тематично й ідейно вузький.

Романтична інтрига з Ніною не зовсім дотепна. Твір технічно досить примітивний, але читається місцями не без цікавості. (А. В.)

- Рец. 1) Леонид Підгайний. Жит. й Рев. 1929 р. № IX, стор. 181.
- 2) Ю. Савченко. Скоростиглий плід. Критика, 1929, № 12, стор. 62 (72—73).

д) Семен Скляренко. *Тиха пристань*. Повість. В-во „Маса“. Київ, стор. 185, ц. 1.10.

На якійсь глухій Дніпрянській пристані живе касир її з дорослими сином і дочкою. Ріка, береги, нечасті пароплави, рідкі пасажири, дрібні купці, вантажники—таке оточення цієї сім'ї. Десь далеко шумують міста, греміть війна, а касир складає копійки, шахрує з купцями, щоб для себе з сім'єю забезпечити тихе життя на старість. Син і дочка нудьгують без роботи, без якоїсь мети в житті. Пізніше дочка тікає з якимсь босяком, син іде вчитись і поринає в революційну роботу, сама пристань гине під час поводі. Настає революція, і надії касира на тихе щасливе життя гинуть.

Твір символічний—для дрібно-буржуазної обивательщини. Та зосереджений на дрібницях провінціальної гущину, твір надто слабо від-

биває соц.-економічні здвиги й гарячкові інтереси доби імперіялістичної війни. Тому несподіваними й незрозумілими стають в кінці книжки деякі вчинки вантажників, революційна підготовленість касирів сина тощо.

З художнього боку цікаві картини подніпрянської природи й життя.

У мові значних огріхів нема. (Б.)

- Рец. 1) Олекс. Гіневський. Загібіль „Тихої пристані“. Літ. Газ. 1929, № 20/62.
- 2) Чапля. Критика, 1929, № 11, стор. 136.

е) Олексій Кундзіч. *Новелі*. ДВУ, стор. 290.

Збірка містить 19 творів про життя буржуазних уламків в радянських умовах. Одні з них занидили й упали в жебри, піяцтво тощо (Дуже просто, Дідусь, В ущелинах республіки), другі встигли зачепитись за слабкі місця непу й приссались до нього (Іраціональне, Пудель. Агент фотобюра, Романтична вилазка). Часом ці антирадянські елементи виступають активно проти пролетарських сил, вносять елементи морального розкладу, провадять шпигунство (Шосе коло Ай-Петрі, Морська хвороба). З другого боку в збірці показано й зріст нової непманської спеціальної аристократії (Кічкене, Синя блюза) й т. ін.

З усіх творів збірки визначаються Гіпс і Мд. У першій показано, як студент інтелігент зваблює знайому селянську дівчину до міста, призводить до проституції, й сам застрілюється; у другій—про молодого вченого, що переживає стару драму: за громадянської війни з прохання товариша-брата своєї коханої, убив його, сподіваючись розправи над ним білих, а далі виявилось, що вбивство було даремне.

Ідеологічна лінія в протиставленні радянських елементів буржуазно-міщанським часто не зовсім чітка: пролетарські елементи здебільшого легко захоплюються приладами буржуазного побуту й тому мало-переконливі (Кічкене, Шосе й ін.). Формально твори здебільшого розтягнені зайвими балачками та міркуваннями; місцями зацікавлюють.

Мова досить вправна. (Б.)

Рец.: Юрій Савченко. В шуканнях актуального. Критика, № 4, стор. 22-25.

В. ПРИГОДНИЦЬКІ ТВОРИ

а) Ю. Смоліч. *Господарство доктора Гальванеску*. Фантастичний роман. Книгоспілка, стор. 170, ц. 1-15.

Великий поміщик і вчений румунський Гальванеску оточив свій маєток неприступною огорожею й провадить там таємничі сільсько-господарські експерименти. До нього приїжджає молода дослідниця з віденської академії—Сахно, радянська піддана, щоб ознайомитися з досягненнями вченого. Гальванеску ховає від неї свої таємниці, але вона сама дізнається, що він виточує кров із людей, гальванізує їх тіла, й користуючись ними, як автоматами, цим досягає від них тахішму й продуктивності праці. Сахно від нього тікає й доводить про це урядові. Уряд віддає її докторові й той збирається й її гальванізувати. Сахно випадково оглушає доктора, зв'язує його, заставляє відживити своїх помічників, що допомагали їй утікати, а самого доктора гальванізує й повертається з ними всіма в країну Рад.

Роман—утопічно-пригодницького гатунку, становить собою дотепну критику на сучасну капіталістичну раціоналізацію. І хоч сюжет його не новий (Аеліта—А. Толстого й ін.), але актуальний для нашого часу й потрібний.

Формою й викладом твір грамотний. На жаль, кінець надто штучний та й не зовсім зрозумілий. Роман завантажено науковими подробностями (А.Б.).
Рец. 1) М. Йогансен. Про творчість Ю. Смоліча. Критика 1929, стор. 52, (59—61).

2) Л. Старикевич. Критика, 1929, № 9, стор. 121.

б) О. Слісаренко. *Зламаний гвинт*. Роман. Серія „Романи й Повісті“. Вересень № 9. В—во „Укр. робітн.“, Харків, 1929, стор. 156, ц. 50к.

До ЦК закордонної робітничої партії проліз провокатор Берніц. Поліція хоче використати його для провокації, зфальшувати через нього в Москві документа, який доводив би організаційний зв'язок Москви з робітничою партією, цим способом її здескредитувати й задушити. Поліції вдається містифікувати ЦК партії, й вона відряжає Берніца до ССРР. Але здійснити йому своїх намірів не вдається. Своєчасно кинулись за ним двоє відданих партії товаришів. По дорозі їх кілька разів викриває поліція й заарештовує, але вони визволяються. За допомогою знайомого авіатора вони поїздом, пішки, мотоциклетом, аеропляном дістаються до СРСР і тут з великими зусиллями провокатора викривають.

Це ідеологічно радянський, але чисто пригодницький твір, що в ньому не доводиться шукати реального відображення революційної сучасності на Заході й у нас. Мета твору — зацікавити читача зовнішньою інтригою різноманітних пригод в обставинах революційного підпілля на Заході. На жаль авторові не зовсім дається майстерство інтриги, й він надолужує це без великого успіху нагромодженням численних випадкових подій.

Мова й стиль твору на належній височині. (А. Б.).

Рец. 1) Л. Підгайний. Жит. й Рев. 1929, стор. 165.

2) О. Фінкель. Червон. Шл. 1930, № 2, стор. 234.

3) Л. Старикевич. Критика, 1929, № 12, стор. 119.

4) Юліян Зет. Літ. Газ. 1929, № 23/65.

в) О. Слісаренко *Чорний Ангел*. Роман. Книгоспілка, 1929, стор. 257, ц. 2 кр.

За часів голоду на Україні радянський агроном з сім'єю оселяється на руїнах панського маєтку, десь на Поліссі, і засновує тут із втікачів голодних місцевостей сільгосп. комуну; йому допомагає друг — робітник, герой громадянської війни. Агроном винайшов речовину надзвичайної вибухової сили. Про це знає його брат — організатор петлюрівської банди (Чорний Ангел) й хоче викрасти у нього секрет його винаходу для боротьби з радвладою. Плянам бандита допомагає закохана в нього подруга жінки агронома, якась гістична особа. В це діло вміщується й якийсь пройдисвіт, колишній аристократ, зараз темна людина з антирадянським світоглядом. Він викрадає секрет. Агроном божеволіє. Бандит нападає на брата, шукаючи винаходу. У цей час захована речовина вибухає, й агроном гине. Пізніше друг агронома вбиває бандита й одружується з удовою свого друга-агронома.

Твір авантурницького роду, але надзвичайно розтягнутий силою непотрібних деталей (протокольні факти, двоє в п'ятні й ін.) Інтрига розгортається мляво, вчинки персонажів мало вмотивовані (крадіжка Карлюги, одруження Чмира). Найважливіші моменти майже неосвітлені (господарювання комуні, діяльність радвлади). Ідеологічної чіткості твір не має: роля й характер Карлюги — цього ворога пролетарського суспільства — не зовсім виразні, герой твору — якийсь химерник, а радянські елементи на другім пляні.

Мова добра. (Б).

Рец. 1) Іван Миронець. Етап прозаїка. Жит. й Рев., 1929, № VII—VIII, стор. 117.

2) Л. Старикевич. Черв. Шл. 1930, № 1, стор. 203.

3) Юрій Савченко. Критика, 1929, № 10, стор. 116.

4) Л. Підгайний. З приводу роману О. Слісаренка „Чорний Ангел“. Літ. Газ., 1929 р., № 17/59.

г) Гордій Коцюба. *Змова масок*. ДВУ, стор. 234, ц. 1. 30.

Усі п'ять оповідань збірки подають різні випадки з історії боротьби за владу рад на Україні: діяльність білогвардійських контррозвідок, арешти, втечі. Найцікавіший твір — *Змова масок* — розповідає про петлюрівця Шпака, що пробрався з-за кордону на радянську Україну для організації повстання. Тут він побачив буйний розвиток промислового й культурного українського життя, і порівнявши його з національним пригніченням українців за кордоном, порішив покинути шкідливі наміри й остатись тут назавжди. Цікаво подано в творі становище петлюрівських недовитків під панською владою, зв'язок їх з контррозвідкою, їхні вузькі застарілі мрії й сподіванки, такі далекі від нашого бурхливо-будівничого радянського сьогодні.

Решта творів не відзначаються ані оригінальністю тематики, ані глибиною задуму, показуючи в різних формах конфлікт індивідуалістичної моралі й громадського обов'язку. Ідеологічно твори не ворожі радянській суспільності.

Мова в достатній мірі чиста. (Б).

Рец. 1) Л. Старикевич. Черв. Шл. 1930, № 2, стор. 235.

2) Ф. Якубовський. Критика 1930 № 2, стор. 152.

VI. ТВОРИ ІСТОРИЧНІ

В. Таль. *Незвичайні пригоди бурсаків*. ДВУ, стор. 450, ц. 2.-10 к.
Два кийські бурсаки Самко й Марко 1775 року пішли шукати Запорізької Січі. По дорозі вони попадають до розбійників, що грабують і вбивають ворогів трудящих — панів та багачів. Покинувши розбійників, вони беруть участь у боротьбі селян-кріпаків з поміщиками та їхніми запроданцями, мстяться на них за їхні кривди, захоплюють цілий маєток, побивають навіть військовий загін, а потім разом з біднотою простують на нові землі.

Твір невірно характеризує добу в обраній місцевості (Сіверщина-Курщина, охоплені повстанням в 1775 р.); образи соціальних груп схематизовані, а розбійники навіть ідеалізовані. Проте побудовання фабули досить влучне, твір зацікавлює пригодами, хоч і не скрізь натуральними.

Ідеологічний бік твору зауважень не викликає; мова також. (А).

Рец. 1) В. Державин. Сучасна українська історична белетристика Критика 1929, № 12, стор. 31 (45-48).

2) Л. Старикевич. Критика 1929, № 11, стор. 138.

VII. ЗБІРКИ РІЗНОЇ ТЕМАТИКИ

а) Аркадій Любченко. *Вона*. Повісті й новелі. ДВУ. Стор. 334 ц. 1.75.

Шість творів об'єднано темою про жінку різних соціальних груп, у різних обставинах життя. Маємо тут благородну повію, що не могла житись з мерзотністю так званого порядного „товариства“, старий

сюжет і по старому трактується (Образ); є розпусна панночка, що віддається пастухові й потім стає повією (Via dolorosa); є й жінка-революціонерка, що вбиває зрадника-генерала (Хінська новела). Гарний сучасний сюжет цього твору зіпсовано схематичним трактуванням. Показано й селянку, що покохала ворога й визволила від смерті (Оповідання про втечу), і пролетарку студентку з ясним молодим зав'язяттям (Два листи) й жінку взагалі (Вертеп).

Останні два твори перенасичені описовістю та авторськими банальними сентенціями: про землю-жінку, що „замріяно розляглась перед вами“ й под., про місто в імпресіоністичній душі з ремінісценціями з Коцюбинського про молодь, сучасну з закликком змагатись, будувати, жити, любити“. Ніякої загальної проблеми про жінку збірка не ставить, до якихось психологічних висновків не веде.

Твори цінні з боку мови — чистої й свіжої. (Б.)

Рец. 1) Григорій Майфет. Аркадій Любченко. Жит. й Рев., 1929, № 1X, стор. 119.

2) Його-ж. Черв. Шл. 1923, № 12, стор. 233.

3) Б. Пронь. В шуканнях нового. Літ. Газ. 1929, № 22/64.

б) Б. Тенета. Десята секунда. В-во Книгоспілка, стор. 224 ц. 1.50.

Із п'ятих оповідань збірки звертає увагу перше — „Люди“. Тема досить заплочена в нашій письменстві, але тут вона трактується з увагою до класових чинників. Описується селянський самосуд над конокрадом. Сільська маса, далека від жорстокости, готова віддати власности загрози до степені зв'язих, хитро оплутує масу на жорстоке вбивство. Куркулеві допомагають карні елементи села. Твори „Ненависть“, „Десята секунда“ описують гострі моменти з громадянської війни, причому в першому досить виразно показана психологія класової ненависти. Оповідання „П'яниця“ малює життя здекласованої робітничої родини, що живучи в злиднях і безупинному п'яцтві, не перестають допомагати одно одному. Твір „Прийшла пора“ розповідає, як сільська глушина затягає в бруд молоду вчительку.

Ідеологічно твори з радянської лінії не сходять, хоч два останні без виразного ідеологічного настановлення. В тематиці нічого нового збірка не має. Твори технічно досить вправні; значних огрехів у мові не помітно.

Рец. 1) О. Травень. Критика. 1929, № 11, стор. 134.

2) Юліян Зет. Черв. Шл. 1929, № 12, стор. 236.

в) Іван Сенченко. Дубові гряди. ДВУ. Стор. 210, ц. 1-50.

Збірка містить 11 оповідань та нарисів з післяреволюційного побуту на Україні. Частина її показує негативні приклади розвитку непу на Україні: знущання багача-комерсанта над колишнім, тепер збіднілим, конкурентом (На руїнах), рабовання шахраїв-непманів, що використовують труднощі радянського будівництва (У золотому закуті, Історія однієї кар'єри), знущання глитає над незаможником (Земля), інші твори розповідають про зустріч червоного партизана з батьком, що живе старими традиціями (Тоска смертельна), про клад, що заховав партизанський ватажок (Скарб), подорожні міркування та вражіння письменника (Подорож до Червонограду), перші вражіння дитини, що починає ходити (Малий Мацупура), про інженера й його дружину, що шукає адюльтера з червоним інженером і зазнає від нього відсічі (Інженери).

Ідеологічна позиція автора невиразна, а в деяких творах й сумнівна (прим. малюючи нове село, автор не бачить соціалістичних елементів у ньому, а лише інтереси наживи й зріст спекуляції, як реакцію після Жовтня).

Майже всі твори позбавлені сюжету, живого розвитку дії, панує тягуча описовість або надокучлива й фамільярна авторова балаканина „розмова автора з читачем“, з претенсією на глибоку дотепність (під Хвильового). Стилістика творів взагалі не погана. Звертає увагу вправно написана новела „Інженери“. Мова творів засмічена росіянізмами.

Рец. 1) Ю. Савченко. Майстер маскування. Критика, 1930, № 2, ст. 28.

2) Іван Миронець. Жит. й Рев. 1929, № 7, стор. 184.

3) А. Хуторян. Шукання чи тупцювання на місці. Літ. Газ. 1929, № 9/51.

г) Василь Чечвянський. Між іншим. Гуморески. ДВУ, стор. 120.

Збірка містить до півсотні гуморесок на різні теми сучасности: боротьба з алкоголізмом, квартирна криза, житлокоопівські справи, боротьба з безпритульністю, формалізм, задоволення адміністратора своїми досягненнями, черги й т. д. Серед цих творів чимало порожньої балаканини, часом на старі мотиви (Джазбанд, Підход) або під Вишню (Стихія, Дачні мученики), часом сумнівного ідеологічного значіння оповідання з ідеологією, Сила звички, Час—гроші, Досвід). Є й дотепні та ідеологічно корисні, як прим. антирелігійна „Христос воекрес“ про святкове п'яцтво та наїдання до смерті, або „Невже“ — сатира на стару військову муштру, фельдфебельське тупе знущання над вояком.

Останні оповідання (на жаль, їх так мало!) можна використовувати для художнього читання.

До третьої групи відносимо твори на наш погляд неприпустимі до поширення. Це твори або з чужою нам ідеологією, або формально невправні, чи непридатні з обох цих причин.

А. ТВОРИ ІДЕОЛОГІЧНО ЧУЖІ

І. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТЕМАТИКА

а) М. Івченко. Робітні сили. Роман. Книгоспілка. Стор. 229, ц. 1-70

На селекційну станцію прибув молодий професор Словутинський. Він вивчає причини виродження цукрового буряка А—379, яке загрожує станції загибеллю. У професора закохуються дві молодих дослідниці. Одна з них Тоня відверто виявляє йому своє чуття, але він їй не відповідає. Його зацікавила друга — Орися, мовчазна й талановита, але за його пиху та не признається йому, що кохає. За допомогою Ориси професор блискуче розв'язує своє завдання, щасливо одружується з Орисею і їде за кордон, а ображена Тоня ще раніш сходиться з грубим співробітником станції й скоро покидає його та й собі збирається в закордонне відрядження.

У центрі роману лежить проблема відродження українського національного характеру в тих високо позитивних рисах, які укр. народ виявив у своєму минулому і які тепер ніби-то занепали. Доля цього характеру й символізується в історії сорту А—379 і першим кроком у цьому відродженні є шлюб професора з Орисею — цих двох глибоких індивідуальностей.

Таке біологічне трактування по суті романтичної проблеми звичайно не має нічого спільного з реальними завданнями соціалістичної реконструкції нашої доби. Більше: пролетаріят, як організатор соц. будівництва, у творі зовсім ігнорується. Всю роботу по станції провадять кілька інтелігентів, що для них робітники й селяни тільки робочі руки, як і в старі часи. Устами свого героя — професора, автор проповідує фашистську ідею про потребу завоювати для української нації передове місце серед інших націй світу.

З боку форми твір цікавий умінням подати читачеві малюнки й ідилічні групи. Мова в достатній мірі літературно-розвинена.

Рец. 1) Андрій Хвиля. Клясовий ворог. Критика. 1930, № 3, стор. 3.

- 2) В. Коваленко. Чиї сили? Літ. Газ. 1929, № № 21/63, 22/64.
- 3) П. Колесник. Літ. Газ. 1929, № 17/59.

б) Г жицький, Володимир. *Чорне озеро*. (Кара — Кол). Роман ДВУ, стор. 405, ц. 1 — 80.

В алтайському селищі серед дачників з'явився приїжджий з Москви знаменитий художник Ломов. Він, як і решта дачників, ставиться до тубільцев зневажливо, як до дикунів, але закохується з молодого й гарною та освіченою алтайкою, що за нею давно вліває всіма вшанований лікар-алтаєць. Скоро красуня-алтайка надокучає художникові, й він вертається до Москви, а вона топиться.

Ця романтична історія відбувається під час боротьби нового радянського життя на Алтаї з тубільною старовиною та некультурністю. Багачі та ками алтайські, зв'язані з чужоземним капіталом, провадять руйницьку роботу проти радянського інженера, що працює над справою індустріалізації Алтаю. Наприкінці шкідників викривають і вони одержують заслужену кару.

З боку суспільно ідейної спрямованості роман не радянський: національна політика радвлда ніби нічого не змінила в житті алтайської людности з часів царату; багаті й освічені представники руської національності — „дачники“ з колонізаторськими поглядами — єдині ніби провідники нового життя, що його, власне, теж непомітно. Невидно ніякого культурного процесу, ніяких слідів соціалістичного будівництва, навіть органів пролетарської диктатури. Художник Ломов, що повинен репрезентувати сучасну передову інтелігенцію, русотяп, реакціонер і мерзотник. Радянський інженер Манченко — його приятель, щось міряє, вивчає, але провадить „роботу“ сам без участі мас і рад. організацій. Та головний зміст роману не в громадських процесах, а в любовних пригодах обох героїв — росіян, великих майстрів цієї справи й циніків.

Цікаві у творі картини алтайського життя, природи та деякі образи алтайців. Стиль і побудовання роману виконано під очевидним впливом російських і європейських клясиків (Лермонтов, Чехов, Лондон, Гамсун). Маємо тут багато пригод, фактура розвивається жваво. Мова добра.

Рец. 1) Л. Юровська. Жит. й Рев. 1929, XII, 167.

2) А. Клочья. Хай живе радянська... екзотика. Літ. Газ. 1930, № 9/75, стор. 2.

3) Л. Рублевська. Черв. Шл. 1930, № 3, стор. 227.

в) Галина Орлівна. *Емігранти*. ДВУ. Стор. 134, ц. 1 крб.

Повість про життя й настрої української еміграції в Польщі. Сюжету, власне, нема. Група персонажів українців нудиться в злиднях, безробіття, перебиваючись випадковою роботою на фабриці, в пекарні,

в кабаре. Життя буржуазного розпусного міста зтягує їх. Інші чекають близького наступу на радянську Україну, щоб дістатись до „рідної землиці“ і під час такого наступу гинуть. Інші знов зневіряються в цьому шляху й пристають до комуністичної партійної роботи. Є й такі, що не гидують займатись шпигунством і провокацією „проти більшовиків“ за гроші. Є в книжці й дещо з життя емігрантських центрів, усяких послів УНР, що витівають авантурні походи на більшовицьку Україну, аби хоч трохи заробити собі на харч від європейських урядів. Од цього, звичайно, страждає пересічна емігрантська маса.

Мотивами туги за покинутою Україною й нікчемности емігрантського життя перейняті й 2 маленьких нариси „Артист“ та „За річкою“, прикладені в кінці книжки.

Твір характерний для змінювиської еміграції. Показуючи в усіх подробицях настрої та переживання недобитків революції за кордоном, ідеалізуючи частину їх, книжка ширить примиреньські опортуністичні настрої. Формою твори мало оригінальні й глибокі, художністю мови також не визначаються.

Рец. 1) Михайленко. Критика. 1929, № 6, стор. 164.

2) Микола Панченко. Черв. Шл. 1929, № 5—6, стор. 272.

г) Я. Качура. *Чад*. Книгоспілка. Стор. 189, ц. 1.50.

Молодий лікар військовий, по імперіалістичній війні, вернувся до дому й став керівником селян у розграбуванні графського маєтку. Як український самостійник, служить потім центральній раді, разом з більшовиками виступає проти гетьмана, а за директорії з більшовиками воює. Надивившись на мерзотність усіх імперіалістичних урядів і загнаний разом з Петлюрою за кордон, він вертається на вільну від панів Україну, щоб працювати з радвлдою. Отже це художня хроніка Жовтня на Україні.

Образ головного персонажа твору — націоналіста-романтика — дуже сумнівний ідеологічно: ярий петлюрівець, він і оборонець трудящих, що йому ні разу вони не перестають вірити. Нарешті автор мирить його з радвлдою.

Роман перенасичено подіями так, що багато фактичного матеріалу подано схематично; є в фактурі досить штучности й наївности. Проте є й цікаво подані моменти, як пограбування панського маєтку, зустріч німецького лейтенанта з сільською вчительшею, картини уенерівського урядування, реакція на нього трудящого українського селянства й ін., випадок з балобановцями, що „своя своїх не познаша“ і т. ін.

Книга місцями читається з цікавістю.

Рец. 1) Фелікс Якубовський. На шляху до великої теми. Жит. й Рев. 1929, XI, 94 — 103.

2) Андрій Хвиля. Нотатки про літературу. Критика. 1930, № 4, стор. 24 — 27.

3) Л. Підгайний. Чад. Літ. Газ. 1929 р., № 15/57.

4) Петлюрівщина в освітленні укр. худож. літератури. Літ. Газ. 1929 р., № 22/64.

5) Л. Старинкевич. Черв. Шл. 1929, № 12, стор. 237.

д) Дмитро Бузько. *Чайка*. Роман. Серія „Романи й Повісті“. Листопад. № 11. В-во „Укр. Робітн.“, стор. 204, ц. 50 к.

Колишній політкаторжанин, а пізніше політемігрант, Чайка з початком революції 1918 р. вертається в Росію. Тут він пристає до лівих есерів, почувши себе близько до більшовиків. Почувши далі про національний рух на Україні, з'являється сюди і в Одесі стає укр. на-

ціоналістом, редагує офіційний орган, урочисто зустрічає окупантів — австрійців, захоплюється ладом, що встановив гетьман і „стомлений від хаотичних революційних днів“, „від усього пережитого: каторги, заслання й еміграції“ купує велосипеда й насолоджується пляжем, морем та можливістю кохання. Далі пішло одруження, блискуча кар'єра в петлюрівському уряді, відступ — мандрівка його з дружиною-міщанкою разом з урядом до кордонів УНР під тиском червоного війська, подорож по радянській Україні з доручення від УНРівського уряду, арешт і чудесне врятування зпід розстрілу, перехід на радянську роботу, зв'язки з петлюрівщиною, вагання, роман з Оксаною, плутання у змовницькому кодлі й випадкова смерть від ножа білобандита.

У творі виступають історично-відомі постаті Голубовича, Чеховського і ін., докладно описано деякі моменти з історії УНРівського уряду, особисті пригоди й переживання Чайки. Цей Чайка-типовий представник обивательщини й українського пічкурства: тісно зв'язаний вигодами кар'єри з УНРівським урядом та з націоналістичним болотом, він, що нігде ніякої активної роботи в рев. подіях не веде, раз у раз сповідається перед читачем у своїй симпатії до червоних, складаючи на свою жінку й рідню всю вину, що не може розстатися з УНРівськими яслами. Політкатаржанський стаж до нього ані трохи не пасує. Намагання автора показати петлюрівщину, як несерйозну ворожу політичну силу, й прищепити читачеві симпатію до свого героя, цієї безумовно ідеологічно-негативної постаті, сіяння примиренських настроїв серед трудящих до антипролетарських елементів — роблять книжку ідеологічно шкідливою.

Форма твору також далеко недосконала. Помітна композиційна невправність і неохайність техніки (зайві 1-й і 2-й розділи, випадкова смерть героя, що все розв'язує й т. ін.). Мова також не зразкова, страждає на росіянізми й штампи (На задворкох, кришталевий вечір, дякував дядьків, шинель і т. ін.).

- Рец. 1) Андрій Хвиля. Нотатки про літературу. Критика, 1930, № 4, стор. 24—28.
 2) М. Кодацький. Критика 1930, № 2, стор. 147.
 3) Фелікс Якубовський. Жит. й Рев. 1929, № X, стор. 186.
 4) М. Чеховий. Літ. Газ. 1929, № 17/59.
 5) Петлюрівщина в освітленні укр. худож. літер. Літ. Газ. 1929, № 22/64.

е) Ів. Андриєнко. *Колишні люди*. Оповідання. В — во „Рух“, стор. 95, ц. — 50 к.

Вісім невеличких оповідань збірки переважно описують життя недобитків революції — панів, що залишились на радянській території: одні з них спустились до жебрацтва й проституції (Шашель, Дворянка); інші, заховавши своє минуле, присотились до радянського апарату (Три зустрічі, Чорний крик). Але усі вони ненавидять своїх переможців — робітників і селян і при всякій нагоді виміщають на них свою злобу чи провадять шкідницьку роботу. Є серед оповідань і такі, що малюють ворогів трудящих у примиренським дусі. Уже в оповіданні „Різдвяний гість“ чувається вагання автора прийняти чи не прийняти до пролетарської сім'ї недавнього ворога й тяжкого злочинця. Але оповідання „Щастя людини“ цей примиренський шлях розвиває до безглуздя: петлюрівський офіцер у момент єврейського погрому покарав шомполами козаків, що згвалтували молоду дівчину-єврейку, і та, уже в подяку, пропонує себе заступникові-офіцерові

добровільно (!) Пізніше ця єврейка стає радянським прокурором (!!), а месник сумлінним радслужбовцем, і зустрівшись випадково — вони одружуються (!!!).

З формального боку твори дуже примітивні, мова також („витребенькувате пхекання“, „рощитати сторожа“, „бувний офіцер“ і т. ін.).
 Рец. 1) Юліян Зет. Літературні марева. Літ. Газ. 1929, № 22/64.
 2) А. Хуторян. Критика. 1929, № 9, стор. 129.

II. СТАТЕВІ ПРОБЛЕМИ

а) Г. Брасюк. *Донна Анна*. Роман. 1929, Київ. „Сяйво“, стор. 300, ц. 2.60 к.

Жінка радянського інженера, по зраді свого чоловіка, сама сходиться з одним художником, хоч у неї є дочка-підліток, що не знає, до якої сторони пристати. Нові зв'язки нетривкі: з боку жінки можливий поворот до старого життя, і другий чоловік вбиває першого. Дочка, ніби не знаючи цього, сходиться з чоловіком матері — убивцею батька. Тому скоро спротивились обидві.

Роман неначе нескінчений. Але й так видко, що це типово бульварний твір. Майже ніщо не нагадує в ньому сучасного радянського, неначе це якийсь переклад з закордонного, та ще й давноминулого, зі старими залязеними проблемами буржуазної сім'ї й моралі. З боку форми й мови твір досить грамотний — правда занадто розтягнений.

- Рец. 1) С. Фінкель. Черв. Шл., 1930, № 1, стор. 208.
 2) Г. Пронь. В потоках міщанства. Літ. Газ. 1928, № 20/62

б) Ю. Шпол. *Золоті лисенята*. Роман. Книгоспілка, стор. 268, ц. 3 кб.
 Розповідає оповідач. Він революціонер — підпільник часів громадянської війни, перебирається з території білих, щоб вернути загін, який пішов на демобілізацію. У поїзді оповідач сходиться з нею, відомою дівчиною, що видалась йому спочатку шпигункою. На місці призначення його заарештовують білі, але він з-під самого розстрілу щасливо втікає. Він думає, що його видала та ж незнайома дівчина. Пізніш з'ясується, що вона партійна робітниця Мавка й кохає здавна його. Але він кохається з другою — Кіркою. Коли він тепер з'явився перед ними, то виявилось, що Кірка його кохає, але живе з другим, а Мавка кохає другого, а жила з ним. Тут же читач несподівано дізнається, що герой твору не оповідач, а якийсь Озон. Яке безглуздя.

Твір ніби-то ставить завданням собі показати життя революційного підпілля часів Жовтня, перехід лівоесерівських груп на шлях марксизму, але це все десь на заднім пляні, править за підливу до головної страви — докладного трактування любовних переживань персонажів та жіночій принаді (коліна, обійма, перса, стегна). „О литко, литко дівоча, жіноча, виставлені нам на показ!“ в екстазі вигукує сам автор, захопившись власними описами та спогадами.

З формального боку твір примітивний. Плутані взаємини персонажів розв'язуються наприкінці власними поясненнями автора; типи не індивідуалізовані; із стилістичних засобів поширені багатословна описова лірика, розмова з читачем, розумування; образи природи часом неприпустимо брутальні („місяць — старий імпотент“; „сонце, як гливтяк непотрібний висить на брудному небозводі“; „сонце розкарячено стоїть на вечірньому пружі“). Мова шкутильгає, хоч і видно старання автора піднести її якість („в суспільстві двох стін і лісу“, „каса залишилася нашим посланцем“, „харя“, „мужик“ і ін.).

Рец. 1) Фелікс Якубовський. Жит. й Рев. 1929, № 5, стор. 157.

2) Юрій Савченко. Критика, 1929., № 5, стор. 138.

3) Гр. Майфет. Черв. Шл. 1929 р. № 7, стор. 235.

в) Віктор Домонтович. *Дівчина з ведмедиком*. Неправдоподібні істини. В-во „Сяйво“, стор. 200.

Сімнадцятилітня дівчина Зіна з буржуазної забезпеченої сім'ї віддається своєму домовому вчителю. Коли той пропонує після цього шлюб, вона не тільки відмовляється, але, щоб зробити цей шлюб неможливим назавжди, віддається двірникові й далі попадає в повії. А коли після довгих шукань цей учитель з нею зустрічається вже закордоном, то не пізнає її, й вона на очах його накладає на себе руки.

Сюжет новий, з проблемою абсолютно вільного рівноправного для обох сторін кохання, без усяких обрахунків і примусу. Це трактується в умовах буржуазного забезпеченого життя, десь поза радянською дійсністю за межами нашого часу. Отже книжка належить до того численного читва, що розраховано на буржуазно-міщанського читача.

Техніка твору досить вправна, хоч і не без хиб (недоречно вставлено сюди червоноармійця Кузьменка, фельдшера тощо).

У мові значних огрехів непомітно.

Рец. 1) Фелікс Якубовський. Жит. й Рев., 1929, № 4, стор. 188

2) А. Хуторян. Критика, 1929, № 4, стор. 103.

3) Г. Пронь. Портрет міщанина. Літ. Газ. 1929, № 10/52.

4) Гр. Майфет. Черв. Шл. 1929, № 7, стор. 239.

г) В. Минко. *Беладонна*. ДВУ, стор. 182, ц. 85 к.

Із п'ятьох повістей збірки, перша—Беладонна—розповідає про повію, різні випадки з її професії й смерть. Поруч повії показано й заміжню жінку, що розпустою не гірша за повію. В інших творах збірки трактуються різні епізоди: як приятелі помінялись своїми жінками, як один юнак викликав усміх незнайомої дівчини неакуратним своїм туалетом, і порішив, що сподобався їй; про кохання через листування. Усі ці твори типово бульварного змісту, а перші два і з великою дозою порнографії. Лише твір „Власть на місцях“, маюючи комічні пригоди пришелепуватого активіста за часів воєнного комунізму, малює інший, правда, ідеологічно не дуже цінний, характер.

Сюжети збірки—не оригінальні й мова не зовсім чиста („бісова лялька“—рос. чортова кукла, „зйдуть“, рос. сойдут, „дерев'яшки“ і т. д.

Рец. 1) Ю. Савченко. Критика. 1929, № 1, стор. 123.

2) Л. Хуторян. На міщанський смак. Літ. Газ. 1929 р. № 3/46.

д) Петро Голота. Повісті й оповідання. В-во „Рух“, стор. 320
З 4-х творів збірки повість „Бруд“, що від неї й назва цієї збірки, подає дійсно брудну картину розвалу буржуазної родини. Батько, редактор якогось часопису, згвалтував, а потім випроводив з дому свою димробітницю, пізніше ще й заразив її. Синочок його, що пішов цілком батьковою стежкою, зробив з неї проститутку й перейняв від неї заразу. Зараза шириться й на інших членів цієї родини, зятя й дочку. Дочка в розпачу накладає на себе руки. Батька й сина за розтрату садовлять до Бупру.

Другий роман „Розвага“ описує любовні пригоди куркуленка Анатолія, що випадково знайшов 10 тисяч: він раптом оточує себе комфортом, міняє коханок і жінок, подорожує, сіє грішми, та його врешті самого обкрадають і він чомусь замерзав в полі та ще й з собакою.

Інші два твори мають очевидно автобіографічний зміст. В одному (Долина) описано невдатне дитяче залицяння майбутнього письменника до дівчинки-аристократки, у другому (Аль Кегаль) пияцтво та розпуста письменницької богеми та одруження письменника.

Уся збірка—розперезана порнографія, особливо перший твір; формою належать до найгірших зразків бульварщини.

III. ІСТОРИЧНА ТЕМАТИКА

а) Катря Гриневичева. *Шеломи в сонці*. Історична повість. З передмовою М. Горбаня. В-во „Рух“, стор. 234, ц. 1—15.

У творі подано життя галицького князівського двору на початку XIII ст. Після поразки від ляхів князя Романа привезла дружина його мертвого до Галича. Справили тризну. Трудяща маса жаліла за Романом, єдиним їх заступником від бояр. А княгиня, боячись цих бояр, кинулась до угорського короля Андрія за поміччю. Той згодився допомогти—ціною самостійності Галича. А в цей час на Галич посунув київський Рюрик. Пробувала княгиня дістатися до Польщі, але по дорозі на пропозицію угорського князя направилась на Волинь на князівство. Рюрик був відбитий переважно силами народніх мас. У бою відзначилась молода бояришня Ясиня.

У творі багато розсипано етнографічно-археологічного матеріалу. Фактичний матеріал твору бідний, в окремих сюжетних вузлах не розвинений. З ідеологічного боку—це романтичне оспівування великокнязівських ідеалів, їхніх теремів та покоїв. Стиль—„плетение словес“ типу „Слова о полку Ігоревім“ та мова гіперстилізована роблять твір незрозумілим для широкого читача.

Рец. В. Державин. Сучасна українська історична белетристика. Критика. 1929, № 12, стор. 39—45.

б) Микола Горбань. *Козак і воєвода*. Історична повість. В-во „РУХ“, стор. 192, ц. 1 крб.

Твір описує події, зв'язані з повстанням Бруховецького проти Москви. Полковник і Запорозький кошовий Сірко налагоджує зв'язок з гетьманом. Його підстерігає Харківський воєвода Ситін, якому вірно служать українські старшини Ріпка й Донець. Сірко нападає на Харків, але примушений відступити в глиб України. Московське військо руйнує українські оселі. Тут же й романтична інтрига. Козак Левко, що служить Сіркові, кохає козачку Катрю. Левко тяжко раняють розбійники. Видужавши, він шукає Катрю. Її осиротили й згвалтували московські вояки. Левко знаходить її, мститься на ворогах і помирає разом з Катрею.

Ідеологічно—це козацька романтика типу Кулішевої „Чорної ради“. Кошовий Січи Сірко відповідно ідеалізований: він—ушлявлений провідир козацтва й національно незалежної України. Соціальне життя трудящої маси та її ідеали подано зовсім невиразно. Повість формально стоїть далеко нижче зазначеного твору Куліша. Стиль—романтично піднесений з частим цитуванням народніх пісень, навіть мова в кінці стає ритмічною. Це особливо сублімує романтичний настрій читача й захоплення національною героїкою минулого.

Рец. 1) М. Кодацький. Черв. Шл. 1930, № 2, стор. 247.

2) В. Державин. Сучасна українська історична белетристика. Критика, 1929, № 12, стор. 31 (34—39).

в) Віктор Петров. *Аліна й Костомаров*. Бібліотека історичних повістей і романів. Ви-во „Рух“, стор. 192, ц. 1 крб.

М. І. Костомаров, маючи 28 літ, закохався з своєю ученицею з шляхетного дівочого пансіона Аліною Красельською. Її мати, аристократка, спочатку неприхильно ставилася до Костомарова, нарешті згодилася на їхній шлюб. Напередодні шлюбу молодого заарештували за участь у Кирило-Методієвському братстві. Спочатку Петропавлівська фортеця, далі заслання в Саратов віддалили молодих і неврастеник професор покинув свої шлюбні наміри. Аліна тоді вийшла заміж за другого. Лише через чверть століття, коли Аліна овдовіла, вони побачились ізнову, і, пізніше, хоч одному було 59 років, а другій 45 і доросла сім'я — вони побрались. Десять років Аліна мучилась коло неврастеничного й вередливого Костомарова, задовольняючи примхи старого та лікуючи численні його недуги, поки він не помер.

Зосереджений на взаєминах цих двох людей, наш „історичний“ роман нічого, крім них не бачить: ані соціальних та громадських здвигів того часу, ані навіть найближчих соціальних обставин навколо обраних героїв, і навіть історії Кирило-Методієвського братства ні трохи не показано читачам. Історичні постаті Шевченка, Куліша, Савича й ін. пройшли майже поза увагою автора. Що й попало в книжку випадково з соці. взаємин того часу, показано в патріархальному вигляді (прим. Костомаров і Хомка). Громадсько-політична позиція Костомарова, його світогляд й поведінка показані неясно, суперечливо й пояснюються причинами особистими, не по марксистському, і тому невірні й шкідливі.

Бідна на факти фабула роману перевантажена довгими розумуваннями автора на всякі теми „з приводу“ про романтизм, про Одесу, про музичні твори й музик, нецікавими листами тощо.

Мова не бездоганна („масло йолке“, „учитель — мета її першого кохання“, „увійшов без доповіді в залю“).

Рец. 1) М. Кодацький. Черв. Шл. 1930, № 3, стор. 229.

2) В. Державин. Сучасна українська історична - белетристика. Критика. 1929 р. № 12, стор. 31 (49 — 51).

Б. ТВОРИ ФОРМАЛЬНО НЕДОСКОНАЛІ

І. РОБІТНИЧА ТЕМАТИКА

а) І. Літвін. *Серед варстатів і металу*. Оповідання. ДВУ, стор. 79, ц. — 35.

На заводі за ініціативою комсомолу розгортається праця раціоналізації виробництва: скорочують адміністр.-госп. апарат, проводять чистку тех. бюро від тяганинників та бюрократів. Проводир комсомолу молодий робітник Гайденко дає сам яскравий приклад роботи, виховує через комсомол розбещену молодь, удосконалює варстат, робить цінний винахід. Цей винахід привласнює інженер, але його викривають.

Книжка цінна актуальною тематикою й малюнками робітничого життя. На жаль, технічно-примитивний твір часто збивається на сухий відчит. Мова теж дуже нечиста („На воротіх“, „Зібрання всієї молоді“, „у тісної баби грай“, „Голос, немов луна в лісі“, „запобігати їх (витрат)“, „довго возитись“, „не на шутку“). Сплутано Гайденка з Різниченком на стор. 76 — 77.

б) Дмитро Гордієнко. *Поламані люди*. Оповідання. ДВУ, стор. 254, ц. 1.20.

У збірці п'ять творів переважно з робітничого життя. Так один розповідає про старого майстра: коли до нього надіслали помічника,

щоб він приготував його собі на зміну, майстер затужив, сподіваючись скоро свого звільнення, а далі кинувся на злочин, щоб підвести помічника. Проте все обійшло добре (Злочин механіка). У другому клясово ворожі елементи в робітничій артілі зняли проти старого майстра інтригу, щоб його звільнили з посади, а коли це не вдалось, убили його (Смерть майстра). У іншому творі описуються зловживання адміністрації й боротьба її з робкорами (Зелений флігель); у двох останніх (Отруєна, Поламані люди) — міщанські любовні драми з несподіваним кінцем у душі О. Генрі. Герої цих творів — клясово непевні, або просто антипролетарські елементи, проте, твори їх трактують надто по примиренському. Технічно ці твори мало досконалі. Фабульне побудовання їх примітивне і здебільшого ненатуральне, постаті — невирозні, мотивація слабка.

У мові значних огріхів немає.

Рец. 1) О. Травень. Критика, 1929 р. № 7-8, стор. 216.

2) М. Чеховий. Поламані люди. Літ. Газ. 1929 р., № 15/57.

3) Юліян Зет. Літературні марева. Літ. Газ. 1929 р., № 22/64.

4) Л. Старинкевич. Черв. Шлях, 1929 р., № 10-11, стор. 182.

в) К. Аніщенко. *Піраміди пролетаріату*. Повість для юнацтва. ДВУ, стор. 228.

Десятилітній Гриць Дзюбанович, син провінційального хориста, падає випадково на війну (імперіялістичну). За хоробрість одержавши хреста, він, з початком революції, бере участь у громадянській війні, стає воєнним інструктором серед шахтарів, пізніше й командиром сотні. Батька його, що воював на стороні білих, розстрілюють червоні і знаходять у нього Грицеві давні листи. За зв'язок з білими Гриця заарештовують, але пізніше правда розкривається.

З боку ідеологічного й формального твір незадовільний. Постаті керівників пролетарських сил і в тому числі Фрунзе, показані в неправдивім приниженім вигляді. Є й фактичні та історичні lapsus'i: Суворов — „попихач божевільного Павла I, а потім його розпутної жінки Катрі II-ї“; цей Суворов побиває Пугачова. Герой твору — Гриць щось у 14 років — воєнний інструктор і командир сотні.

Мова також дуже засмічена („Серебряний портсигар“, „мент“, „м'ятежні вигуки“, „зрадили батьківщини“ й ін.).

Рец. О. Фінкель. Черв. Шл. 1930, № 2, стор. 237.

ІІ. СЕЛЯНСЬКА ТЕМАТИКА

а) Володимир Штангей. *Образа*. Збірка оповідань. В-во „Плужанин“, стор. 178, ц. 1 крб.

Усі вісім оповідань збірки мають селянську тематику, на сюжети, здебільшого, дуже не нові й зараз не актуальні: селянський самосуд над злодієм (Злочин у степу), утічка хлопця-наймита від хазяїна в місто (До великого міста), утічка червоноармійця з-під розстрілу бандитів (Відчай), продаж жінки чоловіком (Образа) й ін. Звертають увагу „Сорочка“ з життя сільського вчителства та „Наймичка“. У першому один учитель краде у другого сорочку, а невинно обвинувачена вчителька з розпачу накладає на себе руки. У другому творі молода наймичка Дарка страждає від приставання хазяїна-куркуля та парубка куркуленка і знаходить собі захист у комсомолі.

Сучасне село у книжці зовсім не відбилось. Формально твори примітивні, мова також з огріхами („Гуляючого народу“, „село, куди ми мусимо сьогодні доїхати, було за кілометрів 25—30“, „завміраючий день“, „ми

над'їхали до незнайомого села, що вже бачили широку заметену снігом вулицю, „чи не влопалися ми?“, „пакет було знищено“ й т. інш.).

Коректура погана (не вдасця, сельце і т. ін.).

Рец. 1) П. Колесник. *Старе село*. Літ. Газ. 1930, № 5/71, стор. 3.

2) Гр. Костюк. *Критика*, 1929, № 11, стор. 140.

б) Михайло Козоріс. *Село встає*. В-во „Маса“, стор. 134, ц.-85 к.

Куркулі та їхні запроданці захопили всю силу на селі й придушили бідноту. Молодий наймит Семен, побувавши на міській конференції, запалюється проти гнобителів. Разом із червоноармійцем Омельком він організує бідноту, бореться з куркульськими злочинствами та бандитизмом. Біднота перемагає, а Семен гине від рук куркульства.

Ідеологічним вимогам книжка задовольняє, технічна-ж сторона дуже примітивна: сюжет розроблено поверхово, образи схематичні.

Мова часто з огріхами („менче дрантивні штани ніж ці“, „кулаки“, зам. глитаї, „єрунда“, „оженитись на Одарці“, „струйки“ зам. струмки і ін.).

в) П. Загоруйко. *Огні*. ДВУ, стор. 68, ц. — 30.

У збірці п'ять оповідань на селянські теми. В одному (Спека) комсомолець допоміг владі викрити судові зловживання та покарати батька-злодія й самогонщика; у другому—парубки куркулі гвалтують дівчину, що покохала комсомольця (Сльота), в третьому—куркуль помилково, замість наймита, убив сина, у четвертому—профспілка помагає дівчині наймиці виправити з куркуля за три роки визиску платні 300 крб. (Ксеня); у п'ятім—гончарі об'єднуються в колектив.

Ідеологія творів зауважень не викликає, та формальна сторона надто вже примітивна: фабула—бідна, будується на випадках, розробка поверхова, постаті—схематичні. Мова також недосконала, простацька й штампована („Очі наче свердельцями пробуравлюють“, „я її покажу, як соромити“, „розум з відчаєм боровся з божевіллям“, „дикі бажання“).

Коректура погана.

Рец. 1) І. Омельченко. Літ. Газ. 1929, № 23/65.

2) Л. Підгайний. *Критика* 1930, № 4, стор. 141.

г) П. Загоруйко. *По той бік греблі*. Збірка оповідань. ДВУ, стор. 162, ц. — 70 к.

13 оповідань—усі з життя сучасної Зах. України, що під Польщею, переважно селян: описуються тяжкі злидні та знущання панської шляхти над селом (Земля, Град, Галинка, Реєстратор гміни), здирство та розпусність панської адміністрації над ним (Кубло, Намисто), переслідування селянського руху (Верховини, Зірнії), епізоди з життя рев. заплілля (Ліна, Втеча, Манівцями).

Твори цікаві своєю тематикою та малюнками життя наших закордонних братів. Вони ідеологічно нехибні та технічно недосконалі: це переважно слабе наслідування Стефаніка. Найбільш удалі „В осені“ і „Реєстратор гміни.“ У першому шістнадцятилітня селянка покривджена від пана, мстить йому, а її дід—панський дьокай—відмовляється від неї й віддає поліції. У другому пани—поляки знущаються з інтелігента—українця, що мав нещастя познайомитись з польською панною.

Мова недосконала („виснажуюча праця“, „заробітки потужні“, „женюсь на ній“, і т. ін.) Сплутано дієвих осіб—економа з прикажчиком (Град).

Рец. 1) В. Заяць. *Плуг*, 1930, № 3, стор. 90.

2) Л. Підгайний. *Критика*. 1930, № 4, стор. 141.

III. РАДЯНСЬКИЙ АКТИВ І БУРЖУАЗНІ УЛАМКИ.

а) Григорій Епик. *Облога*. ДВУ, стор. 408, ц. 2-10 к.

Збірка містить п'ять повістей. Дві з них у цьому році вже вийшли окремо. „Зустріч“—про петлюрівця й комуніста—братів, що зустрілись у бою й обидва загинули; та „Радіоаматор“—про муки бібліотекаря—розтратника книжок.

Інші дві повісті розповідають про моральний розклад деяких партійних робітників під впливом непу: один—Марко зв'язався з ворожими елементами й позбувся ніжної дружини—правдивої комунарки (Непія); другий—Бризгунов став шкурником і ганчіркою своєї жінки-повії (В осені). Останній твір розповідає про героїчну смерть революціонера Боруха, що знищив забуті списки товаришів у момент приходу до міста білих (Чорний Борух). Назва збірки, очевидно, символічна: повинна означати облогу нового життя від ворожих сил.

Твори формально далеко не майстерні: розтягнені, нудні, фабула розроблюється поверхово—або сама невдала (прим. Радіоаматор). Звертають увагу „Непія“ і „В-осені“ на сюжети не нові (Хвильовий і ін.), але читаються не без цікавості. Всупереч де-яким незадоволеним критикам, ідеологічна цінність цих творів безумовно позитивна, як гостра сатира на правий ухил, хоч, правда, пролетарський елемент показано невдало.

Рец. 1) М. Якимчук. Літ. Газ. 1929, № 22/64.

2) Гр. Майфет. *Черв. Шл.* 1929, № 10—11, стор. 184.

б) Василь Вражливий. *Молодість*. Оповідання. В-во „Книгоспілка“, стор. 187, ц. 2 крб.

У збірці чотири твори. В одному читаємо про злочинний педагогічний експеримент завідача дитячого будинку: він запропонував дітям вчинити в будинку революцію, і в наслідок цього повстав дитячий терор над педагогами (з допомогою одного саморобного з патрона револьвера), грабування і вбивство (Життя білого будинку). У другому творі описано голодне неохайне життя групи студентів—„пролетарів“, що за приміщення не платять, не видно, щоб і вчилися, а всі захоплюються двома жінками (Молодість). У третьому показано теж бідних студентів із селян: один шахрає, а другий кохається з інженеровою дочкою, і та підтримує його матеріально (Лист до друга). Нарешті в найбільшій творі трактується ідеологічна еволюція попа, що з любови до сина „прозрів“, покинув попівство, а потім повішався (Батько).

Ідеологічна сторона книжки безумовно шкідлива. Сатира на модерні педагогічні експерименти, хотів цього автор чи не хотів, на ділі вийшла і педагогічно й політично глибоко реакційною; студентська молодь ані трохи не виявляє свого пролетарського ества; це швидче, група люмпену альфонсівського гатунку.

Так само ідеологічно сумнівна вийшла спроба автора трактувати політичну еволюцію попа, мелодраматизуючи його з метою викликати в читача співчуття до його страждання в умовах радбудівництва.

Формальна сторона також невправна: фабула будується на випадках, часто дуже штучна, мотивація слабка, багато літературного наївництва.

Рец. Ю. Савченко. *Критика*. 1929, № 7-8, стор. 215.

в) Леонид Скрипник. *Інтелігент*. Екранізований роман на шість частин з прологом та епілогом. В-во „Пролетарій“, стор. 146

В романі діє збірний образ буржуазної інтелігенції — Інтелігент. Перед читачем проходить життя цього інтелігента, що народився й виховався за спокійного буржуазного забезпеченого ладу, пережив війну в тилу, захоплено зустрічав лютневу революцію, тремтів перед Жовтнем, тікав під захист німців-окупантів на Україну, далі влаштувався в радпараті й за бюрократизм був звідти звільнений. У такім горі пробував розважатись із повією, але за браком грошей вернувся до жінки до дому, що повинно спричинитись до народження нового інтелігента.

Роман, виставляючи в такому вигляді інтелігенцію, не тільки ігнорує ту її частину, що прилучилась до Жовтня й працює сумлінно на користь пролетарській державі, а й не добачає народження нових, пролетарських кадрів інтелігенції.

Твір нагадує Андріївську „Жизнь человека“ своїм схематизмом та плануванням матеріялу і становить свого роду сценарій для кіно. Численні пояснення й сентенції автора ані трохи не додають художності творові, абстрагованому й багатословному. Це й не белетристика, а сухий невдалий памфлет.

Мова не зовсім бездоганна („Запирає двері“, „одне“ зам. одно, „оголошення для опалення своєї „буржуйки“ і т. ін.)

Рец. 1) М. Перекрій. Гарт. 1929, № 10—11, стор. 200.

2) Л. Старинкевич. Критика 1929, № 6, стор. 160.

3) М. Чеховий. Літ. Газ. 1929, № 12—54.

IV. ТВОРИ ПРИГОДНИЦЬКІ

а) Юр. Шовкопляс. *Пробудження вночі*. Три оповідання з серії „Проникливість лікаря Піддубного.“ Юридичне в-во НКЮ. Харків, стор. 78, ц. 50 к.

У збірці три детективних оповідання, де виступає український Пінкертон — лікар Піддубний. У двох із них йому допомагає свій Ватсон — санаторний міліціонер Пересада. У творі „Пробудження вночі“ розповідається про касира, що прийшовши додому з великими грішми для установи, забув, де він їх поклав: прийшов каррозшук, касир з розпачу вішається, але Піддубний його спасає і знаходять гроші.

У другому — „Норовистий кінь“ — Піддубний викриває убивство лісника, рятує від підозрінь Пересади невинного селянина.

У третьому (Пожежа) він також рятує від підозрінь влади й селянської маси невинного завкрамницею і викриває справжнього винуватця.

Усі три оповідання типова пінкертонівщина, без серйозного якогось настановлення. З художнього боку одноманітні й композиційно бідні, складені за схемою: злочин, фальшивий шлях офіційного слідства (мало розвинений), що його фальшивість відразу видно читачеві, викриття справи від Піддубного (дуже швидке й наївне). Школяра може й зацікавити, але кому це потрібно?

Мова незразкова („пічки“, зам. груби, „несенітно“, зам. тороплено, „вривиста“ й т. ін.).

Рец. Ю. Савченко. Скоростиглий плід. Критика. 1929, № 12, стор. 62. (72—73)

б) Дмитро Бузько. *Що розповіла ротаційка*. Кіно-повість. ДВУ, стор. 110, ц. — 50 к.

Розповідається про друкування, переховування, перевіз через кордон та поширення нелегальної літератури в добу 1905 року. Конспі-

рація, шпигунство, викриття, арешти — ось численні авантурні моменти, що повинні були „захопити“ читача.

Та на жаль, все це подано механічно, накопичено одно на одно, не зв'язано ніяким стрижнем, без наростання дій, без умотивовань. Нема тут і жодного виразно поданого моменту чи яскравої думки. Життя підпілля 1905 року, що становить матеріял твору, зовсім не видно.

Все це характеризує книжку, як типову халтуру.

Рец. 1) Л. Юровська. Жит. й Рев. 1929, № 11, стор. 165.

2) М. Чеховий. Літ. Газ. 1929, № 23/64.

V. ЗБІРКИ РІЗНОЇ ТЕМАТИКИ

а) Леонід Чернов. *Сонце під веслами*. ДВУ, стор. 234, ц. 1 крб.

Збірка оповідань, новель, фейлетонів, анекдот і т. ін. числом 18 поділяється на 2 частини: 8 з них — „Пройдені гони“ передають різні випадки й спогади революційного минулого, пригоди кохання, трактують облудність буржуазної цивілізації. Із останніх найбільша повість „Пригоди проф. Вокса на о. Ціпанго“. Тут читаємо за професора, що попав до дикунів, які жили досі щасливо. Професор завів у них європейську культуру, а разом з нею й насильства, релігію, хвороби, тюрми, гніт, кляси й т. д. Тубільці вигнали професора, зруйнували заведені від нього порядки, та він знов з'явився до них і поневолив їх.

Друга частина творів збірки передає здебільшого веселі випадки, анекдоти в дусі Чехова: про лікаря, що мимоволі закохав свою жінку в приятеля; про радянських дітей, що розуміються в справах сучасности краще за освічених батьків; про радянську людину, що серед екзотики Індії плаче за рідним снігом та горілкою (остан. сумнівної ідеологічної вартости) й т. ін.

Збірка має балаганний малозмістовний характер. Ідеологічна вартість її дуже сумнівна. Оригінального в тематиці й трактуванні надто небагато, чимало ненатурального в фактурі й характерах творів. З мовою теж негаразд („несказаний“, „аромат“, „запузируйте“, „в свою чергу“, „охотник“ зам. охочий та ін.)

Книжка розрахована на міщанський невибагливий смак.

Рец. 1) Миронець. Жит. й Рев. 1930, № 2, стор. 177.

2) С. Адельгейм. Фабрика халтури. Літ. Газ. 1930, № 6/72, стор. 2.

б) В. Чередниченко. *Весняний дріб'язок*. Збірка. В-во „Український Робітник“, стор. 172, ц. 1. 50.

У збірці зо два десятки коротеньких творів — шкиців, етюдів, фрагментів і т. ін., на різні теми. Серед них є також твори з робітничою тематикою та з сучасного жінруху. Так у творі „Мандрівка до читачів“ маємо зустріч письменниці з робітниками на підприємстві. Письменницю радо зустрічають робітники й знаходять тут для неї відповідну й корисну роботу. У творі „Мартин“ молодий робітник комсомолець сумлінним ставленням до праці й товаришів завойовує загальну симпатію робітництва. У повісті „Горпина Трактор“ показано зразкову селянку, що вміла завоювати популярність і довір'я громади, і обрана за голову сільради, повела на селі велику й корисну роботу.

На жаль, далеко не всі твори збірки можна визнати за ідеологічно цінні. Є в ній і твори просто позбавлені серйозного настановлення, як „Суворий професор“, „За темами“, є й деякі ідеологічно сумнівні,

як „Березовий сік“, „Аліменти“, що статево проблему розв'язують в дусі найгіршої зоології (одночасне кохання з багатьма, батька з дочкою). Формою твори досить примітивні.

З боку мови помітно чимало огріхів („тримав себе з достоїнством“, „конячка був“, „округлі спина“ зам. опуклі; „аби ми змогли“, зам. щоб; „змінити сіру краватку синьою“, „пустушка“ зам. пустунка, „ніяких прав на мене він і не заперечує“, зам. заявляє чи простягає й ін.) Хоч і знати старання авторки над нею.

О. Горецький

До бібліографії П. Куліша.

(з приводу покажчика Є. Кирилюка).

Просунення української книжки в масу, розвиток сучасної нам української пролетарської літератури, перевидання творів класиків та письменників передреволюційної доби, з рештою поява цілої низки дослідників, що подають до життя їх все новий матеріал та критичні праці щодо їх творів,— всі ці моменти руба ставлять питання про докладну, на наукових засадах збудовану бібліографію, яка могла-б задовольнити не лише дослідників тої чи іншої галузі нашого письменства, а й широкий загаль читачів, що все ближче та ближче стає до української культури, безпосередньо беручи участь в процесі творення її. В царині української бібліографії літератури за останній час ми маємо чимало праць з бібліографії Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Коцюбинського, І. Франка, з рештою останні праці: це повна бібліографія Квітки-Основ'яненка (В. Тарнавського), П. Куліша (Є. Кирилюка), Марка Вовчка (О. Дорошкевича). Революційне десятиліття охоплено великою процею Яшека-Лейтеса.

Не вдаючися до оцінки праці Є. Кирилюка (Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього. Київ 1929 р.) з боку повноти його матеріалами, як творів письменника, так матеріалами про нього, всеж таки хочу подати деякі думки щодо неї. Щодо доцільності такої бібліографії П. Куліша, то двох думок не може бути — ця праця на часі, а вихід її з друку слід вітати. В передмові автор-складач влучно зазначає важкі умови для праці українського бібліографа*) — це можна вважати за явище загальне й застосувати його відносно бібліографів, що працюють коло складання й інших бібліографій.

Доцільно поданий в історичному розрізі розвиток Кулішевої бібліографії та деякі зауваження щодо єдиної досі бібліографії Куліша — А. Балики (Київ, 1903, р. „Дубове Листя“). Праця Кирилюка ця складане до 1927 р. й на цілковиту повноту згідно з думкою самого автора не претендує. Розподіляється праця на такі відділи: I. Бібліографія творів. II. Бібліографія писань про Куліша (матеріали). III. Систематичний покажчик творів П. Куліша (нумера бібліограф. покажчика). IV. Покажчик псевдонімів та криптонімів Куліша. V. Спис джерел, що на їх є покликання в покажчику. Додатки й поправки. Є. Кирилюк подає всі твори Куліша в хронологічному порядку. Погоджуючись з цим принципом, вважаємо за більш доцільне не вмещувати в „бібліографію творів П. О. Куліша“ — його перекладів з Байрона, Шекспіра, Гете та ін. Окрема частина цього відділу, де б зосереджені були всі переклади

*) Як то відсутність повних покажчиків Укр. друку, періодвидаць.

П. Куліша, більш відповідала би науковим засадам бібліографії, а також полегшувала би користування покажчикам.

Вміщення уривків з творів, що були надруковані по різних шкільних читанках, особливо „Чорної Ради“ (див. №№ 534, 539, 540, 541, 542, 547, 556, 557 — 559 і т. ін.) теж на нашу думку недоречно. Шкода, що листування вміщено в першому відділі творів, — тут безумовно слід було виділити спеціальний відділ листування, бо через листування ми пізнаємо ближче й самого письменника, а також знайомимося з добою та його оточенням. Тим більш, що понад 30 №№ творів письменника, розташовано в дальшому відділі. „Писань про Куліша“, що нараховує 295 №№. Погоджуючись з відкиненням автором поділу всіх писань про П. Куліша за тематичною ознакою: „Куліш — поет“, „Куліш — прозаїк“, і таке інш., ми ні в якому разі не погоджуємось на цілковите змішування матеріалів біографічних, критичних, спогадів та листів. Особливо недоцільне, на нашу думку, свідоме небажання складача відокремити біографічні матеріали (див. ст. 13 передмова), базуючись на малому матеріалі. Ознайомившись з працями цього відділу за анотаціями автора та по характеру назв статтів, ми налічили на 295 №№ цього відділу понад 80 №№, які торкаються життєпису (включаючи сюди також спогади). Ця кількість матеріалу цілком достатня для складання самостійного розділу, тим більш, що з мотивів поліпшення користування покажчиком та більшої його науковости варто було б обов'язково поділити другий відділ: „писань про Куліша“ принаймні на дві частини: а) матеріали до біографії, б) та критичні студії та публікації про творчість письменника та вченого.

З міркувань, наведених вище доцільно було б в межах хронологічної системи писань про Куліша — дати абетку авторів праць. Взагалі принцип внутрішнього розподілу праць в межах року незрозумілий. Утруднює користання бібліографії відсутність при кінці абеткового списку авторів, що писали про Куліша. Цікавим було б для досліджень Куліша мати також абетковий список періодичних видань, що з їх використано матеріал для бібліографії. Поліпшило б працю більша кількість анотацій, особливо статтів невивражних своїми назвами.

Слід вітати рішення автора не додержуватися детально бібліографічного опису, що його вимагає Шамурін, проте іноді автор теж дає подробиці зайві, як розмір книжки (див. № 572, 573), докладний опис газети (див. № 510), а це суперечить принципів, що його підкреслює сам автор у своїй передмові.

Не вважаючи на оці хиби, поява бібліографії П. Куліша є великим позитивним явищем в українській бібліографії.

ХРОНІКА

(ІНФОРМАЦІЯ З КНИГОЗНАВЧОГО, БІБЛІОГРАФІЧНОГО
ТА БІБЛІОТЕЧНОГО ЖИТТЯ ОДЕСИ).

Професор Сергій Степанович Дложевський

(1889 — 1930).

24 жовтня 1930 року помер після тяжкої довгої хвороби професор на кафедрі української мови Одеського інституту професійної освіти й директор Одеського державного історично-археологічного музею Сергій Степанович Дложевський, що був також членом Українського бібліографічного товариства в Одесі. В його особі ми втратили наукового й громадського діяча та адміністратора. Трудно знайти таку наукову організацію його фаху, де б небіжчик не був членом або й адміністратором. В Інституті народньої освіти він був проректором, деканом і головою літературно-лінгвістичної предметової комісії, в Одеській філії Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства — членом правління тощо. Крім того, він керував, як директор, Одеським державним історично-археологічним музеєм, був крайовим інспектором для охорони пам'яток матеріальної культури та природи, керував археологічними розкопуваннями в Ольбії, був делегований на I. Міжнародній археологічний з'їзд у Берліні і т. ін. Науково покійний працював головне в двох напрямках: як філолог і як археолог. У цих коротких рядках спробуємо стисло оглянути наукову діяльність професора С. С. Дложевського.*)

Сергій Степанович Дложевський народився 22 вересня 1889 р. Вихованець Київського університету, при якому його було залишено 1912 р. для підготовки до професорського звання, і учень професора А. І. Сонні, Сергій Степанович удосконалює свої знання в Лейпцігському університеті, складає в Київському університеті магістерський іспит і стає приват-доцентом, а пізніше доцентом Київського російського університету й професором Київського українського державного університету на кафедрі класичної філології. Він викладав лекції також на Київських вечірних вищих жіночих курсах, далі був професором Одеського гуманітарно-громадського інституту, професором порівняльного мовознавства Кам'янець-Подільського інституту народньої освіти і

*) Складаючи цю замітку, я мав за основне джерело список праць і автобіографію проф. Дложевського та його трудовий список. Цей список праць я перевіряв, виправив неточності й доповнив його. Далі в тексті я ставлю в дужках цифри, які вказують на відповідні праці С. С. Дложевського в спискові їх, що додається. Зірочкою (*) відмічені ті його твори, котрих я не міг розшукати. До списку не увходять офіційні звіти, напр. музейні, що їх С. С. Дложевський видавав, як директор музею тощо.

професором української мови Одеського ІНО. Його було обрано на наукового співробітника Української академії наук зі спеціальним дорученням, члена комісії історії української мови ВУАН, дійсного члена Всеукраїнського археологічного комітету, дійсного члена Державного археологічного інституту Германської республіки та на члена різних наукових товариств. Свою науково-дослідчу діяльність С.С. Дложевський почав працями з латинської та грецької мови, видавши, наприклад, переклади з поясненнями з Законів 12 таблиць Демостена і Цицерона (1910 р.), „Конспект латинського синтаксиса“ і цінну розвідку „Проблема возникновения относительных предложений в латинском языке“ (1915 р.) (Див. №№ 1, 2, 3, 4, 5, 6). Пізніше проф. Дложевський захоплюється студіями з української й російської мов, дає дуже цікаву спеціальну працю „про природу речень типу „козаченка вбито“ української літературної мови“ (1928 р.), аналізує „проблему т. зв. скорочених слів“, що з'явилися в українській та російській мовах за останні роки (1927 року) (11, 19, 36, 39). Своє знання давніх мов і української він використовує, щоб дати характеристику П. І. Ніщинського, яко перекладача з античних мов (47), працює в галузі російської етимології (38), а також у царині питань, що так притягають до себе нині увагу читачів — проблеми міжнародної мови (9) і яфетичної теорії (44). Яко мовознавець і разом із тим археолог, проф. Дложевський надрукував кілька праць з грецької епіграфіки, видавши давні написи з реконструкцією тексту, перекладом та поясненнями (16, 27, 32, 45, 53, 54). Я не зупиняюся тут на його працях з археології та історії матеріальної культури (21, 51, 43, 31, 52, 40), статтях, що висвітлюють стан археологічних досліджень (35, 37, 41, 46, 49, 50) і діяльність як наукових організацій (7, 20, 24, 48), так і поодиноких дослідників (22, 30), а також на працях про музей і музейну (15, 25, 33, 34, 8, 28, 29) та краєзнавчу справу (42, 17, 23, 26). Крім того, небіжчик працював у галузі прикладного мовознавства (13), античної й порівняльної історії літератур (розвідки про античну Меніппею та Сковороду) (10, 12, 14).

Такий трудовий шлях цього робітника на полі науки, що до останніх днів не кидав роботи, що так ласково вмів поводитися з людьми й що його не забудуть ті, кому доводилося з ним зустрічатися. Я дозволю собі закінчити цю замітку словами одного з давніх поетів, яких так любив небіжчик:

Прошу, благаю тебе, о земле, людей усіх мати,
Тихо в обійми свої нашого друга прийми.

Allá se gounoimái gá pántrophe, tôn panódurton
eréma soís kólpois, máter, enagkáfisai.

Бібліографія праць проф. С. С. Дложевського

1. *Переклади на російську мову з коментарем з Законів 12 таблиць, Демостена та Цицерона*. Надруковані в кн.: Кулжинский Я. и Нейкирхъ В. Историческая хрестоматія. Отрывки изъ источниковъ и художественныхъ произведений. СПб. — Киевъ. 1910. [Переклав такі твори: Третья филиппика Демосфена (див. с. 166—71), 2) із Законів XII таблиц (с. 200-1), 3) Письмо Цицерона Аттику = Ер. ad. Att. I, 19 (с. 281—6).].

2. *Конспект латинскаго синтаксиса* примѣнительно къ грамматике В. Никифорова изд. 1910 года К. 1911. 17 с. [Без прізвища автора

на титульній сторінці; прізвище автора надруковано наприкінці книжки на с. 16].

3. * *Объяснительная записка къ письменнымъ работамъ по латинскому языку абитуриентовъ муж. гимназии*. К. 1915. (Надруковано згідно з постановою Київської шкільної округи).

4. *Проблема возникновения относительныхъ предложений въ латинскомъ языкѣ*. (Лекція про venia legendi, читанная въ Императорскомъ Университетѣ св. Владиміра). К. 1915. 19 с. Оттискъ изъ „Университетскихъ Извѣстій“ за 1915 г., № 4, с. 1—19.

5. *Программа для испытанія по греческому языку*. Саратовъ [1916] 2 с. [Надруковано згідно з постановою іст.-філ. фак. Київського Университету св. Володимира. Наприкінці програми підписи: Проф. А. Сонни, пр.-доц. С. Дложевский].

6. *Лекції по Саллюстію*. К. [1918 г.?] Литограф. [Посібник до лекцій для студентів університету. Заголовок неточний].

7. *Организация археологического института в Одессе*. Историческая справка. Народное просвещение. Одесса 1921, № 2—5, с. 57—63.

8. *Принципы и методы современного музейного дела*. Народное просвещение. Одесса, 1921, № 2—5, с. 16—21.

9. *Проблема международного языка*. Посев. Альманах. Одесса ГИУ. 1921, с. 15—62.

10. *К истории античной Мениппеи*. Ученые записки высшей школы г. Одессы. Отдел гуман. — обществ. наук. Т. II. Одесса. 1922, с. 139—9.

11. *Новые книги по украинскому языку*. Родной язык в школе. Кн. II (3). М. 1923, с. 108-11. [Огляд підписано ініціалами: С. Д.].

12. *Плутарх у листуванні Сковороди*. (До проблеми літературних джерел Сковороди.) Памяти Г. С. Сковороди (1922-1922.) Збірка статтів Одесса 1923, с. 85-97.

13. [Рецензія на:] Д-р И. Дойч. Выработка выразительной речи. Dr. Johannes Deutsch. „Erziehung zum ausdrucksvollen Sprechen“. Berlin 1922. 32 Seit. Die Lebensschule. Schriftenfolge des Bundes entschiedener Schulreformer, Heft. 7. Шлях освіти, 1923, № 9—10, с. 183—5.

14. *Вірші Сковороди й Мурет* (До проблеми літературних джерел Сковороди). Журнал Научно-исследовательских кафедр в Одессе. Т. I, № 3, 1924, с. 18—22. [Тези цієї праці надруковано українською мовою у Віснику Одеської комісії краєзнавства при ВУАН, ч. 1. Од. 1924, с. 21].

15. *Державний (краєвий) історично-археологічний музей* [в Одесі]. Червоний Шлях, № 11—12 (20—21), с. 279—80. [Підписано С. Д—ський].

16. *Новий епіграфічний документ об Ольвії*. Вісник Одеської комісії краєзнавства при ВУАН. Ч. I. Од. 1924, с. 13—4 [Тези доповіді, текст і переклад грецького напису].

17. *Отчет Бюро [Одесской] Комиссии [краеведения при ВУАН]*. (I. X. 1923—1. IV. 1924). Вісник Одеської комісії краєзнавства при ВУАН. Ч. 1. Од. 1924, с. 1—3.

18. * *Рецензія на кн.: Nelson. Erziehung zum Führer*. Путь просвещения — Шлях освіти [?].

19. *Рідна мова у молодших групах трудової школи*. [Одеса] Видання місячника Одеської губнаросвіти „Наша школа“. 1924. 10 с. Методична бібліотека ч. 6. [Техніка викладання рідної (української або російської) мови.] Окрема відбитка з журналу „Наша школа“, 1924. № 4—5, с. 103—7 і 231—4. [Написано вкупі з проф. П. О. Потаповим, Перед заголовком прізвища авторів: проф. П. О. Потапов.—Проф. С. С. Дложевський].

20. *Секція археологическая* [Одесской комиссии краеведения при

ВУАН] [Отчет]. Вісник Одеської комісії краєзнавства при ВУАН. Ч. 1. Од. 1924, с. 11—4.

21. *Апулійська ваза-аск Одеськ. Держ. Історично-Археологічного Музею*. Вісник Одеської комісії краєзнавства при ВУАН Ч. 2—3. Од. 1925, с. 101—4.

22. Ернест Романович Штерн. (Некролог). Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Ч. 2—3, Од. 1925, с. 99—101.

23. Звіт бюро [Одеської] Комісії [краєзнавства при ВУАН] (з I. V. 1924 до I. X. 1925). Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Ч. 2—3, Од. 1925, с. 1—4.

24. *Звіт про діяльність археологічної секції* [Одеської комісії краєзнавства при ВУАН] [з I. IX. 924 по 31. X. 925.] Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Ч. 2—3. Од. 1925, с. 45—8.

25. *Одеський Державний (Крайовий [sic]) Історично-Археологічний Музей*. Політосвіта. Журнал Одеської Губполітосвіти. 1925. Ч. 1, с. 51—3. [Помилково надруковано Проф. С. Н. [sic] Дложевський].

26. *Перспективи краєзнавчої праці студентства [sic]*. Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Ч. 2—3. Од. 1925, с. 4—5 [Підписано: С. Д-ський].

27. *До ольбійських декретів на пошану Протогена й Нікерата*. (Критична замітка). Записки Історично-філологічного відділу УАН, кн. 7—8, 1926, с. 576—80: [На с. 580 помилково надруковано підпис „Степан Дложевський“, треба „Сергій Дложевський“.]

28. *Де-яка література по справах охорони пам'яток матеріальної культури а) Західньої Європи*. Збірник матеріалів Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи. Одеса. 1927, с. 42—3. [Бібліографія, 12 назов. Підписано: С. Д.]

29. *Звіт Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток культури та природи (I. III. 1926—I. I. 1927 р.)* Збірник матеріалів Одеської краєвої комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи. Одеса. 1927, с. 3—6.

30. *К приезду в Одесу известного исследователя Азии т. Козлова*. Известия Одесского окружкома К.П.(б)У, Окрисполкома и ОСПС, I, II. 1927.

31. *Де-кілька невиданих місць з рукопису Павла Дюбрюкса*. Извєстия Таврического о-ва истории, археологии и этнографии. Т. I. (58) 1927, с. 67—8.

32. *Новий Ольбійський декрет на честь Агатокла-Евоката*. Юбілейний збірник на пошану акад. Дм. Ів. Багалія. К. 1927, с. 310—5 = Збірник Історич.-філолог. відділу ВУАН, № 51. [Текст цієї псефізми С. С. Дложевський надрукував також в *Suppl. epigr. Gr.*, див. далі під № 45; переклад псефізми — у Вісн. Од. ком. краєзн., див. далі під № 53].

33. *Одеський державний історично-археологічний музей*. К. Видання Одеського Державного Історично-археологічного Музею. 1927, 19 с. Окрема відбитка із збірника: Український музей. Збірник перший. К. Вид. Укрнауки. 1927, с. 195—211.

34. *Одеський держ. історично-археологічний музей (1825—1925)*. Наука на Україні. Бюлетень Укрнауки. № 2—4. Х. ДВУ. 1927, с. 234—42. [Без підпису].

35. *Попередня інформація про археологічні розкопки в Ольбії року 1927*. Наука на Україні. Бюлетень Укрнауки. № 2—4. Х. ДВУ. 1927, с. 328—32. [Без підпису].

36. *Проблема т. зв. „скорочених слів“ в українській та російській мові*. Записки Одеського інституту народньої освіти. Т. I. Одеса, 1927, с. 86—96, і окрема відбитка, Одеса, 1927.

37. *Розкопи в Ольбії в 1926 році*. Наука на Україні. Бюлетень Укрнауки. № 2—4. Х. ДВУ. 1927, с. 321—8. [Без підпису].

38. *Вопрос о происхождении слова „шапка“*. Записки Одеського общества естествоиспытателей. Т. 44, 1928, с. 281—7.

39. *Де-що про природу речень типу „козаченька вбито“ української літературної мови*. Сборник Отделения русского языка и словестности Академии наук СССР. Т. CI, № 3, 1928, с. 285—8.

40. *Зауваження до статті проф. Ф. Петруня „Нове про татарську старовину Бозько-Дністрянського степу“*. Східній світ, 1928, № 6, с. 172—5. [Розвідка проф. Петруня надрукована в тому самому № „Східнього світу“, с. 155—71].

41. *Про археологічні розкопки в Ольбії в р. р. 1924, 1925 і 1926*. Східній світ, 1928, № 3—4, с. 289—94, також Бюлетень Всеукр. наук. асоціації сходознавства, № 7, I—1927.

42. [Рецензія на:] „Краєзнавство“ — щомісячний орган Українського комітету краєзнавства. Х. №№ 1, 2, 3. 1927. Етнографічний вісник, 1928, кн. 6, с. 155—.

43. *Територія південної України щодо її зв'язку зі стародавнім Малоазійським культурним комплексом. Ольбія та Мілет*. (Конспект доповіді). Східній світ, 1928, № 2, с. 168-9.

44. *Яфетична теорія і загальні проблеми мовознавства*. Пролетарська правда. Київ. 22. VI. 928, № 143, с. 5. [Експозе доповіді проф. С. С. Дложевського, яку він прочитав у Київській філії ВУНАС 4 червня 1928 р. Підпис: I. М. Фалькович].

45. *Agathocles quidam evocatus ab Olbiopolitanis honoratur, s. II p, Supplementum epigraphicum Graecum, Vol. III, Lugduni Batavorum, 1929, № 584*. [порівн. в списку праць С. С. Дложевського №№ 32 і 53].

46. *Ausgrabungen im Gebiete der Odessaer Inspektion für Altertums-pflege 1920—1929*. Sonderabdruck aus „Archäologischer Anzeiger“, 1929^{3/4}, Berlin, S. 291—6 = Sonderabdruck aus dem Jahrbuch des Deutschen Instituts.

46а.* Те саме англійською мовою в American Journal of Archaeology. [1930?].

47. *П. I. Ніщинський, як перекладач з античних мов*. Вісник Одеської комісії краєзнавства при ВУАН, № 4—5, 1929. Секція соціал.-історична, с. 30—I

48. *I-й Міжнародній З'їзд Археологів у Берліні* [з 21—25 квітня 1929 року]. Україна, кн. 37, 1929, с. 173—5.

49. *Фармаковський Б. В. Розкопування Ольбії року 1926*. Звіт (з двома плянами й 60 фотознімками). Одеса. Історично-археологічний музей. 1929, с. 74. [Переклад і редакція С. С. Дложевського].

50. *Die Olbia-Ausgrabungen der letzten vier Jahre*. Archäologisches Institut des Deutschen Reiches. Bericht über die Hundertjahrfeier 21—25 April 1929. Berlin. Walter de Gruyter, 1930, S. 273—6.

51. *Амфорні ручки з клейнами ольбійських розкопів р. 1929*. [Відбитка (с. 113—26) із збірника, що має вийти (1930 р?) під назвою „Український музей“, або „Записки Всеукр. археолог. комітету при ВУАН“, або „Музейний збірник“ (?)].

52. *Давнє гвєцьке поховання в с. „Червоні Маяки“ Одеської округи*. Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Ч. 4—5, Секція археологічна, Одеса, 1930, с. 129—34. [Написано вкупі з акад. Д. К. Третьяковим. Перед заголовком — прізвища авторів: С. Дложевський, Д. Третьяков].

53. *Епіграфічні дрібниці (з нових матеріалів північного бережжя Чорного моря)*. Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН.

Ч. 4—5. Секція археологічна. Одеса, 1930, с. 49—59. [а) Псефізма початку 3-го сторіччя християнської ери на честь Агатокла-евоката. б) Grafitti з розкопок в Ольвії р. 1927. с) Ще одна ціла Херсонська амфора. д) Напис на вичеревку амфори. е) Загадковий напис на амфорному клейні з Ольвії. ф) Нова оливяна пластинка з заклинном] [порівн. в списку праць С. С. Дложевського №№ 32 і 45].

54. *Новий напис Одеського Історично-Археологічного Музею з садиби, де р. р. 1891—1898 жив А. О. Скальковський*. Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Ч. 4—5. Секція археологічна, Одеса, 1930, с. 47—8.

55.* *Ольвія (Хроніка досліджуваль та їх наслідки)* [З пляном та 10-ма фотографіями]. Полуднева Україна. [Збірник ВУАН]. К. ДВУ. 1930.

56.* *Розкопки Ольвії після Жовтневої революції* (німецькою та французькою мовами) [Здано до друку до V.O.K.S. Organ de la Societe pour relations culturelles entre l'U.R.S.S. et l'etranger].

57.* *Центральні, краєві та місцеві музеї*. [Здано до друку до збірника „Український музей“, № 2. Харків].

М. Семенів.

26./XI. 930.

„Металеві дні“

Доба велетенських зрушень у господарському житті радянського союзу, соціалістична реконструкція промисловости, суцільна колективізація створюють умови для нечувано швидкого перетворення країни рад з країни аграрно-індустріальної в індустріально-аграрну.

Нечувані успіхи на фронті суцільної колективізації, суцільна колективізація цілих районів творить величезні зрушення в бік соціалізму в психіці селянства.

Як відомо, все це відбувається за умов найжорстокішої класової боротьби. Куркуль чинить шалений опір соціалістичному наступові. Його з міста підпирають непманські недобитки. Класовий ворог намагається пошкодити нам на кожній ділянці нашого соціалістичного будівництва. Класовий ворог намагається шкодити нам і на культурному фронті, хоче протягти свою отруйну ідеологію в радянську літературу.

Весь цей новий період соціалістичної революції вимагає відповідного періоду й культурної революції—як головнішої передумови перемоги соціалізму.

Виходячи з нових завдань, що ставить перед пролетарською країною новий період соціалістичного будівництва її пролетарської літератури,—виводить свою програмову лінію, своє настановлення літературно-художній та громадсько-політичний журнал Степової України „Металеві дні“.

У передмові від редакції „Металевих днів“ ми вичитуємо:

„Завдання нашого журналу, беручи активну участь у соціалістичному будівництві на літературному фронті, висвітлюючи досягнення й викриваючи хиби цього будівництва, водночас рішуче боротися з класовим ворогом та його агентурою, що пробують підступитися на наші літературні позиції.“

„Ми боремося не тільки з одверто-ворожими соціалістичному будівництву спрямованнями та виступами, ми викриваємо та боремося з „аполітичністю“, з „нейтральністю“, „льояльністю“, з міщанським бо-

лотом у літературі, що за теперешніх умов є об'єктивно спільниками класового ворога“. („Металеві дні“ № 1).

Виконуючи ці завдання, журнал „Металеві дні“ безперечно сприятиме ще більшому, ніж досі, прилученню українського півдня до створення української пролетарської культури, сприятиме збагаченню української пролетарської літератури новими скарбами, новою тематикою, тематикою соціалістичного портового міста й колективізованого степу, сприятиме прилученню нових мас до українського культурного процесу невід'ємної частини цілого соціалістичного будівництва.

На „Металеві дні“ припадає також величезне та відповідальне завдання консолідувати літературно-мистецькі сили міста Одеси.

Індустріалізація країни й перебудова всього народного господарства Радянського Союзу на новий соціалістичний лад та посилений наступ на рештки капіталізму в нашій країні і ліквідація глитаї, як класи, вимагають цілковитої й негайної мобілізації всіх сил пролетаріату в один творчо-бойовий колектив для здійснення генеральної лінії партії, для виконання п'ятирічки за чотири роки.

Цілком зрозуміло, що література—гостре знаряддя класової боротьби в руках пролетаріату, не може стояти осторонь тих величезних завдань, що їх висуває перед нами наша реконструктивна доба. Ці відповідальні завдання створюють гостру потребу негайно усунути несприятливий для розвитку літератури розподіл її пролетарського фронту на ряд груп та групочок, розпорошеність сил, відірваність, що призводить до виникнення подекуди хоробливах явищ.

Все це, як ніколи, вимагає цілковитої консолідації літературно-мистецьких сил степової України і зокрема міста Одеси навколо ВУСПП'у Великої ролі в цьому посідає і надалі посідатиме журнал „Металеві дні.“

Треба відзначити, що чотири номери літературно-художнього та громадсько-політичного журналу „Металеві дні“, що уже вийшли на сьогоднішній день, і керівна організація—Одеська філія ВУСПП'у—стоять на міцних ідеологічних засадах, визначених від партії.

Всі дані за те, що ВУСПП разом з „Металевими днями“ й надалі жорстко боротиметься з усіма ворожими, міщанськими, хуторянськими й назадницькими вихватками, нещадно боротиметься проти правих і „лівих“ закрутів у літературі та мистецтві.

Не менш важливу роллю взяв на себе журнал „Металеві дні“—це втягнення робітників-ударників у літературу.

Велетенське піднесення активності робітничої класи, успіхи культурної революції, досягнення пролетарської літератури та збільшення її питомої ваги в практиці соціалістичного будівництва—збільшили увагу широких кіл працівників до фронту літератури.

Цим здійснюються вказівки Володимира Ільча Леніна про те, що літературна справа мусить стати неподільною частиною всієї революційної практики робітничої класи. Одеська організація ВУСПП'у перебувала своєю роботою лицем до виробництва. Виділені товариші вуспівці для організації й керівництва робітничими літературними гуртками на заводах, вербуватимуть ударників-робітників у літературу, що стануть новими кадрами „Металевих днів“, що стануть новими кадрами на літературному фронті.

Спромігся журнал „Металеві дні“ втягнути в роботу не тільки письменницькі сили міста Одеси, але й інших центрів України (В. Сосяра, Лев Скрипник, Ол. Влизько, Дм. Гордієнко, Марко Зісман, Павло Хуторський, Сава Голованівський тощо).

Набагато покращав журнал „Металеві дні“ від свого попередника „Блиски“.

Насамперед змінилася корінним чином тематика журналу. Соціалістичне портове місто та колективізований степ — ось що переважно зачеплює журнал „Металеві дні“.

Проблема темпів розвитку нашої пролетарської й лівопопутницької літератури повстає перед нами чим раз гостріше. Кепсько, коли література пасе задніх у загальному будівництві, коли письменники тільки пасивно нотують, копіюють окремі моменти будівництва й нового побуту, коли вони емпірично пізнають те, що вже стало й оформилося, а процесів, тенденцій розвитку не добачають. З цього погляду прозові твори № 1 „Металевих днів“ ще порпаються в „тонкошах“ психології різних колишніх людей. Навіть і в № 2 журналу „Металеві дні“ ми маємо оповідання П. Кучми „Інженер Рубін“, де автор цікавиться „складною душею“ інтелігента, копирсається в інтелігентській психіці, розраховуючи на смаки міщанського читача. Але таких творів ми більше не бачимо в „Металевих днях“. В цьому ж самому номері ми вже читаємо твір К. Шклярівського „Перемога“ — репортаж на тему класової боротьби на тлі колективізації села. На цю ж тему, з життя комунарів подає цікаву повість, в художньому розумінні значно вищу за „Трактори“ — Павло Хуторський — „Синій камінь“.

Не спромігся лише П. Хуторський закінчити як слід свою повість. Коментарі від автора замість кінця знецінюють до деякої міри твір.

Напевно випадково попав у „Металеві дні“ уривок з роману Дм. Гордієнка „Тинда“, бо роман вийшов раніше, ніж надрукований уривок „Хто кого?“.

Серед інших творів слід відзначити, як позитивне явище, вміщення прекрасного твору, переклад з молдавської мови Д. Мілеу — „Мош Горіца“ — з життя молдован під п'ятою румунських бояр, та початок нового роману Л. Скрипника — „Рудня Ново-Смолянка“. Цим до деякої міри зменшується прогалина в нашій літературі щодо робітничої тематики. Вже початок роману „Рудня Ново-Смолянка“ дає підстави говорити, що це не примітив в дусі наївного реалізму, як це ми спостерігали з іншими творами Л. Скрипника з робітничого життя, а значний крок вперед в художній еволюції письменника.

Поезія „Металевих днів“ це у переважній більшості твори літературного пролетарського молодняка, що:

„На лоні взорених заводів
Комуни юні кобзарі
Пісні металю в даль виводять“

(„В добу комуни“ — Лев Селіван)

Дійсно, від усього журналу віє чітким пролетарським творчим наладом будувати нове життя й бити:

„Муругих Ридських
І Зерових
І весь цей рік
з минулого“

(Лев Селіван — „В добу комуни“.)

„Металеві дні № 1.“

Б'є по цьому минулому молодий поет Панько Педа в поемі „Жінки“. Наснажуючи читача на зненависть до міщанства, до обивательщини, Панько Педа досить художньо в оригінальних образах подає нову жінку в новій металевій добі. Проте можна було б закинути авторові, що початок поеми справляє вражіння „не Єсенінське, ні“, а досить

вульгарно-богемське. Навіть, як контрастивний засіб — вульгарний реалізм не пасує добі „сонцебризного соціалізму“.

Поезійки Л. Селівана „Порт“, Ст. Крижанівського „Рейс“, Марка Зісмана „Пересип“ („Металеві дні“ № 3) — показують нам, як „зриштовань і споруд“ індустріально-портового міста Одеси лунає „акордом перемога“.

Особливо треба відзначити в поезії „Пересип“ велике зростання молодого поета Марка Зісмана.

Заслужують уваги популярно-наукові, громадсько-політичні та літературні статті, вміщені в „Металевих днях“. Відзначаємо актуальність статті Івана Майстренка — „Масова колективізація і соціалістична перебудова села“ („Металеві дні“ № 2). У цій статті Ів. Майстренко розкриває обрії тої велетенської роботи, що провадиться тепер на селі і зокрема на Степовій Україні. Тут ми бачимо Леніновий налад на колгоспи, радгоспи, електрифікацію. Тут ми маємо науково-обгрунтований екскурс з погляду історичних перспектив у наше велетенське будівництво з його МТС, з його тракторними колонами тощо.

Нарешті Ів. Майстренко в цілком переконливих твердженнях викриває опортуністичність та метафізичність троцькістських вигадок про так звану „національну обмеженість“ нашого соціалістичного будівництва.

Актуального значіння набуває також стаття П. Гудзя „Загальне обов'язкове навчання — найважливіший важіль дальшого розвитку культурної революції“ (Металеві дні № 4). Конкретними прикладами П. Гудзь показує стан загального навчання на Одещині, а також ступінь розв'язання Ленінського завдання щодо організації початкового навчання.

Відгукуються своєчасно „Металеві дні“ на важливіші політичні події (Ф. Самутін — „Визволителі“), дає вказівки на подальший наступ по всьому фронту соціалістичного будівництва (Ів. Майстренко „На новому етапі“), водночас знайомить робітничого читача з сучасним станом Туреччини (Проф. А. Сухов — „Сучасна Туреччина“), з культурно-політичним та літературним процесом радянської Молдавії (Леся Гомін — „На згарищах минулого“). Треба відзначити, що питання молдавського культурного процесу досі не висвітлювалося ніде — ні в українській, ні в російській літературі. Ця стаття Леся Гоміна повинна привернути до дальшого дослідження великого культурного розвитку АМСРР.

Статті Олеся Чижка — „Музичні організації“ та Марка Котляра — „Образотворче мистецтво в Одесі“ — знайомлять читача з культурно-мистецьким життям міста Одеси.

Цей рік характеризується значним пожвавленням критичного життя, критичної діяльності основних наших літературно-критичних журналів. Це пожвавлення відповідає загальному піднесенню літературного життя. Ряд з'їздів та пленумів основних літературних організацій (з'їзди „Західної України“, „Молодняка“, „Плугу“, пленум ради ВУСПП'у, пленум М.Б.Р.Л. і т.д.) підсилили критичне, наукове та політичне опрацювання тих проблем, що стоять на сьогодні поред літературою.

„Металеві дні“, правда, не можуть похвалитися своїм критичним відділом. Проте досить цікаву й актуальну тему висвітлює Б. Пероцький — „До питань марксістського літературознавства“ („Металеві дні“ № 3). Власне автор тут подає методологічне значіння Енгельсової статті про Гете та Ленінових статей про Л. Толстого, зазначаючи, що Енгельсова стаття про Гете та Ленінові статті про Л. Толстого мають піднести наше літературознавство на надзвичайно високий щабель, і

що концепція Переверзева абсолютно несполучна з марксизмом-ленінізмом.

Не даючи розгорнутої критики переверзіянства, Б. Пероцький лише підкреслює, що:

„... вступ велетнів пролетарської думки Енгельса та Леніна до лав борців за діалектико-матеріалістичне літературознавство допоможе нам подолати будь-які вияви ревізіонізму й опортунізму на полі літературної науки“.

Володимир Гадзінський в статті „Жовтнева фаланга“ („Металеві дні“ № 4) нічого нового не дає. Власне це, майже, повторення статті його „До питання одної історичної плутанини“ (Н. Г. № 1-1930 р.), де В. Гадзінський вмотивовує потребу переглянути історичну схему історії української літератури. Крім того В. Гадзінський намагається поширити рямці „перших хоробрих“, втиснути туди ще й Михайла Семенка та Павла Тичину, як „флангових“.

Нарешті не можна обійти мовчанкою порівнюючо багатий і зовсім не трафаретний відділ рецензій. „Металеві дні“ відгукуються рецензіями на сучасні новинки літератури раніше центральних журналів.

В цілому ж можна зазначити, що „Металеві дні“ свою роботу тісно пов'язують із завданнями партії, борючись за металеві дні, прилучаючи до національно-культурного процесу нові творчі сили пролетаріату, відгукуючися на найактуальніші проблеми дня.

Ів. Романченко.

22. X. 30.

Одеська державна бібліотека

Одеська Державна Бібліотека (ОДБ), що її утворено за постановою РНК УСРР від 1/VIII—1930 р., об'єднала 3 кол. наукові бібліотеки енциклопедичного (універсального) характеру в м. Одесі: 1. Державну Публічну, 2. Центральну Наукову та 3. Українську Державну. 1-ша з них мала відзначити саме р. 1930 100-ту річницю свого існування (раніш—у стані міської публічної, за часів радянських-Державної Публічної Бібліотеки), 2-га діяла з 1817 р., яко книгозбірня Рішельєвського ліцею, далі (з 1865 р.) Новоросійського університету, перетворена при реорганізації вищої школи в УСРР на Центральну Наукову м. Одеси р. 1920; 3-тю тодіж покликана до життя ініціатива радянського суспільства для забезпечення в Одесі українського пролетарського культ. будівництва. Минуле цих бібліотек і визначає собою характер їхніх фондів. Кол. ОДПБ зібрала у своїх книгосховищах всю радянську друковану продукцію з рр. 1922—30, що стає за основу широкої розгорнутої праці з читачем по читальній залі та кабінетах нині об'єднаної ДБ; кол. ЦНБ зміцнила нині єдиний фонд дуже цінною збіркою у сотнях тисяч волюмів наукової закордонної літератури, систематично підбраної на протязі багатьох десятиліть—велику цінність складають тут, напр., довголітні комплекти періодичних видань (журналів, видань різних наукових і державних установ та інш.). Українознавча література представлена так у складі УДБ як і ЦНБ. Дореволюційна російська книжкова та серіальна продукція є у певному доборі, так в ЦНБ, як і в ДПБ (в останній добрий краєзнавчий фонд, з'окрема місцевих

видань). При об'єднанні згадані бібліотеки увійшли до складу ОДБ з таким книжковим майном:

Публічна Бібліотека	1.050.006	бібл. од.
Центральна Наукова Бібліотека	1.210.390	” ”
Державна Українська Бібліотека	31.980	” ”

Всього в книгосховищах об'єднаної Бібліотеки біля 2.300.000 бібл. одиниць.

Це величезне книжкове майно розташоване у двох приміщеннях. Осн. будинок ОДБ міститься по вул. Пастера 13—раніш Публічна Бібліотека, що для неї арх. Ф. Нештурха його і вибудував р. 1907. Будинок цей зі своєю гарною читальною залю та склепами, що вповні відповідають вимогам бібліотечної справи, добре відомий в літературі. Склепи тут мають полиць на 8,5 км. Далі у нашому начерку цей буд. фігурує під зазначенням № 1. Другий буд. по вул. 10-річчя Черв. Армії, 24, відведений під бібліотеку частково; по фасаді містяться службові приміщення (видачна та робочі залі, кабінети), під книгосховище обладнаний ще р. 1902—3 флігель, що має найбільшу місткість в Одесі—разом 17 км. полиць. Тодіж 3-й поверх згаданого будинку перебудовано під Музей—залі ці відповідним чином і використано в ОДБ. Як той, так і другий будинок розташовано в академічному районі, в оточенні ВИШ'ів (Інститут Професійної Освіти, Соціального Виховання, Художній, Індустріально-Технічний, Харчосмакової Промисловости, Зерна та борошна, Хемічної Технології, Фізично-Хемічно-Математичний, Медичний, Медично-Аналітичний) та науково-дослідчих установ; відстань їх один від одного не велика (3 квартали).

При злитті відділи та кабінети, що існували по окремих бібліотеках, після об'єднання паралельних та реорганізації решти, встановлено такі:

І. У голівному будинку функціонує загальна читальна зала (на 340 осіб). В книгосховищах тут має зосереджуватися уся радянська друкована продукція, що надходить шляхом обов'язкового примірника (зі всіх Союзних Республік). Тут тимчасово зберігається і дореволюційний фонд кол. ОДПБ, але у дальшому певні його неходові частини (перестарілі) пересовуватимуться до будинку „2“—в останньому, взагалі концентруватимуть фонд дореволюційних видань. Для обслуговування читачів і внутрішньої праці поруч з генеральним абетковим каталогом з 1929 року діє каталог предметовий (охоплює всі нові одержання, разом біля 35.000 карток в 4500 рубриках); потреби консультування з читачами забезпечує і низка спеціальних картотек. Як зростає фонд ОДБ, показує цифра поповнення 1929—1930 р.—інкорпоровано 60.271 од. (лише по Публічній). Обіг книги по кол. ОДПБ відзначається такими даними % відвідувачів р. 1929-30—12.484, відвідувань—158.916, виданих книжок—всього 355.810 (з них по читальній залі 321.687). Читацький приплив за останній рік зріс на відсотків 20 (видано рік тому тільки 261.131 книгу). Голівне—у зміні клясового складу читача. У тричі зросла кількість робітників з виробництва, студентська маса представлена пролетарськими кадрами, для кола фахівців і наукових робітників характерна перевага саме робочої групи. У наслідок поширення кадрів читачів (у тому слухачів технікумів, ФЗУ) читальна зала заповнена взимку, в гарячі місяці академічного року, до кінця. Річ зрозуміла, на черзі розгорнення низки відділів та кабінетів, що повинні відтягти частину цього припливу. До того скасовані читальні залі ЦНБ та УДБ за рік теж обслуговували не менш за 32.500 відвідувань та

видали книжок біля 62.000 одиниць. Їхні контингенти читачів переходять до робочих залів та кабінетів. Нові кадри читачів вимагають інших удосконаленіших методів праці з ними. Робітники з виробництва, студенти та слухачі учбових закладів (таких за 29—30 рік лише по ПБ було 7.515, по ЦНБ біля 2.000) теж нині незадовольняються лише подачою книжок до читальної зали. От тому кабінети, що зв'язані з консультаційною працею, набувають нині першорядного значіння у системі бібліотеки.

2. Для керівництва ідеологічною працею ОДБ для забезпечення наукової методологічної праці та для консультацій саме з обшару суспільнознавства утворено (вже де-кілька років) відділ Ленінізму та Марксизму який розробив чималу картотеку — на 24.000 карток. Робочий кабінет цього відділу — при загальній читальній залі. Формується також кабінет поточної політики. Зазначимо також дуже цінну працю відділу по складанню бібліографії рев. руху в Одесі.

3. Кол. Українська Бібліотека поруч з Укрвідділом ЦНБ стала за основу для українського відділу ДБ; він забезпечений у своїй праці робочим фондом (з шерогом унікальних річей) та добре розробленою картотекою, що налічує до 80.000 карток — картотека ця переформовується на перехресний каталог; на її базі видано де-кілька бібліографічних видань (літературознавчого порядку, така серія розпочата в ОдЦНБ). Український відділ — кабінет розташований теж у голівному будинку. Про розмір попиту на українську книжку свідчить цифра видач по відповідних відділах 3-х бібліотек 29—30р. — біля 50.000 одиниць.

4. Близький до попереднього за своїми завданнями відділ Одесика, що має за базу одинокий по повноті підбір місцевих видань у фонді кол. ОДПБ; він обслуговує краєзнавчу працю; є відповідна картотека. Міститься цей відділ також по вул. Пастера 13.

5. Нарешті, поруч з управлінням, працює у приміщенні № 1 і центральна книжкова лябораторія — відділ комплектування; про розмір операцій відділу уявити можна з цифр поповнення ДПБ на 29—30р.; лябораторія проробила біля 60.000 одиниць; нині-ж вона повинна забезпечити також і потреби абонементного фонду (що складається з других примірників) і всіх відділів та кабінетів.

Брак вільних приміщень не дав змоги розташувати інші відділи у голівному будинку. До того, необхідно відповідним чином забезпечити потреби наукових робітників, що переважно користуються книжками на дому з другого фонду об'єднаної Бібліотеки, виділеного саме для абонементу — кол. ЦНБ по вул. Черв. Армії 24.

6. Для видачі додому приступні всі дореволюційні видання (за винятком тих, що їх виділено до окремих збірок), а також другі примірники видань нових, що їх фонд відповідним чином збільшується. Абонемент нині закликаний обслуговувати не тільки наукових робітників та студентів, а також наукові і державні установи, тай всіх фахівців, робітників розумової праці, кваліфікованих робітників з підприємств.

7. З боку цих категорій відвідувачів завжди спостерегався попит саме на періодичну пресу; по ОДПБ напр. найходовіший відділ — журнальний (до 25% всіх видач). В умовах загальної читальної зали не завжди користування періодичною літературою достатньо полегчене. Тому у просторих залах кол. ЦНБ влаштовано виставку періодики, де представлено всю продукцію С.С.Р.Р. (біля півтори тисячі назив лише журналів, окрім серій та інш.). Тут приступний також найповніший у місті підбір закордонних видань та зведений каталог усіх закордон-

них журналів, що є по бібліотеках м. Одеси. При виставці — робочі кабінети; наукові робітники знаходять тут відповідні умови для праці (можливість переглядати комплекти видань та інш.).

8. Відділ бібліографічний зміг розгорнути у цьому будинку як кабінет довідкових та бібліографічних видань, так і кабінети бібліотекознавчий і книгознавчий, конче потрібні в наших умовах; організація їх раніш гальмувалася відсутністю вільних приміщень. Відділ стає за центр науково-бібліологічної праці ОДБ. Кабінет бібліотекознавства покликаний взяти найактивнішу участь у підготовці нових бібліотечних кадрів. Вкупі з тим бібліографічний відділ обслуговує консультаціями абонентів ОДБ та забезпечує поглибленими бібліографічними довідками консультаційну частину, що діє при загальній читальній залі. На черзі вихід ОДБ перш за все по лінії консультаційної праці на виробництва, на підприємства. Провідну роль тут відіграватиме відділ Ленінізму та Марксизму, що з ним найщільніш зв'язані всі інші відділи ОДБ по лінії консультаційній.

Для повноти картини об'єднаної ОДБ слід згадати ще і про розгорнення Музею книги в далеко-ширшому масштабі ніж це раніш було по окремих бібліотеках Одеси. Музей цей спірається на дуже цінний фонд стародруків та збірку рукописів (переважно з ЦНБ) та багатий матеріал з книжкової справи, графіки, поліграфічного мистецтва тощо (з кол. ДПБ). Музей провадить навчальну працю (лекційну та екскурсійну.)

Наукове значіння Од. ДБ визнано НКО і тим, що нашій установі доручено і на далі підготовку аспірантів — нових кадрів наукових робітників з обшару бібліотекознавства та книгознавства.

Перебудована таким чином Одеська Державна Бібліотека зі зміцненим книжковим фондом, збільшеним колективом наукових і бібл. робітників, з розгорнутою системою кабінетів та робочих залів, де працює читачем активізовано, повинна краще виконувати завдання, що на не покладено в системі єдиного соціалістичного культуряну. Найближча участь в розробці, напр., бібліографії виробничих сил та соціалістичної перебудови нар. господарства ССРР, зокрема по нашій республіці та краю, забезпечення книжкою пролетарських кадрів — настановлення на робітника з виробництва, винахідника, фахівця, обслуговання усього обшару науково-дослідчої праці, присвяченої соц. перебудові країни рад — тільки в цьому і виявляється вповні усі можливості ОдДБ. Її книжкові скарби повинні повністю бути приступні для працюючих; завдання її особистого складу всіляко довести книгу до читача, того кваліфікованого читача, що найбільш у ній почуває потребу.

Ф. Петрунь.

На ширший шлях

(До об'єднання УДБ з ОДБ).

1 липня 1930 р. минуло десять років з дня засновання в Одесі Української Державної Бібліотеки (УДБ), а 10 жовтня — стільки ж років з дня відкриття УДБ для громадянського користування.

За ці десять років УДБ своє завдання виконала. Вона збила до купи майже всі громадські й приватні українські бібліотеки, які існували в Одесі до революції і на початку 20-х років, поповнила ці збиранки великою кількістю нових українських книжок й чимало зробила в справі просунення української книжки в ширші маси. Майбутній історик десь певно зважить ту велику роль, що її відіграла

була УДБ в процесі українізації Одеси взагалі, а зокрема — українізації Одеської школи, учительства та професури.

Своєрідні умови Одеси — малий відсоток українців у місті і брак через це достатньої кількості українських книжок — були причиною виникнення в Одесі окремої української бібліотеки. Працю з українською книжкою треба було поставити в центрі особливої уваги, треба було подбати, щоб нечисленна в Одесі українська книжка не потонула в тому величезному книжковому морі, що залляло було за перших років революції великі книгосховища Одеси — Центральну Наукову та — особливо — Публічну бібліотеки. Тому й довелось зупинитись на думці — зорганізувати спеціальну українську бібліотеку, яка б збирала, опрацьовувала й просувала до читача українську та українознавчу книгу. З цього погляду УДБ була єдиною на цілу Україну бібліотекою, бо по інших великих містах України організовані були після перемоги революції лише українські відділи по центральних бібліотеках.

Але-ж таке окреме становище української бібліотеки, що, як бачимо, мало свою рацію за перших років радянського будівництва, ставало надалі що разу, то менш доцільним. В міру того, як по Одеських районних, клубних, шкільних, професіональних та інших бібліотеках безперервно зростав запас книжок українською мовою, УДБ переставала відогравати роллю того єдиного в Одесі бібліотечного осередку, де можна було дістати українську книжку, і ті завдання, які стояли перед нею щодо просування української книги та праці з нею, стали в значній мірі завданням всіх бібліотек Одеси.

В зв'язку з цим перед УДБ виникла дилема: або, зберігаючи попередній діапазон та характер своєї роботи, перетворитись на звичайну районну бібліотеку, або так перебудувати свою роботу, щоб стати дійсним збирачем „Україніка“, куди б вступали не поодинокі придбані деякі лише українські книжки, а вся українознавча продукція ССРР, а почасти й закордону. УДБ обрала з цих шляхів другий.

В середині самої бібліотеки така перебудова відбутися не могла через цілу низку обставин, як от брак обов'язкового примірника, невеличкі кошти з місцевого бюджету на купівлю нових книжок (2500 карб., сюди ж входить і оправа книжок), потреба набувати більшість книжок в двох, а то й більше примірниках (бо в б-ці існував і науковий відділ, і відділ видачі до дому, і пересувний фонд, і дитячий). УДБ не мала змоги набувати й 50% укр. книжок, що виходять на території України, не кажучи вже про те, що вона не могла й мріяти про передплату хоча-б головних округових часописів. Грунтовна праця з українською книжкою за таких умов не могла провадитись.

Тим часом, поруч УДБ існувала в Одесі величезна Одеська Публічна Бібліотека, що мала не лише всеукраїнський, але й всеспільковий обов'язковий примірник, мала куди більше коштів й куди більший штат. До того ж і Публічна Бібліотека провадила працю з українською книжкою й мала свій відділ „Україніка“. Такий паралелізм можна було виправдати раніш, на підставі отих міркувань, що ми наводили їх вище, але на далі він ставав просто шкідливим для справи, бо жадна з цих бібліотек не мала змоги, як слід, виконати свого завдання щодо української книжки: УДБ не мала 50% сучасних українських книжок, а в Публічній Бібліотеці майже зовсім бракувало української дореволюційної літератури.

Всі ці обставини призводили до думки, що вихід з цього прикрого становища є один: приєднати УДБ до Публічної Бібліотеки й створити в об'єднаній бібліотеці міцний відділ „Україніка“. В такому дусі й почала робити заходи адміністрація бібліотеки, надіславши

до Політосвіти доповідну записку (в січні 1930 р.), скликавши широку конференцію читачів УДБ для обговорення справи реорганізації бібліотеки та порозумівшись з Публічною Бібліотекою. В наслідок всіх цих заходів об'єднання УДБ з Публ. Б-кою було принципово вирішене.

Тим часом в Головнауці пройшов наказ про об'єднання з Публ. Б-кою й Центральної Наукової Бібліотеки в одну Одеську Державну Бібліотеку (ОДБ). Таким чином, 1 жовтня 1930р. УДБ зіллялась вже з об'єднаною ОДБ.

Книжки з УДБ розділено на дві частини: дублети перейшли до відділу видачі додому (від абонементу), а перші примірники склали основу відділу „Україніка“ в об'єднаній ОДБ. На далі вирішено заводити до інвентаря відділу „Україніка“ лише „підручну“ літературу, що має першорядне значіння для праці відділу, решту ж українських та українознавчих книжок залишати в основному книгосховищу бібліотеки, ведучи натомість у відділі найдокладнішу картотеку всіх придбань з „Україніка“.

В зв'язку з цим відділ „Україніка“ приступив до реорганізації своїх картотек і до об'єднання їх з відповідними каталогами колишніх бібліотек — Публічної та Центр. Наукової. Намічається створення єдиного перехресного каталогу всієї „Україніка“. „Україніка“ береться в широкому розумінні — всі публікації українською мовою, і всі публікації про Україну. До картотеки мають увійти картки не лише на публікації, що переховуються в ОДБ (окремі книжки та журнальні статті), але й на бібліографічні матеріали з різних джерел; зокрема розписується на картки бібліографічні матеріали, що залишились в архіві М. Комарова.

Єдиний перехресний каталог правитиме за головний довідковий апарат цілого відділу. Уже тепер картотеки відділу нараховувть понад 80000 карток. Крім цього відділ провадить консультаційну роботу і дає бібліографічні довідки по всіх питаннях українознавства. Поруч цього намічено плян і наукової праці відділу — в першу чергу з питань літературознавства та бібліографії продукційних сил України.

Штат відділу складається з 4 чол. — завідувач, консультант і два бібліотекарі. Не підлягає сумніву, що об'єднання УДБ з ОДБ піднесе на вищий щабель справу наукового розроблення української та українознавчої книги та поширення її серед працівних мас Одеси.

Хто бажав би ближче ознайомитись з історією УДБ, може звернутись до таких статей:

1. Комаров, Б. Українська Державна Бібліотека ім. т. Шевченка в Одесі. „Бібліол. Вісті“, 1925, ч. 1—2, ст. 75—81.
2. Комаров, Б. Українська Державна Бібліотека ім. т. Шевченка в Одесі (УДБ) за останні 4 роки (1925—1928). „Журн. бібліотекозн. та бібліографії“, ч. 3, 1929 р., ст. 119—120.

Б. Комаров.

ЗМІСТ.

	Стор.
<i>М. Гордієвський.</i> М. І. Пірогов і „Одесский Вестник“	3
<i>Я. Берман.</i> „Одесский Коммунист“. Бібліографічні матеріали	23
<i>О. Яненко.</i> Українська белетристика за 1929 рік	53
<i>О. Горецький.</i> До бібліографії П. Куліша	83

ХРОНІКА.

<i>М. Семенів.</i> Професор Сергій Степанович Дложевський	85
<i>Ів. Романченко.</i> „Металеві дні“	90
<i>Ф. Петрунь.</i> Одеська Державна бібліотека	94
<i>Б. Комаров.</i> На ширший шлях (До об'єднання УДБ з ОДБ)	97

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.І. МЕЧНИКОВА

65/1

Ціна 1 крб.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ім. І.І. МЕЧНИКОВА

239
1429

ЗАМОВЛЕННЯ НАДСИЛАТИ:

Одеса, вул. Пастера, 13, Українське бібліографічне т-во.